

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

**Trijumfalistički narativi o genocidu u Srebrenici u medijskom i
javnom diskursu u BiH**
- magistarski rad -

Kandidat
Kenan Efendić
Broj indeksa: 1019-II/K

Mentorica
prof. dr. Lejla Turčilo

Sarajevo, mart 2022.

ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

**Trijumfalistički narativi o genocidu u Srebrenici u medijskom i
javnom diskursu u BiH**

- magistarski rad -

Kandidat
Kenan Efendić
Broj indeksa: 1019-II/K

Mentorica
prof. dr. Lejla Turčilo

Sarajevo, mart 2022.

SADRŽAJ

UVOD.....	6
1. RANIJA ISTRAŽIVANJA I TEORIJSKA ISHODIŠTA.....	8
1.1. Problem <i>narativa</i>.....	9
1.2. Kritička analiza diskursa (CDA).....	11
2. METODOLOŠKI OKVIR I ALATI.....	14
2.1. Makronivo: kontekst, predmet istraživanja, spoznajne implikacije.....	14
2.1.1. Kritični konteksti.....	14
2.1.2. Kritični mediji i sadržaji.....	15
2.1.3. Spoznajne implikacije: diskurzivne strategije i javno mnijenje.....	16
2.2. Srednji nivo: pristup diskursu, diskurzivno proklizavanje.....	17
2.2.1. Pristup diskursu: pitanje moći i privilegije.....	18
2.2.2. Diskurzivno proklizavanje: modeli odnosa medijskog i političkog diskursa.....	19
2.3. Mikronivo: lingvistička analiza.....	20
3. GENOCID, NEGIRANJE I TRIJUMFALIZAM.....	21
3.1. Negiranje genocida u Srebrenici.....	22
3.2. Genocid u Srebrenici i trijumfalizam.....	22
3.3. Trijumfalizam, žrtve i pomirenje.....	25
4. „DAN REPUBLIKE SRPSKE“: ROĐENDAN I GNUŠANJE.....	27
4.1. RTRS i <i>Dan RS</i>: Propaganda i diskurzivna dominacija.....	27
4.1.1. RTRS na rođendan Srpske: Srbi i malo drugih.....	29
4.1.2. Proklizavanje diskursa: Ima li granice između medija i vlasti.....	32
4.1.3. Ko govori kada voditelj govori u prvom licu jednine.....	33
4.1.4. Ko poručuje kada Srpska i srpski narod poručuju.....	36
4.1.5. Krsna slava, ali i rođendan.....	38
4.1.6. Drugi u diskursu: Presuđeni zločinac protiv žrtve.....	39
4.1.7. Mjesto Ustava u diskursu RTRS-a.....	43
4.2. Ideološki kvadrat RTRS-a na <i>Dan RS</i>.....	44
4.3. Drugi mediji na <i>Dan RS</i>.....	46
4.3.1. Glas Srpske: Štampani RTRS.....	46
4.3.2. Nezavisne novine: Manje proklizavanje, veći pristup drugih.....	49
4.3.3. Srpska info: Od razlike do online RTRS.....	52
5. GODIŠNJICA GENOCIDA.....	55
5.1. RTRS i 20. godišnjica dešavanja u Srebrenici.....	55
5.1.2. Genocid kao stradanje.....	55
5.1.3. Pristup diskursu: Žrtve usput.....	56
5.1.4. Trijumfalizam ruskog veta.....	56

5.1.5. Ekstremisti i teroristi uoči godišnjice genocida	57
5.1.5. Prvo Vučić, pa onda porodice žrtava – našim glasom	58
5.2. RTRS i dešavanja u Srebrenici (2016-2020)	60
5.2.1. Lica i glas porodica žrtava na RTRS-u	61
5.2.3. Srbi neće priznati genocid, poručuje predsjednik	62
5.2.4. Nastradali Bošnjaci, ubijeni Srbi i general Mladić	64
5.2.5. Spisak Munire Subašić.....	66
5.2.6. Mi ne veličamo genocid, vi ste pokušali ubiti Vučića	67
5.2.7. Druga godina bez priloga o ubijenim Bošnjacima.....	68
5.2.8. O srpskim žrtvama naširoko i detaljno	69
5.2.9. Dodik i istina o zbivanjima, drugi put.....	71
5.2.10. Treća godina bez priloga o stradanju	71
5.3. Ideološki kvadrat RTRS-a na godišnjicu genocida.....	72
5.4. Drugi mediji i genocid u Srebrenici.....	74
5.4.1. Glas Srpske: Štampani RTRS uz neka odstupanja.....	75
5.4.2. Nezavisne novine: Od simboličke naslovnice do negiranja genocida	79
5.4.3. Srpskainfo: Od ljudskog lica žrtava do negiranja genocida.....	86
ZAKLJUČAK	89
Pristup diskursu: dominacija zločinaca nad žrtvama	90
Diskurzivne strategije i ideološki kvadrat	91
Elite, zločinci, žrtve i suočavanje s prošlošću	93
BIBLIOGRAFIJA.....	95
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	111

UVOD

U ovom radu ćemo osvijetliti ulogu nekih medija u Bosni i Hercegovini (BiH) u negiranju genocida u Srebrenici i trijumfalističkom odnosu prema ovom ratnom zločinu i njegovim posljedicama. Cilj nam je, pomoću ranijih istraživanja i radova a na osnovu analize medijskog sadržaja, ustanoviti kako neki mediji doprinose društvenoj prihvatljivosti negiranja i trijumfalizma. Ispitat ćemo određene sadržaje nekoliko uticajnih medija u relevantnom kontekstu i periodu od šest godina (2015-2020).

Dubinskom analizom ovih sadržaja te objašnjavanjem uloge medija u kreiranju javnog mnijenja, ukazat ćemo na činjenicu da određeni mediji učvršćuju društveno-političke odnose, potiču diskriminaciju žrtava genocida i otežavaju suočavanje s prošlošću.

Izložiti ćemo ukratko ciljeve ovog istraživanja, ocrtavajući njegove naučne i društvene motive te moguću dalju upotrebljivost.

Naučni cilj istraživanja jeste objasniti ulogu medija u fenomenu negiranja genocida i trijumfalizma. Tu ulogu razumijevamo kao način na koji mediji djeluju u društveno-političkom kontekstu te kao način na koji mediji diskurzivno utječu na oblikovanje stavova i uvjerenja u društvu. Ispitujemo i mogućnosti primjene kritičke analize diskursa na medijsko izvještavanje te druge diskurzivne prakse negiranja genocida i trijumfalističkog odnosa prema njemu. Kombiniranjem teorijskog i empirijskog pristupa nastojimo pokazati i kvalitativno i kvantitativno kompleksnu ulogu medija u ovom društvenom polju.

Nadalje, cilj nam je da ovaj rad bude koristan drugim istraživačima, jer po prvi put donosi sistematičan pregled medijskih diskurzivnih praksi i strategija u odnosu prema genocidu i postgenocidnom društvu. Zaključci i nalazi ovog rada mogu biti korisni u unaprjeđenju medijskog profesionalizma i pismenosti te eventualno doprinijeti u korištenju medijskog diskursa u procesu pomirenja i tranzicijske pravde.

Ovaj rad organiziran je u pet poglavlja. U poglavlju o teorijskim ishodištima i ranijim istraživanjima osvrćemo se na teorijsku i empirijsku građu na kojoj djelomično zasnivamo i svoje perspektive. U poglavlju o metodologiji izlažemo kompleksan okvir kritičke analize diskursa. Opisujući metodološke alate i okvire, objasnit ćemo i važnost medija u društvu, naročito u formiranju stavova javnosti i grupa.

U narednom poglavlju opisujemo problem genocida, negiranja i trijumfalizma, te društvene implikacije ovih fenomena. Naročito se osvrćemo na posljedice negiranja i trijumfalizma na preživjele i porodice žrtava, kako pojedinačno, tako i na nivou društvene grupe.

Potom pristupamo analizi građe, vodeći se principom kritičnog konteksta: prvo opisujemo sve kritične sadržaje tokom šest godina o Danu Republike Srpske a potom o godišnjici genocida u Srebrenici. Shodno teorijskim ishodištima, usporedit ćemo medijske diskurse u ova dva konteksta.

Kroz svaki odjeljak o određenom kontekstu dodatno osvjetljavamo društvene i političke aspekte. Ukoliko bude neophodno, podsjećamo na metodološki okvir i dodatno opisujemo određene alate. Istovremeno provodimo i analizu diskursa na sva tri nivoa za svaki kritični sadržaj i kontekst.

U konačnici, u zaključku, sumiramo sve nalaze, opisujemo zabilježene trendove i procese. Na kraju nudimo prijedloge za dalja istraživanja zasnovana na perspektivama koje su se otvorile tokom našeg rada.

1. RANIJA ISTRAŽIVANJA I TEORIJSKA ISHODIŠTA

Nama dostupni naučni radovi i druga istraživanja odnosa medija prema ratnim zločinima u BiH te uloge medija u negiranju genocida i genocidnom trijumfalizmu mogu se podijeliti u tri grupe:

- a) komunikološki radovi o ulozi medija u tranzicijskoj pravdi;
- b) izvještaji o negiranju genocida u Srebrenici, koji izdvajaju medije kao ključno sredstvo negiranja i trijumfalizma;
- c) sociološki, antropološki i historiografski radovi o negiranju i trijumfalizmu u kojima je uloga medija sporedna tema.

Ne postoje radovi koji ciljano i detaljno analiziraju strukture i modele odnosa medija prema trijumfalizmu i negiranju genocida u Srebrenici. Svakako, ne postoji ni rad koji bi sistematično kvantitativno pratio i analizirao sadržaje određenih medija u datom vremenskom okviru. Mnogi istraživači, bilo oni koji se ulogom medija u ovoj problematici bave detaljnije ili usputno, saglasni su da mediji imaju važnu ulogu kako u procesima tranzicijske pravde tako i u javnom negiranju genocida.

Neki autori ističu važnost medija u izvještavanju sa suđenja za ratne zločine u BiH i smatraju kako kvalitetno izvještavanje doprinosi procesima tranzicijske pravde. Osmančević navodi da je „upravo uloga medija da informacije o ovim procesima širem građanstvu prezentira na objektivnan i profesionalan način, pravovremeno (...) te da te informacije obradi na kvalitetan, zanimljiv i prihvatljiv način, kako bi one bile najlakše shvaćene“ (54).

Drugi autori medije u procesu tranzicijske pravde i izvještavanja o ratnim zločinima posmatraju u širem društveno-političkom kontekstu. Tako Džihana i Volčić oprečna, problematična i neprofesionalna izvještavanja medija o procesuiranju zločina analiziraju kao dio „medijske reprodukcije nacionalnih ideologija“ i „kolektivnog i javnog pamćenja“ (21).

Mulagić višekratno ističe važnost medija u negiranju genocida, ali ipak ne nudi detaljniju analizu načina na koji mediji doprinose ovoj pojavi. Autor tako objašnjava da: „Negatori ne biraju metode niti sredstva kako bi zadobili medijsku pažnju i ostvarili pristup medijskom prostoru“; odnosno: „Privlačenje medijske pozornosti jedna je od ključnih taktika negatora u pokušaju izvrtanja historijskih činjenica“ (67). On zaključuje da su „mediji najefikasnije sredstvo kojem teže negatori i kojim se služe u širenju svojih ideja“ (69).

U dva godišnja izvještaja Memorijalnog centra Srebrenica¹ o negiranju genocida naročita je pažnja posvećena medijskom izvještavanju. U prvom izvještaju, koji prati slučajeve negiranja genocida u periodu 2019-2020., kao glavni akteri u negiranju istaknuti su političari i „medijske kuće“ (Green, 2020: 29). Drugi izvještaj, koji pokriva naredni jednogodišnji period, 2020-2021, naročito naglašava mjesto medija: „Uloga medija u diseminaciji negatorskim i trijumfalističkih narativa je bila vrlo izražena u posmatranom periodu“ (Gačanica, 2021: 21).

Potonji izvještaj zapravo je i jedini rad koji se donekle fokusira na medijsko izvještavanje, premda mnogo pažnje poklanja i negiranju u političkom, akademskom, folklornom i umjetničkom diskursu ne samo u BiH nego i u Srbiji i svijetu. Iako se, zbog prirode formata i svrhe, ne bavi detaljnom analizom medijskih praksi nego se zadržava u ravni opisnog monitoringa, ovaj rad nam ipak nudi polazište za izbor medija čije ćemo sadržaje analizirati.

Autori koji istražuju genocid, negiranje i trijumfalizam iz socioloških, antropoloških ili historiografskih perspektiva također vide medije kao važan faktor. Halilovich (2021) navodi da glavni mediji u Srbiji doprinose stvaranju „industrije genocidne zabave“ (123), dok Ha. Karčić piše kako mediji daju prostor nekim naučnicima koji se upuštaju u negiranje genocida njegovim minimiziranjem (50). Halilovich također ističe da institucije bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska (RS) i države Srbije nastoje nizom aktivnosti „stvoriti alternativni narativ i alternativnu stvarnost nasuprot onom zasnovanom na činjenicama ustanovljenim pri ICTY“ (Halilovich, 2021: 121).

Slavljenje ratnih zločinaca jedan je od oblika genocidnog trijumfalizma, pa tako Hi. Karčić ističe da su „domaći mediji odigrali ključnu ulogu u rehabilitaciji jednog zločinca nakon odsluženja kazne“ (Hi. Karčić, 2021a: 101). Ovaj autor kao aspekt trijumfalizma navodi činjenicu da su „javni i privatni mediji u Republici Srpskoj i Srbiji normalizirali ratne zločince i pretvorili ih u zvijezde *reality* emisija“ (Hi. Karčić, 2021a: 102), a Massey objašnjava da „je u Srbiji i takozvanoj Republici Srpskoj negiranje i dalje prihvaćen javni narativ“ (Massey: 113).

1.1. Problem narativa

U jedinom dosadašnjem radu koji donosi iole detaljan pregled negiranja genocida i trijumfalizma u medijima u BiH koristi se koncept *narativa* u kategoriziranju jezičkih iskaza negiranja i slavljenja genocida. Pored toga, i u radovima o negiranju kojima mediji nisu

¹ Puni naziv institucije koju je osnovala država Bosna i Hercegovina: *Memorijalni centar Srebrenica-Potočari: Spomen-obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine.*

primarna tema, ovaj pojam također je čest ako ne i središnji. Dalje istraživanje dovelo nas je do zaključka da i autori koji se bave negiranjem drugih genocida i masovnih zločina (Ruanda, Armenija, naprimjer) također uglavnom operiraju ovim pojmom.

Bilo da se radi o izjavi zvaničnika ili političara, medijskom prilogu, porukama sa naučne konferencije ili drugog javnog događaja – istraživači uglavnom sve te iskaze tretiraju kao *narative*. Štaviše, zavisno od konteksta, isti autori pojam narativa koriste i kada opisuju vrijednosne sisteme, ideologije ili političke strategije koje stoje iza određenih poricatijskih ili trijumfalističkih aktivnosti. Međutim, niti jedno od osamnaest analiziranih istraživanja ili teorijskih radova ne nudi eksplicitnu definiciju *narativa*.²

Nejasna upotreba *narativa* nije primjetna samo u studijama genocida i negiranja, niti samo u našoj državi. Lingvisti i drugi naučnici primjećuju da se ovaj pojam koristi u „inflatornom maniru“ (Reisigl: 368) odnosno da je došlo do „narativnog zaokreta“ (Ryan: 22) ili „proliferacije narativnosti“ (Ryan: 31) u društvenim naukama. *Narativ* postaje „sveprisutan i polifunkcionalan fenomen jezične, društvene i kulturološke naravi“, pa tako postoje i „raznoliki načini njegova tumačenja i čitav niz metodoloških postupaka kojima mu se pristupa“. (Podboj: 239) Ova autorica objašnjava da su se ovom pojmu „značenje i upotreba metaforički i metonimijski proširili na koncepte poput uvjerenja, interpretacije, stava, racionalizacije, vrijednosti, ideologije, ponašanja, sjećanja ili naprosto sadržaja“ (Podboj: 239).

Naš je zaključak da ni studije negiranja genocida nisu pošteđene ovakvog trenda. Analizom navedenih istraživanja i radova uviđamo da se koncept narativa koristi neodređeno i višeznačno. On katkad podrazumijeva stav, drugi put eksplicitni iskaz, a često se zapravo radi o diskursu. Zaključujemo da se u većini radova o genocidu u Srebrenici, njegovom negiranju te trijumfalističkom odnosu prema njemu, *narativ* najčešće koristi u proširenom i labilnom značenju kao: ponavljajuća i uvriježena, općeprihvaćena okvirna priča o nekom događaju ili fenomenu u javnoj komunikaciji.

No, takva definicija je implicitna³ i uvjetna, zasnovana na našoj interpretaciji navedenih radova i konteksta. Stoga bi bilo metodološki problematično osloniti se na nju, jer je naš cilj detaljna analiza medijskog diskursa u kontekstu trijumfalističkog odnosa prema genocidu. Zato kao

² Spisak literature na osnovu koje smo izvršili analizu problema *narativa*, donosimo u posebnom odjeljku spiska ukupne literature.

³ Primjerice, izjava „Ratko Mladić heroj“ nije narativ nego tvrdnja (eksplikacija), koju istraživači genocida često označe kao dio nekog šireg narativa. Taj širi, implicirani narativ zapravo je diskurs. Također, odluka da se studentski dom u jednom gradu u RS preimenuje u *Radovan Karadžić* i to dan prije izricanja pravosnažne presude za genocid, kao i sama ceremonija otkrivanja ploče s nazivom, te medijski izvještaji o tom događaju nisu narativi. Odluka je politički akt, ceremonija je društveno-politički događaj a ploča je strukturalno vizualno-tekstualni diskurs.

prvi nalaz našeg istraživanja ističemo: narativ nije ni jedini a pogotovo ne najčešći oblik javnog iskazivanja trijumfalizma.

1.2. Kritička analiza diskursa (CDA)

Pošto se negiranje genocida i trijumfalistički odnos prema njemu u društvu uglavnom javljaju u obliku govora i teksta (u najširem semiotičkom značenju *teksta*, od političke izjave do uličnog murala ratnog zločinca), podesnom se čini kritička analiza diskursa (CDA – eng.: *critical discourse analysis*).

Kritički orijentirani lingvisti i sociolozi *diskurs* definiraju „kao društveno determiniran jezik u upotrebi“ (Fairclough, 2015: 22). Gee diskurs vidi kao „načine kombiniranja i integriranja jezika, činova, interakcija, načina mišljenja, vjerovanja, vrednovanja i korištenja raznolikih simbola, alata i predmeta kako bi se aktivirala određena vrsta društveno prepoznatljivog identiteta“ (201). Autor, nadalje, CDA vidi kao vrstu analize koja teži opisu diskursa u političkom kontekstu, pri čemu pod politikom podrazumijeva „svaku situaciju u kojoj su društvena dobra ili distribucija društvenih dobara u pitanju“ (210). Tako pojmljeno *političko* zapravo podrazumijeva ukupnost društvenih procesa i odnosa.

Kroz CDA se diskurs, zaključimo, posmatra kao „društvena praksa“, čime se „implicira dijalektički ili dvosmjerni odnos određenog diskurzivnog čina i situacije, institucije i društvene strukture, koje ga uokviruju: one oblikuju diskurzivni čin ali i on oblikuje njih“ (Fairclough i Wodak, 1997: 55). Tako pojmljen diskurs je istovremeno i društveno uslovljen ali ima i konstituirajuću ulogu jer „konstituiraju situacije, objekte znanja, društvene identitete ljudi i grupa i odnose među njima“ (Fairclough i Wodak, 1997: 55).

Koristan uvid u značaj i specifičnost medijskog diskursa daje Richardson (2007), prethodno utvrdivši da je upotreba jezika (diskurs) način na koji ljudi mogu djelovati u društvu i mijenjati ga:

„Medijski diskurs, ponaosob, aktivni je element u donošenju takve promjene kroz oblikovanje razumijevanja, utjecanje na stavove i uvjerenja publike (naročito kroz njihovo učvršćivanje) te kroz preoblikovanje svijesti onih koji čitaju i konzumiraju [medijske sadržaje].“ (29)

CDA nam daje prostor da analizu društveno-političkog konteksta i medijskog sadržaja posmatramo u njihovom uzajamnom prožimanju. Koliko društvo i politika utječu na medijski diskurs toliko i on oblikuje društvene i političke prakse.

U CDA se ističu dva pristupa: Faircloughov i Van Dijkov. Fairclough diskurs analizira u trodimenzionalnom modelu: a) tekst/govor, b) diskurzivna praksa (produkcija i interpretacija diskursa) te c) društveno-kulturna praksa (Fairclough, 1995: 98).

Dok je za njega spona između teksta i konteksta reprodukcija diskursa (govorenje, nastupanje, objavljivanje...), Van Dijk u svom „okviru triangulacije“ (Van Dijk, 2006: 359) sponu između diskursa i društva vidi u spoznajnim (kognitivnim) procesima (percepciji, interpretaciji te usvajanju znanja i korištenju pozadinskog znanja). Lingvističku analizu teksta/govora (ili druge semiotičke strukture) Van Dijk u svojoj triangulaciji naziva „mikronivoom“ dok analizu društvenog konteksta naziva „makronivoom“. „Društvene spoznaje posreduju između mikro- i makronivoo društva, između diskursa i akcije, između pojedinačnog i grupnog“, te kao takve jesu smještene u umove pojedinaca, „ali su i dalje društvene jer ih dijele i pretpostavljaju članovi grupe“ (Van Dijk, 1993: 257).

Ideologije su za Van Dijka „temeljne društvene spoznaje, koje odražavaju osnovne ciljeve, interese i vrijednosti grupa“. On ideologije definira kao „temeljene spoznajne 'programe' ili 'operativne sisteme' koji organiziraju i nadziru pojedine društvene stavove grupa i njihovih članova“. (Van Dijk, 1993: 257) Diskurs je za Van Dijka sredstvo „kontrole znanja, koja suštinski oblikuje našu interpretaciju svijeta“, te stoga kao glavni cilj medijskog diskursa prepoznaje „konstruiranje znanja“ (Van Dijk, 1993: 258).

Razumijevanje kognitivne prirode diskursa, kao javne komunikacije, naročito je važno u našem istraživanju. U nastavku ćemo pokazati da se izvještavanje o genocidu, negiranje genocida te trijumfalistički odnos prema njemu i njegovom naslijeđu uglavnom tiču grupa. Na prvom nivou to su počinitelji, njihovi pomagači i sljedbenici, na jednoj, te žrtve i direktno pogođene zajednice, na drugoj strani. Na višem nivou te dvije grupe su Srbi i Bošnjaci u BiH.

Sadržaji diskursa su, objašnjava Van Dijk, uglavnom shematizirani i čvrsto strukturirani, kao i kognitivni modeli. Novinski tekstovi uvijek imaju naslov i *lid*, uvodni paragraf; televizijski dnevnik uvijek donosi na početku kratki pregled sadržaja, glavne vijesti emitiraju se na samom početku a one najmanje bitne na kraju. Na isti način i „evaluativne društvene reprezentacije imaju shematsku formu, sadržavajući specifične kategorije“. Stavovi pojedinaca o nekoj temi ili grupi „formiraju su općim, društveno dijeljenim mišljenjima, to jest, evaluativnim uvjerenjima“ (Van Dijk, 1993: 258).

U ovom radu ćemo koristiti analitičke alate razvijene kroz oba opisana modela. Također ćemo se pozivati i na radove drugih naučnika iz oblasti, poput Wodak i Reisigla, koji se bave grupnim

identitetima, rasizmom i islamofobijom, ili Richardsona, koji je razvio korisne teorijske postavke za kritičku analizu novinskog diskursa.

Kako Van Dijk naglašava, štetno je držati se isključivo jednog modela ili Van Dijkove ili Faircloughove *škole*. Kritički pristup diskursu je uvijek određen i temom koja se istražuje. Analiza nastavno-obrazovnog diskursa, naprimjer, može iziskivati drukčiji ugao nego naša analiza medijskog diskursa o negiranju genocida i genocidnom trijumfalizmu.

Stoga ćemo naš trodimenzionalni model prilagoditi temi kombinirajući Faircloughove i Van Dijkove postavke. Na makronivou analiziramo društveno-politički kontekst osvrćući se na moguće spoznajne implikacije, na srednjem nivou analiziramo medijski diskurs (produkcija, pristup diskursu, zastupljenost u diskursu) dok na mikronivou provodimo lingvističku analizu stila, stilskih figura i sintakse.

Sva tri nivoa se, što ćemo pokazati kroz primjere, međusobno prožimaju a ovdje ih razdvajamo tek radi preglednosti. Objašnjavajući odnos diskursa i diskriminacije, Van Dijk (1999) navodi kako se diskurs treba „analizirati na raznim nivoima ili kroz nekoliko dimenzija. Svaka od njih može biti neposredno ili posredno uključena u diskriminatornu interakciju protiv manjinske grupe“ (147).

Opisi konteksta i opaske o društvenim spoznajnim procesima (makronivo), primjerice, uvijek su neophodni u analizi mikronivoa (stil, semantika). Isto tako, jezičke strukture ali i kontekst (odnosi moći) važni su za razumijevanje srednjeg nivoa (zastupljenost određenog političara u nekom mediju). Tako ćemo naše izlaganje koncipirati vodeći se kritičnim sadržajima i ispitivati diskurzivne strukture i strategije u njima kroz sva tri nivoa.

2. METODOLOŠKI OKVIR I ALATI

Medijsko izvještavanje shvatamo kao medijski diskurs „koji je društveno situiran“ (Richardson: 75). Takav ugao nas upućuje ne samo na analizu govora i teksta nego i na analizu pristupa društvenih grupa i njihovih predstavnika diskursu. „U mas-medijском komuniciranju diskurs je institucionalno utemeljen“ (Richardson: 75), pa tako perspektiva iziskuje analizu užeg konteksta medijske industrije (vlasništvo, odnos sa vlastima, medijska ekonomija) ali i društveno-politički kontekst.

2.1. Makronivo: kontekst, predmet istraživanja, spoznajne implikacije

Ukratko ćemo opisati predmet istraživanja te kriterije za izbor medija i sadržaja. Također ćemo obrazložiti zašto su, u okviru društveno-spoznajne dimenzije diskursa, ovi događaji i sadržaji relevantni.

2.1.1. Kritični konteksti

Nazovimo događaje i procese koje ispituje – *kritičnim kontekstima*. Vodeći se radovima o istraživanju trijumfalizma, u predmetnom periodu izdvajamo dva kritična konteksta, pa tako analiziramo medijski diskurs kroz šest godina:

- a) na godišnjice genocida u Srebrenici (11. juli), 2015-2020;
- b) tokom obilježavanja *Dana Republike Srpske* (9. januar), 2015-2020:

Svakako, prethodna istraživanja, medijski monitoring strukovnih organizacija i izvještaji relevantnih institucija, ukazuju na rast i raširenost trijumfalizma u javnom diskursu. No, kako su mnogi od ovih događaja neposredno i otvoreno trijumfalistički (postavljanje murala ratnim zločincima, odlikovanje ratnih zločinaca, komemoracija ratnom zločincu) u ovom radu nećemo se njima naročito baviti. Razlozi ovakvog pristupa su dvostruki: a) primjeri tih neposrednih diskursa su donekle obrađeni u ranijim istraživanjima, premda bi njihova detaljna lingvistička analiza bila korisna; b) oni su očiti pa bi istraživanje ostalo na deskriptivnoj površini, što nije ni svrha CDA. Te otvorene diskurzivne prakse moguće su i održive upravo unutar šireg društveno-političkog konteksta i dio su širih diskurzivnih makrostrategija, koje ćemo ispitati u ovom radu.

Naš je cilj istražiti kakvu ulogu mediji imaju u negiranju genocida i trijumfalizmu na diskurzivnom a samim time i institucionalnom nivou. To će nam omogućiti da provjerimo institucionalnu prirodu trijumfalizma, analogno institucionalnom karakteru genocida, koji se i

u kriminologiji i u studijama genocida tretira kao institucionalni zločin (*state-organised crime, state-sponsored crime*).

Vremenski raspon predmeta istraživanja je šest godina, što je više od četvrtine vremena nakon počinjenja genocida. Možemo zaključiti da je ovaj uzorak dostatan da ustanovimo trendove, procese i diskurzivne strategije te njima pripadajuće ideologije.

Prilikom analize sadržaja opisivat ćemo kontekst, uputiti se u njegovu društvenu i historijsku pozadinu i obrazložiti zašto je diskurs o tom i u tom kontekstu relevantan. Jer kako navode Thitscher i ostali: „Diskursi su historični i mogu biti shvaćeni samo u odnosu sa svojim kontekstom“ (Titscher *et al.*, 2000: 146).

Također ćemo kroz analizu pojedinih konteksta provlačiti i analizu šireg društveno-političkog konteksta u BiH, a naročito u entitetu RS, gdje žive društvene grupe za koje smo primarno zainteresirani u ovom istraživanju.

2.1.2. Kritični mediji i sadržaji

Pored kritičnih konteksta biramo i medije, koje ranija istraživanja ističu kao ključne u negiranju genocida i genocidnom trijumfalizmu. Nazovimo ih *kritičnim medijima*.

Kako ranija istraživanja ali i regulatorne odluke svjedoče, kritični medij na prvom mjestu jeste javni servis entiteta Republika Srpska – Radiotelevizija Republike Srpske (RTRS). Kontekst nam omogućava da ovaj medij tretiramo kao institucionalni medij, u vlasništvu i pod političkom (zakonodavnom i izvršnom) kontrolom vlasti, te ga možemo tretirati kao „ideološki aparat države“ (Althusser, 2018).

Uz javni servis analiziramo i diskurs dvije novine u vlasništvu jedne privatne kompanije: *Glas Srpske* i *Nezavisne novine*. Provjerit ćemo postoje li alternativni medijski diskursi u kritičnim kontekstima, te kakve su razlike između televizijskog i novinskog diskursa.⁴

Ispitat ćemo i diskurs jednog portala u privatnom međunarodnom vlasništvu (*Srpskainfo*)⁵. Analizom ovog medija provjeravamo detaljnije eventualna odstupanja u diskursu privatnih medija te istražujemo specifičnosti portalskog diskursa o trijumfalizmu.

⁴ Kako je *Glas Srpske* ugasio štampano izdanje s krajem 2019., analizirat ćemo dotadašnja izdanja u kritičnom kontekstu.

⁵ Portal *Srpskainfo* pokrenut je u martu 2018. U vlasništvu je firme *ID Euro Blic* d.o.o., koja je dio švicarsko-njemačke medijske grupacije *Axel Ringier Springer*. Ova grupacija u Srbiji izdaje dnevne novine *Blic*, sedmičnik *NIN*, te desetak drugih medija.

Zbog obima i formata ovog istraživanja, nužno je izabrati i određene sadržaje u četiri navedena medija. Presjekom kritičnih događaja i medija dolazimo do predmetne građe, koju ovdje imenujemo kao *kritični sadržaji*.

U analizi sadržaja RTRS, fokusiramo se samo na centralnu informativnu emisiju, *Dnevnik 2*. Ova emisija je najgledaniji sadržaj ove televizije. Ovaj tip emisije ima svoju simboličku ali i kontekstualnu „makrostrukturnu“ dimenziju (Van Dijk, 1989a) jer kao centralna informativna emisija utječe i na izvještavanje drugih medija. *Dnevnik 2*, kao i istovjetne emisije drugih televizijskih kuća, utječu na uredničke odluke u novinama, na portalima ili drugim medijima. Ovakve emisije, dakle, utječu na kognitivne procese ne samo gledatelja nego i novinara i urednika. Zato ćemo najviše pažnje posvetiti ovom javnom mediju, kako zbog njegovog formalnog i simboličkog značaja, tako i zbog znakovitih diskurzivnih tendencija glede genocidnog trijumfalizma.

Povremeno ćemo opisati i sadržaje ove emisije dan prije i poslije kritičnog događaja. Također, kada bude potrebno, predočit ćemo pregled sadržaja tokom cijelog dana ili drugog relevantnog perioda u kritičnom kontekstu.

U analizi dnevnih novina pratit ćemo izdanja na dan prije, na sam dan i dan poslije kritičnih događaja. Posebnu ćemo pažnju posvetiti naslovnicama, koje Van Dijk također označava kao diskursne „makrostrukture“ (Van Dijk, 1989a), jer one određuju značenje sadržaja cijelog izdanja. Naslovnice upućuju čitaoca na ono što je važno te mu već tako, na spoznajnoj razini, sugeriraju šta i kako treba čitati i interpretirati. Naslovnice također sadrže i druge semiotičke elemente (fotografije, razlike u veličini i boji fontova...), što također ima svoju spoznajnu funkciju. Nakon naslovnica analiziramo naslove članaka o kritičnim događajima, prateći prije svega odnos medijskog i političkog diskursa, pristup i zastupljenost, te sporadično i dublje elemente diskursa do mikronivoa.

2.1.3. Spoznajne implikacije: diskurzivne strategije i javno mnijenje

Dobro razumijevanje društveno-političkog konteksta te detaljna analiza diskursa na svim nivoima omogućavaju nam da u ovom radu pratimo i diskurzivne trendove koji mogu utjecati na društveno-spoznajne modele i procese.

Kako je spoznajni aspekt analize diskursa još uvijek teorijski slabo razvijen (Van Dijk, 2006), te kako nas obim ovog istraživanja ograničava, u ovom radu ćemo se zadržati samo na jednom spoznajnom fenomenu koji povezuje tekst, diskurs i kontekst. Uz pomoć Van Dijkovog „ideološkog kvadrata“ (Van Dijk, 2006: 373-374) pristupit ćemo analizi pozitivnog

predstavljanja *Nas* (samopredstavljanje) i negativnog predstavljanja *Njih* (drugopredstavljanje). Analizirajući sva tri nivoa, ustanovit ćemo koje „diskurzivne strategije“ (Van Dijk, 2006: 373-374) mediji i političari koriste pri negiranju genocida i širenju trijumfalizma. Razumijevanje diskurzivnih strategija može pomoći u osvjetljavanju šire shvaćene ideološke i političke svrhe diskursa u međuetničkoj polarizaciji i unutaretničkoj homogenizaciji. Wodak i Reisigl diskurzivne strategije poimaju kao „manje ili više precizan te manje ili više namjeran plan praksi (...) usvojen da bi se postigao određeni društveni, politički, psihološki ili lingvistički cilj“ (Wodak i Reisigl: 386).

U istraživanju smo ustanovili nekoliko strategija, koje ovdje navodimo pregledno, a detaljno ćemo ih obrazložiti prilikom analize građe:

- a) strategija negativne/pozitivne tipifikacije;
- b) strategija pozitivne/negativne generalizacije;
- c) strategija diskriminacije *drugih*.

U razumijevanju diskurzivnih strategija važno je istaći da se one u diskursu operacionaliziraju na svim nivoima: od izbora pridjeva i imenica, preko otvorenih uvreda ili predrasuda, do suptilnih taktika ograničavanja pristupa diskursu.

Ovaj nivo analize te razumijevanje i dokazivanje diskurzivnih strategija od ključne su nam važnosti da odgovorimo na pitanje kako i zašto određena javnost (društvena grupa) formira i iskazuje određene stavove o nekoj temi ili drugoj grupi. Van Dijkovi uvidi u spoznajne modele recepcije, interpretacije i usvajanja znanja unutar medijskog diskursa poslužiti će nam da objasnimo kako i dokle mediji utječu na stavove grupa i pojedinaca.

U konačnici, javnost, pojmljenu kao „sferu (socijalni milje) gdje se komunikacijom između pojedinaca i grupa formira stav koji prihvataju mnogi“ (Nuhanović, 2005: 34), što predstavlja javno mnijenje, možemo upravo shvatiti kao kompleksne strukture grupno uvjetovanih društveno-spoznajnih procesa.

2.2. Srednji nivo: pristup diskursu, diskurzivno proklizavanje

Ovaj nivo analize uslovno nazivamo *srednjim*, a on ponajviše sadrže alate za ispitivanje medijskog diskursa koje su razvili Van Dijk i Fairclough. Od prvog preuzimamo alate za ispitivanje pristupa diskursu, a od drugog alate za analizu odnosa između medijskog i zvaničnog/političkog diskursa.

Pomoću ovih alata nastojat ćemo ispitati sve kritične sadržaje, jer nam upravo takva analiza omogućuje da odredimo odnos politike, medija i društvenih grupa, što je u suštinskoj vezi sa fenomenom trijumfalizma.

2.2.1. *Pristup diskursu: pitanje moći i privilegije*

„Pristup diskursu i komunikaciji“ Van Dijk vidi kao „društveni resurs na kojem se temelje moć i dominacija“ (Van Dijk, 1993: 255). Ovdje, po istom autoru, moć razumijevamo kao legitimni politički i institucionalni autoritet, dok se pod dominacijom misli na zloupotrebu, bilo nelegalnu bilo tek nemoralnu, te moći (Van Dijk, 2006).

Analiziranje pristupa medijskom diskursu u našem istraživanju podrazumijeva ispitivanje „profila pristupa diskursu“ (Van Dijk, 1993: 256). To znači da pratimo koliko i kako predstavnici određenih grupa jesu zastupljeni aktivno (kao sagovornici i izvori informacija) i pasivno (kao teme ili povodi reakcija i izjava) u određenim sadržajima.

Ispitivanje pristupa diskursu nam nudi odgovore na pitanja: ko o čemu može pisati/izvještavati, ko su ključni sagovornici, ko su pojedinci ili grupe koje u medijskom diskursu više aktivno govore a koje su grupe pasivno prisutne. Po Van Dijk (2008: 67) nejednak i neuravnotežen pristup diskursu sugerira ko u određenom društvu ima moć a ko je podređen.

Pitanje pristupa je također bitno u kontekstu izvora informacija: od koga novinari dobijaju informacije i komentare (Van Dijk, 1989a), zašto se neki političar pojavljuje više a neki manje u određenom mediju, jer tada možemo govoriti o „privilegiranom pristupu diskursu“ (Van Dijk, 2006: 255-256). U analizi sadržaja RTRS, pitanje pristupa diskursu je od posebne važnosti, jer su javni servisi i zakonski i simbolički obavezni jednako i profesionalno tretirati sve društvene grupe.

U analizi kritičnih sadržaja ispitivat ćemo i aktivnu i pasivnu zastupljenost pojedinaca kao predstavnika grupa bilo u simboličkom i privatnom (žrtve, porodice žrtava) bilo u institucionalnom kapacitetu (političari, zvaničnici, predstavnici udruženja žrtava). Također ćemo ispitivati odnos novinara/urednika prema predstavnicima grupa (ton, sugestivnost, kritička pitanja).

Pratit ćemo i trendove pristupa diskursu određenih grupa: način odnosa novinara prema sagovornicima, sintaksičke forme kojima se određene grupe određuju (pasivnost, aktivnost; agentivnost, subjektivnost). Pojedine ličnosti i grupe mogu biti predmet diskursa te tako zastupljene *pasivno* ali ne i *aktivno* kao sagovornici ili izvori informacija (Van Dijk, 1989b: 215-249).

Također, problem pristupa diskursu treba naglasiti i u sferi produkcije medijskog sadržaja, jer, kako naglašava Van Dijk „većina vijesti (...) nije utemeljena na neposrednom posmatranju događaja o kojem se izvještava“ nego „većina vijesti izvire iz informacija iz diskursa“ (Van Dijk, 1989a: 114-115). Ovakvo posmatranje medijskog diskursa će nam pomoći da ustanovimo koji pojedinci, grupe ili institucije imaju više pristupa određenim medijima, odnosno zašto se određeni mediji više oslanjaju na jedne a manje na druge diskurse (izvore).

2.2.2. Diskurzivno proklizavanje: modeli odnosa medijskog i političkog diskursa

U analizi odnosa medijskog diskursa prema političkom (izjave, konferencije za medije, saopštenja, zvanični izvještaji i drugi dokumenti), Fairclough (1995: 55-56) prvi tretira kao „direktni diskurs“ a drugi kao „indirektni“, odnosno kao primarni i sekundarni. Nivo međusobnog preklapanja, odnosno „proklizavanja“, autor naziva „modelom“. Vodeći se ovim teorijskim okvirom pratit ćemo način citiranja zvaničnog diskursa u medijskom (navodnici, parafraziranje, izbor citatnih glagola i sintagmi...), kvantitativni omjer medijskog i zvaničnog diskursa te leksički i sintaksički odnos prema indirektnom diskursu (naglašavanje, prepričavanje, izbor kritičnih ili zapaljivih izjava).

„Način na koji čitalac ili gledalac interpretira citat i izvor informacija nužno je uokviren klauzama koje novinar izabere“, ističe Richardson (102), ilustrirajući takav interpretativni sklop navođenjem „drastične razlike“ između *rekao*, *ustvrdio*, *priznao* ili drugih glagola govorenja. Nadalje, novinar može zamijeniti glagol govorenja nekim prijelaznim glagolom koji sugerira akciju, pa tako često *rekao* ili *istakao* postaju *otkrio* ili *upozorio*, što Richardson imenuje kao „transformirano indirektno citiranje“ (104).

Model odnosa direktnog prema indirektnom diskursu sugerira „održavanje granice“ (Fairclough, 1995: 58) između njih, te ćemo pratiti kada je ta granica čvrsta a kada propusna. Modeli, proklizavanje, propusnost granice daju nam priliku da uvidimo dvije „tendencije“ (Fairclough, 1995: 58). Prva tendencija podrazumijeva odnos u kojem je primjetna „niska demarkacija između primarnog i sekundarnog diskursa“, te takav medijski diskurs nazivamo „diseminacijom“. Drugom tendencijom označavamo model u kojem medijski diskurs nastoji predstaviti a ne samo prenijeti sadržaj zvaničnog diskursa, što sugerira određeni nivo profesionalnog izvještavanja. (Fairclough, 1995: 61-63)

Diseminatorskoj tendenciji ćemo posvetiti naročitu pažnju, jer ona sugerira podanički odnos medijskog prema zvaničnom diskursu. Mediji koji ne čine profesionalni ukлон od političkog i zvaničnog diskursa pokazuju propagandna obilježja.

U ovom aspektu analize također ćemo povremeno koristiti Van Dijkove postavke o ispitivanju načina na koji mediji citiraju, biraju, razvrstavaju, skraćuju ili sumiraju sadržaje iz drugih diskursa (izjave, izvještaji...).

2.3. Mikronivo: lingvistička analiza

Zbog obima istraživanja, na ovom nivou analize nećemo moći ispitati sve kritične sadržaje, jer bi to zahtijevalo značajno više prostora, pažnje i lingvističkog fokusa. Svakako, neke specifične i znakovite primjere na koje nas upute trendovi analizirat ćemo detaljnije.

Još jednom naglašavamo da tri opisana nivoa nisu ni vertikalno (strukturno i sadržajno) ni horizontalno (vremenski i prostorno) odvojena. Svaki nivo bavi se kompleksno pojmljenim diskursom: od jezika do društva, od navodnika do političke odluke. Primjerice, analiza stila i stilskih figura (formalno na mikronivou) pomoći će nam da ustanovimo diskurzivne strategije (u „ideološkom kvadratu“, formalno na makronivou). Također, sintaksička analiza nominalizacije i agentivnosti (mikronivo), naprimjer, pomoći će nam da ispitamo aktivni i pasivni pristup diskursu (formalno na srednjem nivou).

Lingvistička analiza, ako sumiramo postavke Van Dijka (1989a, 1993, 2006), Fairclougha (1995), Wodak i Reisigl (2001) i Richardsona (2007), može se podijeliti prema uže shvaćenim oblastima, ovako:

- a) leksički i semantički stil: gdje analiziramo izbor riječi, način nazivanja pojava, osoba, grupa i stvari (nominacija)⁶, ustroj rečenica i sintagmi kao i semantičke implikacije stila u cjelini;
- b) stilske figure (metafore, metonimije, hiperbole, analogije, neologizmi, višeznačnosti i ambivalencije, ponavljanja...);
- c) sintaksa odabranih primjera, gdje ćemo naročito ispitivati problem presuponiranja (impliciranja) nejasnih, često netačnih tvrdnji kojima se čitatelju/gledatelju sugerira određeno pozadinsko znanje, i kojima se potkrepljuju određene argumentacije ili izjave (propozicije).

⁶ Jedan od načina diskriminiranja osoba na rasnom i etničkom osnovu u diskursu jeste upravo „način na koji se osobe imenuju i kako se na njih referira u lingvističkom smislu“ (Wodak i Reisigl: 385).

3. GENOCID, NEGIRANJE I TRIJUMFALIZAM

Genocid u Srebrenici počinile su u julu 1995. vojne i policijske snage Republike Srpske, koja je tada bila neustavni administrativno-teritorijalni subjekt na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Međunarodni sud za ratne zločine počinjenje u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) i Međunarodni sud⁷ okvalificirali su strijeljanje preko 8.000 podrinjskih Bošnjaka⁸ kao zločin genocida, a veći dio i domaće i strane naučne javnosti prihvatio je takvo određenje⁹.

I sudske presude i naučni radovi ističu institucionalnu i političku prirodu genocida u Srebrenici: političke strategije i procesi (Fink: 241-246), kao i institucionalna organizacija na terenu (vojska, policija, civilna vlast, pravni subjekti). Za genocid su osuđeni glavni predstavnici izvršne vlasti RS (predsjednik Radovan Karadžić¹⁰), vrhovni komandant oružanih snaga (VRS, Ratko Mladić¹¹), te drugi visokorangirani oficiri (Zdravko Tolimir¹², Radovan Krstić¹³, Ljubiša Beara, Milan Gvero, Ljubomir Borovčanin, Radivoje Miletić¹⁴).

Za zločine počinjenje u istom području, ali bez pravne odgovornosti za genocid, osuđeni su i potpredsjednica RS Biljana Plavšić¹⁵ (progon u Bratuncu, Rogatici, Višegradu, Vlasenici i Zvorniku) i prvi čovjek zakonodavne vlasti ovog administrativno-teritorijalnog subjekta, Momčilo Krajišnik¹⁶ (deportacije u Zvorniku, prisilno premještanje u Bratuncu). Genocid nije čin pojedinca ili neformalne grupe pojedinaca:

„Pošto je svaki genocid obiman i sistematičan pokušaj istrjebljenja stanovništva, njihova provedba zavisi od velikih segmenata nacije koja se slaže s genocidnim politikama. To je zločin mnoštva a ne zločin nekolicine.“ (Halilovich, 2017a: 4)

⁷ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), <https://www.ictj.org/en/case/91/judgments> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

⁸ Iako se u javnosti, pa i u naučnoj zajednici, često može čuti i pročitati da je ubijeno toliko i toliko *Srebreničana*, takve tvrdnje naprosto nisu tačne, bile zlonamjerne ili ne. Naime, od 1992. pa sve do samog genocida, na teritorij općine Srebrenica pod kontrolom Armije Republike BiH i civilnih vlasti lojalnih Republici BiH dolazile su desetine izbjeglica iz susjednih opština srednjeg Podrinja (Bratunac, Vlasenica, Zvornik, Milići) kao i iz južnijih podrinjskih opština (Višegrad, Rogatica). Više u Fink (129, 227, 927). Mnogi od tih ljudi, koji su utočište pronašli u Srebrenici, tamo će biti zarobljeni i strijeljani, ali ne samo na teritoriji te općine nego i u Bratuncu, a u najviše slučajeva na teritoriji općine Zvornik. (Više u presudi Popović i drugi – IT-05-88.)

⁹ Više u: Bećirević (2009, 2010), Fink, Suljagić.

¹⁰ Karadžić (IT-95-5/18), <https://www.icty.org/bcs/case/karadzic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹¹ Mladić (IT-09-92), <https://www.icty.org/bcs/case/mladic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹² Tolimir (IT-05-88/2), <https://www.icty.org/bcs/case/tolimir> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹³ Krstić (IT-98-33), <https://www.icty.org/en/case/krstic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹⁴ Popović et al. (IT-05-88), <https://www.icty.org/bcs/case/popovic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹⁵ Plavšić (IT-00-39 & 40/1), <https://www.icty.org/bcs/case/plavsic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

¹⁶ Krajišnik (IT-00-39), <https://www.icty.org/bcs/case/krajisnik> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

Razumijevanje genocida u kontekstu politike, institucija i moći ključno je i u prepoznavanju uloge medijskog i drugih „institucionalno zasnovanih“ diskursa (Richardson) u negiranju i slavljenju genocida i genocidnog trijumfalizma.

3.1. Negiranje genocida u Srebrenici

Većina naučnih radova o negiranju genocida u Srebrenici djelomično ili u cjelini prihvata klasičnu postavku Gregoryija Stantona o deset faza genocida. Ovaj naučnik i predsjednik organizacije *Genocide Watch*, kao posljednju, desetu fazu genocida navodi njegovo negiranje, te upozorava da je ono „jedan od najsigurnijih pokazatelja budućih genocidnih masakara“. Pored fizičkog negiranja genocida (skrivanje i premještanje grobnica, uništavanje tijela, skrivanje dokaza i zastrašivanje svjedoka), počinioci i njihovi pomagači također nastoje okriviti žrtve, prikazati čin genocida kao legitimnu borbu unutar oružanog sukoba, blokirati istrage i slično.

„Tokom i nakon genocida, advokati, diplomate i drugi koji se opiru silovitoj akciji [protiv počinitelja, op. a.] često tvrde da ovi zločini ne ispunjavaju kriterije definicije genocida. Nazivaju ih eufemizmima kao što je 'etničko čišćenje'. Propituju da li namjera uništenja grupe može biti dokazana, zanemarujući hiljade ubistava. Previđaju ciljano nametanje uslova koji uništavaju dio grupe. Tvrde da samo sudovi mogu odrediti da li je počinjen genocid, zahtijevajući 'dokaz izvan razumne sumnje', kada prevencija zahtijeva tek djelovanje zasnovano na čvrstim dokazima“. (Stanton)

Vidimo da Stanton faze genocida ne poima linearno, jer objašnjava da se negiranje dešava već tokom samog počinjenja. Ovakvu perspektivu detaljnije, upravo na primjeru genocida u BiH, razrađuje Massey, uspostavljajući analitički okvir pod nazivom „kontinuum negiranja“ (Massey: 113). Tako autor navodi šest faza kontinuuma negiranja genocida: 1) „dehumanizacija kao negiranje“ (prije počinjenja), 2) „negiranje u nastajanju“ (tokom počinjenja), 3) „uslovljeno negiranje“ (popuštanje po otkrivanju činjenica), 4) „interpretativno negiranje“ (djelomično opravdavanje osporavanjem činjenica), 5) „sistemska ugrađeno negiranje“ (slavljenje, dememorijalizacija, institucionalno negiranje) i 6) „zaborav kao negiranje“ (uništavanje pamćenja genocida). (Massey: 113-114)

3.2. Genocid u Srebrenici i trijumfalizam

Posljednje dvije faze Masseyovog kontinuuma Halilovich u kontekstu genocida u Srebrenici prepoznaje kao „trijumfalizam“.

„Nekažnjen, genocid također može rezultirati jedanaestom fazom. (...) U ovoj fazi počiniooci, njihovi pokrovitelji i politike genocida više ne negiraju ubijanja nego ih veličaju, slave njihove posljedice, ponižavaju žrtve, grade spomenike¹⁷ počinioocima na mjestima masakra i kreiraju kulturu trijumfalizma, kakvu vidimo u dijelovima Bosne gdje su srpske milicije počinile genocid nad Bošnjacima.“ (Halilovich, 2017a: 7).

Autor navodi i ceremonijalno otvaranje studentskog doma pod imenom *Radovan Karadžić* na Palama, institucionalna odlikovanja ratnih zločinaca te druge događaje kao „trajni dio bosanske postgenocidne stvarnosti“. Ove i druge aktivnosti on posmatra u svjetlu „koordiniranog institucionalnog napora RS i Srbije da kreiraju alternativni narativ i alternativnu stvarnost nasuprot onoj zasnovanoj na činjenicama“ (Halilovich, 2021: 121).

On kao oblike trijumfalizma prepoznaje i „obilježavanja neustavnih praznika poput 9. januara, 'Dana Republike Srpske', izgradnju grandioznih spomenika ratnom naslijeđu RS“, gradnju crkve na uzurpiranoj privatnoj zemlji Fate Orlović u Konjević Polju, nedaleko od Srebrenice, čiji su članovi porodice ubijeni u genocidu (Halilovich, 2021: 121).

Halilovich naglašava činjenicu da se ovakve aktivnosti promoviraju „s vrha, od strane srpskih političkih elita i kulturnih institucija“, te da su čak i dvadeset pet godina nakon genocida postale „norma i integralni dio cvjetajuće kulture trijumfalizma diljem širokog društvenog spektra u RS i Srbiji“ (Halilovich, 2021: 122)

Ovakva „kultura genocidnog trijumfalizma“, ističe autor, „ide dalje od negiranja genocida“:

„Naime, u Srbiji i dijelu BiH koji kontroliraju Srbi (RS), genocid u Srebrenici ne samo da se negira nego se slavi a njegovi počiniooci se veličaju, dok su preživjeli Bošnjaci izloženi ponižavajućem i degradirajućem tretmanu.“ (Halilovich, 2021: 122)

Pored postavljanja postera u čast ratnog zločinca Ratka Mladića, Halilovich kao trijumfalizam prepoznaje i „mnoge druge direktne ili indirektno oblike ponižavanja i diskriminacije“¹⁸ kojima su Bošnjaci u RS izloženi, kao što je nemogućnost bošnjačkih učenika da nazivaju svoj jezik *bosanskim* u školama (Halilovich, 2021: 123). Također, preživjeli i potomci žrtava te drugi

¹⁷ „U Prijedoru nema više prijedorske čaršije, ali ima spomenika ‘srpskim oslobodiocima’ ...” (Halilovich 2017b: 159).

¹⁸ Više o diskriminaciji Bošnjaka u entitetu RS u obrazovanju vidjeti u: Ikanović (2021); a u pogledu vjerskih prava i sloboda u: Duraković (2021). Također, shodno ustavnom okviru i izbornom zakonodavstvu, Bošnjaci iz entiteta RS ne mogu biti birani za člana Predsjedništva, što je kao kršenje ljudskih prava definirao Evropski sud za ljudska prava u slučaju *Pilav protiv Bosne i Hercegovine (41939/07)*, dostupno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5400827-6755339>

Bošnjaci izloženi su ponižavanju i patnji kada na televiziji gledaju ratne zločince predstavljene kao zvijezde (Halilovich, 2021: 123).

Trijumfalizam se tako javlja kao aspekt ili produžetak prihvatljive prakse negiranja genocida u Srebrenici.¹⁹ Taj aspekt je institucionalan i nije pitanje incidenta nego ustaljenosti i normalizacije slavljenja i veličanja naslijeđa genocida i njegovih počinitelja na jednoj, te ponižavanja i diskriminacije žrtava na drugoj strani. Najviši srbijanski i srpski zvaničnici u BiH redovno negiraju genocid, nekada „interpretativno“ a često i otvoreno, „sistemski ugrađeno“ (Massey; Green; Gačanica).

Hi. Karčić također trijumfalizam, shvaćen na osnovu Halilovichevih postavki, vidi kao „posljednju fazu bosanskog genocida“ (2021a: 99). Specifičnost genocida u Srebrenici i sljedstvenog trijumfalizma ogleda se u činjenici što „počinioci nisu poraženi, a žrtve su se uspjele odbraniti“ (Hi. Karčić, 2021a: 108).

Pored, uslovno kazano, incidentnih slučajeva trijumfalizma, on također, prepoznaje institucionalni okvir i pozadinu određenih procesa:

„Vjerovatno najvidljiviji dokaz trijumfalizma su spomenici i memorijali počiniocima [genocida, op.a.] širom Republike Srpske. Spomenici i memorijali sagrađeni su za pripadnike vojske i policije bosanskih Srba, direktne počinitelje genocida i nasilja nad Bošnjacima i bosanskim Hrvatima. Memorijalizacija počinitelja često se namjerno smješta u područja na kojima su počinjeni masovni zločini nad bošnjačkim stanovništvom. (Hi. Karčić, 2021a: 104)

Pored podizanja spomenika počiniocima, autor ističe i podizanje spomenika ruskom diplomati Vitaliju Čurkinu, kojeg srpski zvaničnici u BiH smatraju zaslužnim zato što 2015. Vijeće sigurnosti UN-a, zbog ruskog veta, nije usvojilo Rezoluciju o Srebrenici na prijedlog Velike Britanije. (Hi. Karčić, 2021a: 105)

Kao predvodnike „kampanje negiranja“ autor ističe „srpski politički establišment“, navodeći Milorada Dodika, prethodno premijera i predsjednika RS a danas člana Predsjedništva BiH, kao „jednog od prvih poslijeratnih političara koji je javno počeo koristiti negiranje kao sredstvo političkih kampanja“. Karčić tako podsjeća da je Dodik u više navrata genocid u Srebrenici

¹⁹ Detaljnije o načinima, prihvatljivosti i raširenosti negiranja genocida u Srebrenici u dva ranije citirana izvještaja Memorijalnog centra. Također, izvještaji navode i slučajeve institucionalnog negiranja genocida, bilo kroz izvještaje zvaničnika ili političara, bilo kroz naučne komisije koje podržava Vlada RS. (Gačanica; Green).

označio kao „fabriciran mit“, te njegov politički obrazac označava kao „kombinaciju negiranja i trijumfalizma uz malo antimuslimanske netrpeljivosti“. (Hi. Karčić, 2021a: 105)

Mjesta stradanja još uvijek nisu obilježena (primjerice, mjesta strijeljana na teritoriji općina Zvornik, Bratunac, Milići...), a nasuprot tome se podižu spomenici ili se slave počiniooci. „Vlasti bosanskih Srba koriste obrazovni sistem“ (Hi. Karčić, 2021a: 108) kako bi se ili širili narativi suprotni sudski utvrđenim činjenicama ili kako bi se genocid u Srebrenici izbjegavao (nеспominjanjem u udžbenicima).

Razvoj trijumfalizma od 1995. do 2020. uslovljen je političkim procesima. Karčić primjećuje da ne samo da nije došlo do napretka u procesu prihvatanja istine i suočavanja s prošlošću, nego se čak ide i nazad, povlačenjem „nekih ranijih mjera kojima su se djelomično priznali srpski zločini protiv čovječnosti, kao što je Izvještaj komisije za Srebrenicu iz 2004.“ (Hi. Karčić, 2021a: 108)

3.3. Trijumfalizam, žrtve i pomirenje

Ljudi postaju žrtve genocida ne zbog svojih ličnih osobina, slučaja ili okolnosti, nego zbog svoje pripadnosti grupi (u slučaju genocida u Srebrenici, zbog pripadnosti etničkoj grupi, Bošnjacima), te upravo to razlikuje genocid od nekih drugih masovnih zločina:

„Žrtve genocida se smišljeno cilja uništiti na osnovu njihove pripadnosti zajednici definiranoj specifičnim kulturnim osobinama – zbog toga što su dio nacionalne, etničke, rasne ili religijske grupe.“ (Riedlmayer: 126).

Preživljavanjem genocida, drugi pripadnici grupe nad kojom je izvršen genocid, a naročito porodice strijeljanih (posebice one koje još uvijek ne mogu pronaći posmrtno ostatke ubijenih), ne prestaju biti žrtve genocida u njegovim posljednjim fazama.

Negiranje genocida je nasilje po sebi jer „ne dopušta žrtvama da žale, zaliječe i nastave. To je nastavak mota Ratka Mladića za opsadu Sarajeva – '... da ne mogu da spavaju, da razvučemo pamet' – drugim sredstvima“ (Delalić: 160). Negiranjem se, nadalje, veličaju počiniooci a „žrtve i dalje preziru i omalovažavaju“ (Totten: 27), odnosno „traumatiziraju i [oni] i njihove porodice“ (Hi. Karčić, 2021b: 61).

Negiranje genocida i trijumfalizam ne samo da ostavljaju psihološke posljedice na žrtve i preživjele nego i onemogućuju uspostavljanje normalnih odnosa između grupe nad kojom je počinjen genocid i one u čije ime je počinjen. To je naročit izazov upravo u Bosni i Hercegovini jer ne samo da Srbi i Bošnjaci žive u istoj državi, nego se značajan broj Bošnjaka vratio u mjesta iz kojih su protjerani, uključujući i Srebrenicu i susjedne općine.

Drugo grupi „negiranje služi kako bi otupjela, omogućujući izbjegavanje nezamislivog ili štiteći psihi blokiranjem svijesti o okrutnosti i strašnim zločinima jednih nad drugima, naročito kada su pripadnici nečije grupe identificirani kao masovne ubice“, objašnjava Parent (2016: 42).

Pored toga, negiranje odriče odgovornost, „oživljava bolna i štetna sjećanja i dalje šteti žrtvama i drugim pojedincima s kojima su oni vezani“. (Parent, 2016: 42) Takve neistine i revizionistički pogledi na prošlost imaju za cilj „uništiti identitet ciljane grupe i kontrolirati u glavama ljudi konstrukcije o događajima ili drugim aspektima vezanim za genocid“ (Parent, 2016: 42)²⁰

Autorica u istom radu negiranje vidi kao prepreku pomirenju (43), te, nakon istraživanja stavova i ponašanja žrtava genocida u BiH, zaključuje da su preživjeli „ukazali da je za pomirenje potrebno da je žrtva zadovoljena i uvjerena da počinitelj i njegovi saučesnici priznaju svoja nedjela, patnje koje su uzrokovali te da će biti usvojene mjere koje će spriječiti ponavljanje takvog ponašanja“ (52). Priznanje onoga što se desilo i priznanje patnje žrtva „ključni je dio procesa pomirenja“, zaključuje autorica pozivajući se na širu literaturu.

Suprotstavljene interpretacije i negiranje činjenica o posljedicama rata, „predstavljaju najznačajniju prepreku bilo kojem uspješnom poduhvatu pomirenja i dugoročnog mira“ (Parent, 2016: 52). U konačnici, kako navedeno istraživanje pokazuje, žrtve insistiraju da je priznavanje zločina imperativ i uvjet pomirenja.

²⁰ Upravo jer, kako ovaj naučni uvid pokazuje, negiranje utječe na mentalne i kognitivne procese i žrtava i počinitelja, odnosno onih koji ih još uvijek podržavaju, važno je, vodeći se izloženim postavkama Van Dijka, ispitati vezu diskursa i društveno-kognitivnih procesa.

4. „DAN REPUBLIKE SRPSKE“: ROĐENDAN I GNUŠANJE

U ovom poglavlju analizirat ćemo izvještavanje kritičnih medija o *Danu Republike Srpske* i tokom tog neustavnog praznika. Specifični cilj analize izvještavanja o ovom prazniku jeste, vodeći se ranije izloženim Halilovićevim postavkama, ispitati kako se kritični mediji ponašaju u kontekstu koji se smatra manifestacijom trijumfalizma. U medijskim sadržajima posmatramo pristup diskursu obje grupe, pristup političara i zvaničnika diskursu, modele odnosa medijskog i političkog diskursa te u konačnici uspostavljamo „ideološki kvadrat“ predstavljanja Bošnjaka i Srba.

Detaljno ćemo analizirati diskurs RTRS-a, kao javnog servisa i najutjecajnijeg medija u entitetu RS, te nakon toga provjeriti da li i koliko drugi mediji odstupaju od diskurzivne matrice medija pod punom kontrolom vlasti.

4.1. RTRS i *Dan RS*: Propaganda i diskurzivna dominacija

U jesen 1991. većina srpskih poslanika u Skupštini Socijalističke republike Bosne i Hercegovine predvođenih Srpskom demokratskom strankom (SDS) napustili su ovo zakonodavno tijelo. Odmah su formirali paralelnu *Skupštinu srpskog naroda u BiH* (Fink: 46). Početkom 1992., 9. januara, ovo nelegalno tijelo proglasit će *Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu*, koja će u augustu iste godine ponijeti ime *Srpska Republika* a u septembru *Republika Srpska* (Fink: 42).

Vrh ove političke i administrativne strukture biće poslije rata na međunarodnom tribunalu osuđen za genocid, zločine protiv čovječnosti i druge ratne zločine. Među osuđenima su prvi i jedini ratni predsjednik RS, Radovan Karadžić, te Momčilo Krajišnik, predsjednik skupštine koja je 9. januara proglasila nezavisnost RS unutar BiH.

Ista će skupština u maju 1992. usvojiti *Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH*, gdje kao treći među šest ciljeva stoji: „Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država“ (Fink: 5). Ovaj politički i zakonodavni dokument biće među ključnim dokazima na ICTY u procesima protiv političkog i vojnog rukovodstva RS. Na osnovu ovog dokumenta, javno obznanjenog u *Službenom glasniku RS* br. 22., od 23. 11. 1993., sudski pravosnažno će se utvrditi nekoliko „udruženih zločinačkih poduhvata“ (UZP) u procesu nastajanja i postojanja RS tokom rata (1992-1995). Jedan od tih UZP-ova jeste i genocid u Srebrenici, kako je definirano presudama Karadžiću, Mladiću, Krstiću te šestorici vojnih dužnosnika u slučaju *Popović i drugi*.

Kako je na teritoriji pod kontrolom još uvijek ustavno nepriznate Republike Srpske sve bilo srpsko, tako je na Palama u maju 1992. osnovan *Kanal S* i *Radio Republike Srpske*, kao zvanični mediji ove političke jedinice. Godinu poslije će, objedinivši i studio bivše TV Sarajevo u Banjoj Luci, koji je SDS kontrolirao još od početka rata, postati *Srpska radio televizija* (Thomson: 265). Pod takvim nazivom preživjet će i Daytonski sporazum a od 1999. se zove Radiotelevizija Republike Srpske (RTRS, 2021a). Dio je sistema Javnog servisa BiH, uz Radioteleviziju BiH i Radioteleviziju Federacije BiH, te pod tim imenom ovaj medij i mi danas analiziramo.

Sam naziv ovog političkog entiteta sugerirao je da u njemu nema mjesta za ne-Srbe, što će institucije, vojska i policija pod kontrolom Radovana Karadžića i drugih na većem dijelu teritorije i provesti u djelo. Taj ishod je također dobio svoj sudski epilog već spominjanim presudama, a ona kojom je prvi predsjednik RS osuđen na doživotni zatvor najkorisnija je za više podataka u ovom kontekstu.²¹

Datum na koji je proglašen neustavni politički i administrativni subjekt i tridesetak godina poslije figurira kao *Dan RS* i njena pravoslavna krsna slava²², na dan svetog arhiđakona Stevana. Religijsku pozadinu ovog praznika naglasit će i predsjednik entiteta u govoru na svečanoj akademiji 2015.: „Danas slavimo Dan Republike Srpske i njenu krsnu slavu“ (RTRS, 2015a), kao i novinari i voditelji u mnogim priložima.

Iste godine, član Predsjedništva BiH iz reda bošnjačkog naroda Bakir Izetbegović podnijet će Ustavnom sudu BiH apelaciju za ocjenu ustavnosti ovog praznika. Sud sljedeće godine odlučuje da praznik jeste diskriminatoran i neustavan te vlastima entiteta naređuje da isprave odredbe odgovarajućeg zakona. Vlasti su odgovorile organiziranjem referenduma o ovom pitanju, koji je podržala i politička opozicija, a 99% građana koji su izašli na referendum pozitivno je odgovorilo na pitanje *Da li podržavate da se 9. januar obilježava i slavi kao Dan Republike Srpske?* Ustavni će sud odbiti i naknadnu apelaciju vlasti RS za preispitivanje prvobitne odluke. Vlasti RS ovaj neustavni praznik obilježavaju svake godine, proširujući format i opseg proslava, pa tako danas, u poređenju s nekadašnjom svečanom akademijom, organiziraju vojno-policijske parade. (Veselinović, 2020)

²¹ ICTY, Sažetak presude Radovanu Karadžiću: https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/bcs/160324_judgement_summary_bcs.pdf [Pristupljeno: 18. 11. 2021.]

²² Praksa obilježavanja krsnih slava institucija, javnih preduzeća i škola u RS jako je raširena, o čemu više piše Duraković (2021).

Također, Ustavni sud će i drugom presudom, po apelaciji bošnjačkih delegata u Vijeću naroda RS, nakon što RS promijeni Zakon o praznicima, ponovo presuditi da je on diskriminatoran i kao takav neustavan. (Al Jazeera Balkans, 2019)

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) BiH, državni regulator za televizijske i radijske medije, u više je navrata kaznila RTRS zbog neprofesionalnog izvještavanja o ratnim zločinima (Tuzlanska kapija) i memorijalizaciji zločina (o Muzeju ratnog djetinjstva u Sarajevu) te vrijeđanja žrtve zločina i predsjednice *Udruženja Žena – žrtva rata* Bakire Hasečić (Džaferagić). U *Izveštaju* Memorijalnog centra za 2021., ovaj je medij označen kao jedna od vodećih „platformi“ za negiranje genocida (Gačanica: 19-20).

4.1.1. RTRS na rođendan Srpske: Srbi i malo drugih

Centralna informativna emisija RTRS-a, *Dnevnik 2*, na *Dan RS* 2015. godine, ali i narednih pet godina, u potpunosti je bila posvećena ovom prazniku. Katana (2015a) primjećuje kako je to bio:

„pravi rodoljubivi hvalospjev RS-u u kojem su se smjenjivale izjave predsjednika RS-a Milorada Dodika i rečenice novinarkе, podvučene muzičkom podlogom himne RS-a i ostalih pjesama posvećenih ovom entitetu. U slavljeničkom raspoloženju svi ostali događaji jednostavno nisu našli svoje mjesto u centralnoj informativnoj emisiji RTRS-a.“

I *Dnevnik 2* dan ranije također je uglavnom izvještavao o zvaničnim događajima i odlukama vezanim za praznik. Objavljen je prilog o odlikovanju „zaslužnih pojedinaca i institucija“ (RTRS, 2015c), zvanična čestitka predsjednice Vlade (RTRS, 2015d), kao i prilog o sjednici Senata RS²³ povodom praznika (RTRS, 2015e). Voditelj emisije sutrašnji svečani dan najavljuje kao „Dan i krsnu slavu Republike, Svetog arhiđakona Stevana“.

Uz ovu emisiju, RTRS je emitirao i posebni program posvećen prazniku, prenoseći uživo svečanu akademiju, uključujući i 16-minutni govor tadašnjeg predsjednika entiteta Milorada Dodika (RTRS, 2015a). Tokom narednih godina, kako vlasti entiteta RS budu proširivale format i razinu proslave ovog neustavnog praznika, tako će i RTRS posvećivati znatno više vremena specijalnim programima i živim prijenosima događaja. Tako, primjerice, 2016. uoči 9. januara emitiraju jednosatni intervju s Dodikom (RTRS, 2016a) te prenose uživo obraćanja Dodika i patrijarha Srpske pravoslavne crkve (RTS, 2015b). Te godine proslava je još uvijek

²³ Šta je senat.

unutar fizičkih granica zgrada institucija (Palata Republike, druge institucije – RTRS, 2016c) ali će sljedeće godine *izaći* na ulicu te tako postati javni događaj u širem smislu, što će urednici i novinari RTRS-a nazvati „veličanstvenom proslavom“ (RTRS, 2017a). Vlasti entiteta proslavljat će ovaj praznik i narednih godina u ovom širem formatu: pored dodjela priznanja i svečanih akademija, redovno će se održavati defile vojnih i policijskih jedinica, a praznik će se početi obilježavati i u drugim gradovima entiteta (Brčko, Stanari, Pale, Trebinje – RTRS, 2018b), ali i u Srbiji (RTRS, 2017b) te u Stuttgartu (RTRS, 2017c; RTRS, 2018a), pod pokroviteljstvom Predstavništva RS u ovom njemačkom gradu.

Slična je praksa i narednih godina: javni servis prenosi uživo i svečanu akademiju i defile vojnih i policijskih jedinica ali i vjerski obred koji predvodi patrijarh SPC. U posljednjoj godini posmatranog perioda, ovaj medij je ovom prazniku ukupno posvetio preko 310 minuta (5 sati i deset minuta – RTRS, 2020a).

Svih tih godina, kroz desetine sati snimaka i programa uživo, ne-Srbi pristupaju diskursu ograničeno i uglavnom su negativno tipificirani, bilo da se radi o bošnjačkim političarima, bivšim vjerskim velikodostojnicima ili predstavnicima međunarodne zajednice. O tome više govorimo u odjeljku 4.1.6.

U jutarnjem programu 9. januara 2015. gostovat će Milomir Savčić²⁴, ratni komandant 65. zaštitnog motorizovanog puka pri Glavnom štabu Vojske Republike Srpske (VRS). Ova jedinica je u svim relevantnim presudama ICTY označena kao jedna od onih koje su učestvovala u počinjenju genocida. Voditeljica programa Savčića je predstavila kao „predsjednika Boračke organizacije RS“, te ga upitala kako se „kao predstavnik boraca“ osjeća na „današnji dan“ jer je „stvarao“ RS (RTRS, 2015b). Sam Savčić će izjaviti: „Ponosan sam na generaciju koja je stvarala Republiku Srpsku“. Ovaj bivši oficir a u vrijeme objave priloga predsjednik formalnog udruženja demobilisanih boraca, koje u šire shvaćenom kontekstu *političkog* (Gee) možemo smatrati također zvaničnikom, pojavio se kao govornik i u prilogu dan prije (RTRS, 2015d).

Jutarnji program RTRS-a i naredne je godine u sličnom tonu i iz istog ugla izvijestio o prazniku. Voditeljica je podsjetila gledatelje da je odlukom nelegalne skupštine „*rođen* [...] novi subjekat koji je po međunarodnom pravu imao sve državotvorne elemente“ (RTRS, 2016d; naglašavanje moje). Voditelji će potom dati prostor osuđenoj ratnoj zločinki Biljani Plavšić, ali će propustiti

²⁴ Savčića je 2019. godine Tužilaštvo BiH optužilo za genocid u Srebrenici. Nakon što mu je Sud BiH u augustu 2021. odredio pritvor, nedostupan je pravosudnim organima i još uvijek nije poznato gdje se nalazi.

da tu činjenicu navedu nego će je tek označiti kao „bivšu predsjednicu RS“. Plavšić je tako data prilika da na javnom servisu objašnjava historijske događaje, pri čemu je ovaj medij njen diskurs uokvirio kao objektivan i historiografski. U nastavku priloga emitirane su predratne izjave još jednog ratnog zločinca, Momčila Krajišnika. Isti snimak ratne zločinke Biljana Plavšić biće iskorišten i u *Dnevniku 2* na kritični datum 2018. godine (RTRS, 2018e).

Vidljivo je da u svim priložima u kontekstu *Dana RS* dominira politički diskurs: najviše minuta dobili su predsjednik i predsjednica Vlade RS, član Predsjedništva BiH iz RS (Srbin), predstavnici Senata, predstavnik vojnika VRS-a, pripadnik Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), ministar pravde RS, predsjednik političke stranke, predsjednik i zvaničnici susjedne Republike Srbije, ali i osuđeni ratni zločinci koji su tokom rata obnašali izvršne i zakonodavne funkcije RS. Među sagovornicima koji nisu zvaničnici entiteta, njegovih institucija i opština, pojavili su se 2015. jedino: odlikovani student i majka poginulog vojnika VRS. Zaključujemo, vodeći se Van Dijkovim postavkama o pristupu diskursu, da političke elite entiteta RS kao i političke elite iz Srbije imaju povlašten pristup diskursu na RTRS-u.

RTRS će tokom svih šest godina izvještavati uvijek po ovoj matrici: izjave zvaničnika, polaganje cvijeća, dodjele priznanja, svečana akademije te u konačnici prijenos uživo defile policijskih i vojnih jedinica, uz prateće govore zvaničnika.

No, kako vrijeme bude odmicalo, RTRS će nastojati sve više uključiti i „građane Republike Srpske“. Primjerice, 2016. emitira prilog u kojem neimenovani građani na ulicama daju svoje komentare ili upućuju čestitke. Nikada se nije pojavio građanin koji bi imao drukčije mišljenje o prazniku ili u drugom tonu čestitao praznik (RTRS, 2016e; 2019a; 2020a). Ovaj javni servis će tako izvijestiti da „Dan RS proslavlja *čitava* Republika Srpska“, pri tome i formalno-diskurzivno i implicitno društveno isključiti nekoliko stotina hiljada ne-Srba, u prvom redu Bošnjaka, koji ne učestvuju u proslavi i na Ustavnom sudu traže svoja prava narušena formatom i načinom proslave.

Iste poruke građani upućuju i narednih godina a RTRS se također na isti način odnosi prema njima, jer su izjave građana, stilistički, semantički i vrijednosno usklađene sa izjavama i porukama rukovodstva RS i Srbije (RTRS, 2018b; 2018c; 2019a; 2020a). Većina građana (među kojima su i predstavnici boračkih udruženja), u izjavama koristi pridjeve *svečano* i *ponosno*, imenice *sloboda*, *svetinja* i *ponos*, sintagme: *puno srce*, *naša tvorevina*, *naši očevi krvlju branili*, *puno mi je srce svega*. Isti stilski i semantički registar primjetan je u govorima Milorada Dodika prilikom proslave ovog praznika (RTRS, 2017e; 2016b; 2019a).

4.1.2. Proklizavanje diskursa: Ima li granice između medija i vlasti

Kada citiraju srpske zvaničnike, urednici *Dnevnika* i autori priloga u većini slučajeva prvo navedu citat, pa tek na kraju se pozovu na izvor. Navođenje citata prije izvora u televizijskom diskursu je veoma indikativno, jer ne postoje vizualni ili drugi elementi, kao u štampi (navodnici, isticanje), te se tako utiče na kognitivne procese gledatelja.

Najčešće se za zvaničnike i političare koriste sljedeći glagoli govorenja, inače uobičajeni u medijskom diskursu: *reći* i *kazati*. Međutim, u citiranju zvaničnika, RTRS često koristi i pozitivno konotirane glagole mišljenja, koji služe kao fraze za citiranje: *naglasiti*, *istaći*, *smatrati*, *ocijeniti*. Nadalje, kako objašnjava Richardson, citiranje u medijima može se obavljati i pomoću prijelaznih (tranzitivnih) glagola koji podrazumijevaju neko djelovanje. Ovakvi glagoli uvijek znače proces, odnosno, radnju, koja uključuje i subjekt i (dalje) objekte. Tako novinari i voditelji RTRS-a učestalo, pri citiranju zvaničnika, koriste glagole: *podsjetiti*, *dati preporuku*, *ponoviti*, *ocijeniti*, *pozvati*, *podsjetiti* i *preporučiti*. Svi ovi glagoli podrazumijevaju određenu prijelaznu radnju („materijalni proces“, Richardson). Naročito je važan glagol *poručiti*, jer se dosljedno koristi u najvažnijim priložima o *Danu RS* tokom skoro svake godine (po tri puta u RTRS 2016c i 2016; po dva puta u 2017a, 2018d, jednom u 2020a; sintagme *snažna poruka* u 2020a; *koja je poruka* u 2015d, korištene u svrhu citiranja).

Poručiti nije isto kao *reći* ili *naglasiti*, jer ovaj glagol podrazumijeva subjekta (koji poručuje), poruku, te primatelje poruka. Također, *poručiti* nosi i određenu težinu autoriteta, a čak se može u bosanskom i srpskom jeziku često čuti u prijetećim govornim činovima. Više o značaju i posljedicama ovog glagola u citiranju zvaničnika u odjeljku 4.1.4.

Stil novinara i urednika, na jednoj, te stil zvaničnika i institucija na drugoj strani skoro su pa istovjetni. Možemo zaključiti da su svečani ton, naglašavanje sintagmi i metafora kojima se veliča entitet RS elementi uredničke politike, jer takav odnos prema temi nalazimo u više priloga i šest *Dnevnika*.

I jedni i drugi insistiraju na skraćenom nazivu *Srpska*, pa se tako, praveći od prisvojnog pridjeva pridjevsku imenicu, implicira državni identitet entiteta (Palić: 256). I u izjavama zvaničnika i u uvodima voditelja i u priložima novinara potencira se dvojaki, sekularni i religijski karakter praznika (i *dan* i *krsna slava*). Vodeći se Faircloughovim postavkama o „proklizavanju“ i „održavanju granice“ između diskursa (Fairclough 1995: 55-56), možemo zaključiti da na RTRS-u u ovom kontekstu granica između medijskog i političkog diskursa nije ni postojala.

Ovakav odnos javnog servisa prema ovom kritičnom kontekstu primjećuje naredne godine i Katana (2016a), navodeći da je cijeli dnevnik „nalikovao [...] na takmičenje novinara i reportera, u kojem kao da su dokazivali ko je veći patriota“. Nadalje, autorica također primjećuje nepostojanje granice između medijskog i zvaničnog diskursa, opisujući izvještavanje jedne novinarku kao *prepričavanje dešavanja*.

RTRS kroz svih šest godina naprosto služi prenošenju i utvrđivanju poruka zvaničnika entiteta, pri čemu postaje nemoguće odrediti bilo kakvu granicu između stava ili ugla televizijske kuće, na jednoj, i vlasti entiteta, na drugoj strani. Ovakva, „diseminatorska tendencija“ svjedoči o propagandom karakteru ovog medija, pa će autorica u analizi dnevnika kazati da je izvještavanje u *Dnevniku* 2 9. januara 2018. godine prošlo „U maniru školskog primjera medijsko-političke propagande“ (Katana, 2018a).

4.1.3. Ko govori kada voditelj govori u prvom licu jednine

Na sintaksičkom i stilskom planu, naročito indikativan primjer ovakvog modela odnosa diskursa jeste najava priloga o dodjeli odlikovanja dan prije praznika 2015. Voditelj dnevnika, sjedeći iza korpice cvijeća i upaljene svijeće (vizualni element krsne slave vidljiv u studiju tokom svih šest dnevnika na Dan RS) govori:

„Republika Srpska sutra obilježava dvadeset tri godine postojanja: Dan Republike, *ali i* krsnu slavu Svetog arhiđakona Stefana. *Izgrađena* je na *čvrstim temeljima Dejtonskog sporazuma* a danas *s ponosom kažemo* da je Srpska *demokratska tvorevina i najveći uspjeh srpskog naroda* u posljednje dvije decenije.“ (RTRS, 2015c; naglašavanje moje)

Ovo nije citat zvaničnika, nego voditeljska najava, gdje se voditelj, govoreći u prvom licu množine („kažemo“) u potpunosti identificira s grupom. Koja je to grupa biće jasno na kraju druge rečenice, kada se hiperbolom ustvrđuje da je RS „najveći uspjeh srpskog naroda...“ Vezničkom konstrukcijom *ali i* naročito naglašava religijski karakter praznika. Ovaj je gramatički trenutak iznimno važan u svjetlu kognitivnog procesa gledatelja: dok unutarnjoj grupi (Srbima) podcrtava pravoslavnu pozadinu praznika i entiteta, vanjskim grupama (Bošnjaci, Hrvati, drugi) također se daje do znanja da je to srpski, pravoslavni praznik – i entitet.

Pozivanjem na Dayton a istovremenim obilježavanjem predratnog osnivanja *Srpske Republike*, ignorira se ratna prošlost a time i zločini počinjeni u ime RS i tokom njene *izgradnje*, kao i žrtve nastale u *izgradnji*.

Voditelj na početku pravi malu ali primjetnu pauzu nakon riječi „kažemo da je“ i naglašava sintagmu „demokratska tvorevina“. Posrijedi je implicitna replika na presuponiranu tvrdnju da je RS neka *tvorevina*, odnosno „genocidna tvorevina“, što je sintagma koja se može čuti od zvaničnika ali i novinara.²⁵

Istovjetan model potpunog novinarskog prihvatanja političkog diskursa primjetan je i u drugom prilogu na isti dan. Nakon što voditelj najavi prilog o polaganju cvijeća na nekoliko spomenika, upitat će reporterku „koja je osnovna poruka“ (RTRS, 2015d), na šta ona odgovara:

„Oni koji su *ugradili živote za slobodu srpskog naroda* nikada *ne smiju biti zaboravljeni*. Nakon 23 godine od osnivanja, Republika Srpska je *sinonim slobode srpskog naroda* ali i *dobro mjesto za život drugih naroda*. To je razlog zbog čega se treba posvetiti njenom jačanju u svakom segmentu', kaže predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik“. (RTRS, 2015d; naglašavanje moje).

Iako u transkriptu možemo vidjeti da se radi o citatu, u samom prilogu tek nakon treće rečenice i devetnaest sekundi govora, autorica navodi citatnu sintagmu. Stilski obilježenu sintagmu *sinonim slobode (srpskog naroda)* tadašnji predsjednik RS a kasnije član Predsjedništva BiH koristit će i svih narednih godina povodom ovog praznika.

Naredne godine isti voditelj *Dnevnik 2* na 9. januar otvorit će riječima: „Svečano, dostojanstveno i ponosno, Republika Srpska obilježila je svoj 24. rođendan...“ (RTRS, 2016c²⁶). Primjećujemo da je rečenica gramatički ustrojena tako da na prvo mjesto dolaze semantički pozitivni prilozima, pa tek onda glagol – što je aktualizirani a ne gramatički red riječi, jer u srpskom jeziku prilozima obično dolaze poslije glagola. Upravo dva od ova tri priloga, *dostojanstveno* i *ponosno*, provlače se kroz izjave Milorada Dodika o Danu RS od 2014. do 2020. (RTRS, 2018c; Veselinović; RTV, 2020a; Nezavisne, 2020c). Ovu konstrukciju će u istom dnevniku ponoviti i voditeljica desetak minuta poslije. Također, i 2018. godine u jednom od priloga voditeljica *Dnevnika 2* i autorica priloga koriste dva puta sintagmu „ponosno i dostojanstveno“ (RTRS, 2018b; 2018d).

²⁵ Diskurzivna historija i put sintagme *genocidna tvorevina* zavrjeđuju pažnju posebnog naučnog rada. Iako se može čuti od bošnjačkih i hrvatskih političara, nju češće u svjetlu presuponiranog negiranja koriste srpski zvaničnici u Srbiji i BiH. Primjeri: RTV, *Republika Srpska nije genocidna tvorevina*. https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/presuda-potvrdila-da-republika-srpska-nije-genocidna-tvorevina_1002640.html; Istinomer.rs: *Nisam rekao da je Republika Srpska genocidna tvorevina*; <https://www.istinomer.rs/izjava/nisam-rekao-da-je-rs-genocidna-tvorevina/>;

²⁶ Ovo je bio i glavni prilog u *Dnevniku 2* na Dan RS u 2016. godini. Zanimljiv je i po tome što je u snimku sa svečane akademije režiser dva puta fokusirao u krupni plan sina ratnog zločinca Ratka Mladića i suprugu ratnog zločinca Radovana Karadžića.

I 2017. isti voditelj najavljuje svečani defile policijskih i vojnih jedinica, element proslave koji se prvi put javlja upravo ove godine. Ton i stil ove najave više priliče voditelju svečane akademije ili kakve druge manifestacije slavljeničkog tipa nego voditelju informativne emisije javnog servisa:

„Svečanoj akademiji prethodio je svečani defile. Počeo je *Maršom na Drinu* a završio srpskim trubama. Banjalučkim ulicama *vojničkim korakom marširalo* je više od hiljadu učesnika. [...] Građane ni temperatura u minusu nije spriječila da pozdrave učesnike.“ (RTRS, 2017g; naglašavanje moje)

U sličnom poetskom tonu nastavlja i reporterka sa terena koja najavljuje prilog, naglašavajući, što će i sama otvoreno istaći, militaristički duh manifestacije, koji se prelio i u militaristički diskurs samog izvještavanja:

„Taktovi *Marša na Drinu* označili su početak svečanog defilea ali i *zagrijali srca i učesnika i brojnih građana*. Kroz centar Banjaluke prodefilovali su policajci Srpske, *vojničkim rječnikom*, svi rodovi Ministarstva unutrašnjih poslova. Marširali su i borci, Civilna zaštita, vatrogasci, kulturno-umjetnička društva i sportisti. Da Srpska ne treba da brine za budućnost pokazali su i mladi, studenti koji su u rukama pronijeli našu trobojku. Treći (Republika Srpska) puk [Oružanih snaga BiH, op. a.] nije učestvovao u defileu ali je *u stroju* dočekao učesnike na Trgu Krajine.“ (RTRS, 2017g; naglašavanje moje)

U konačnici, sam prilog, i prije nego počne naracija autora, počinje srpskom vojnom koračnicom *Marš na Drinu*, a novinar potom govori: „Nije vojna, ali je za ponos. Republika Srpska danas je gledala prvu paradu u svojoj istoriji. Defile zbog kojeg je Banja Luka podsjećala na prave prijestolnice. [...] *Bože pravde, moja republiko*, odjekivalo je ulicama Banja Luke.“

Ovaj prilog sadrži i druge semiotičke elemente na osnovu kojih ga možemo okarakterizirati kao propagandu: vojna koračnica uz kadrove zastave, svečana pjesma uz lica zvaničnika grafički osjenčana bojama zastave, djeca na ulici s izrazima lica koja sugeriraju pjevanje također obilježena crvenom i plavom bojom. U 2020. ovakav pristup rezultirat će time da *Dnevnik 2* na početku preko 90 sekundi prvo prikazuje patriotsku i vojnu atmosferu na manifestaciji a tek potom počinje govor reportera, da bi nakon kratkog uvoda opet bili prikazani samo kadrovi uz muzičku podlogu koračnice tokom 30 sekundi. U konačnici, uvodni prilog trajao je 8 minuta, četvrtinu dnevnika. (RTRS, 2020a)

Potom autor priloga daje glas građanima koji su posmatrali defile, gdje, kao i u drugim prazničnim prilikama kada RTRS donosi *vox populi*, figuriraju pozitivne lekseme poput *ponosno, vrlo ponosna, srećni...* Nakon ovakvog militarističkog, patriotskog i emotivnog diskursa, glas dobivaju zvaničnici RS i Srbije. Isti model propagandnih uvoda i matrice izvještavanja ponavljat će se i tokom naredne tri godine (RTRS, 2018c; 2019a; 2019c; 2020a).

4.1.4. Ko poručuje kada Srpska i srpski narod poručuju

Ako je proslava 2016. godine u diskursu RTRS-a opetovano okarakterisana kao „svečana i dostojanstvena“, naredne godine će se uz ova dva pridjeva pojaviti još jedan izrazito pozitivan – „*Veličanstvena* proslava 25. rođendana Republike Srpske“ (RTRS, 2017a).

Citirani prilog počinje direktnom čestitkom voditelja „Srećan *vam* Dan Republike“ a odmah potom ukazuje se kadar velike zastave RS u sklopu defilea vojnih i policijskih jedinica. Potom idu kadrovi s religijskom simbolikom (patrijarh kojem vjernici cjelivaju ruku, sveštenici u crkvi), poslije toga opet kratki kadar s manjom zastavom, potom nasmijana lica predsjednika entiteta i člana Predsjedništva BiH iz RS dok se rukuju. Nakon rukovanja prikazan je tadašnji predsjednik Srbije Tomislav Nikolić u hod, koji se potom grli s Dodikom. Niz sličnih kadrova dug skoro 50 sekundi, praćen je samo nezvaničnom himnom RS, bez ikakvih voditeljskih intervencija ili objašnjenja. Prva minuta *Dnevnika 2* javnog servisa na 9. januar 2016. naprosto je djelovala kao propagandni materijal vlasti entiteta. Ako se vratimo na teze postavljene u uvodnim poglavljima, možemo zaključiti da su dnevници koncipirani tako da prve vijesti određuju ne samo ton i strukturu nastavka emisije nego postavljaju donekle i standarde i okvire za događaje vrijedne izvještavanja drugim medijima.

Nakon ovakvih uvodnih šezdesetak sekundi sasvim je razumljiva sljedeća rečenica voditeljice: „Srpski narod i Republika Srpska poručili su da neće odustati od svog identiteta“ (RTRS, 2017a). Voditeljica se ne poziva na izvore, izjave ili poruke zvaničnika, pa je tako ovu rečenicu nemoguće shvatiti drukčije do kao stav voditeljice, odnosno stav medija.

U nastavku se, parafraziranjem izjava srbijanskog predsjednika i predsjednika RS, ovaj entitet predstavlja kao „najmlađa srpska republika“. Izvan političkih konotacija ove izjave, vrijedi još jednom primijetiti tendenciju personificiranja i humaniziranja političkog subjekta RS u diskursu javnog servisa (*rođendan, rođena, stvorena, najmlađa, [Srpska] poručila*). Iako je kroz minutu i trideset sekundi sadržaj djelovao kao sadržaj medija, ponovo se kroz medijski diskurs promalja političko-propagandni: intoniranje himni RS i Srbije uz kadrove zastave i dostojanstvenika bez ikakvih komentara ili izvještavanja novinara. Nastavak priloga donosi

svečane izjave predsjednika entiteta i Srbije, kao i režisera Emira Kusturice. Rečenicu koju voditeljica bez navođenja izvora izgovara na početku nemoguće je pronaći u izjavama govornika, ali je njeno značenje suma poruka iz zvaničnog diskursa.

Međutim, ova rečenica zanimljiva je i indikativna i kroz druge nivoe diskurzivne analize. Nasuprot povremenim izjavama zvaničnika o tome je *Dan RS* praznik *svih* građana, sva njegova ikonografija i zvanični diskurs o njemu sugerišu da je to isključivo srpski praznik. Pored toga, ova izjava u istu subjektsku ravan stavlja *Srpsku* i *srpski* narod, vežući uz njih već analizirani glagol *poručiti*, dajući im jednaku govornu ulogu. Premda narod a kamoli sam entitet ne mogu bukvalno nešto poručiti, RTRS zapravo gledateljima (Srbima) sugerise šta treba misle i poruče drugima, pri tome se apsolutno poistovjećujući sa entitetom. Dio je to šire diskurzivne strategije generalizacije Srba: kad zvaničnici govore oni tvrde da govore ono što narod misli. Nastavak rečenice presuponira da neko očekuje da se *srpski narod* i *Srpska odreknu svog identiteta*, čime se zahtjev Ustavnog suda za nediskriminatornu formu praznika predstavlja kao poziv na odricanje identiteta.

Poruka je središnji leksem kojim se označava čin govorenja i iznošenja stava a glagol *poručiti* najčešće se pojavljuje kada se prenose svečane izjave zvaničnika RS prilikom proslava. Tako i 2018. godine glavni prilog o proslavi u *Dnevniku 2* ne odudara. Držeći se opet militarističkog duha, diveći se marširanju policijskih jedinica, voditeljica govori:

„Uz taktove paradnog marša slavilo je i više hiljada građana, jedinstvenom porukom da će 9. januar uvijek biti – Dan Republike.“ (RTRS, 2018c)

Ovakvom parafrazom, strukturiranom višestruko složenom rečenicom, gdje se poruka kao prateći nominalizirani *instrument* radnje pripisuje hiljadama građana, sugerira se upravo ono što i voditeljica direktno govori – *jedinstvo*. Diskurzivna je strategija RTRS-a u potpunosti u skladu s političkim stavovima rukovodstva entiteta i srpskom političkom elitom: naši stavovi su stavovi svih Srba. Takav se diskurzivni kompleks jezički prolama upravo kroz ovakve složene konstrukcije u kojima je nemoguće jasno odrediti direktnog subjekta radnje pri glagolu *poručiti*. U ovom slučaju hiljade građana nisu uglas nešto poručili, jer prilog svakako ne donosi neku zamišljenu scenu gdje hiljade građana u glas govori *9. januar će uvijek biti Dan Republike* – ali ova rečenica implicira upravo to.

Ovakva generalizacija provlači se i u drugom prilogu, dan poslije, kada voditeljica, ponavljajući moto proslava *ponosno i dostojanstveno*, govori kako to „ocjenjuju svi učesnici i gosti jučerašnjih manifestacija“, naglašavajući da je time pokazano „suštinsko jedinstvo“

(RTRS, 2018d). Kada se cijeli prilog pregleda, lahko je ustanoviti da ono što je u uvodu pripisano *svima* zapravo ističu zvaničnici entiteta, u prvom redu Milorad Dodik, koji je upravo tako i *poručio*.

4.1.5. *Krsna slava, ali i rođendan*

Isti političar metaforički će praznik proglasiti „rođendanom Republike Srpske“ (RTRS, 2015d), što će novinarka u drugom prilogu direktno iskoristiti u svom diskursu: „Petnaest odlikovanja za 23. rođendan Republike Srpske...“ (RTRS, 2015c). Proklizavanje je potpuno i takvo će biti tokom svih šest godina.

I novinari i urednici i zvaničnici opisuju i nominiraju RS koristeći pozitivne metafore i imenice (*sinonim slobode, demokratska tvorevina*) a neke od metafora dolaze se iz registra tijela i živih bića. Tako je RS prošla kroz *stvaranje* i *stvorena je*, čime se političkom i vojnom procesu njenog nastanka pripisuje nešto prirodno ako već ne nadnaravno. Metaforom *rođendana* politička jedinica se personificira. Sve ove lingvističke i stilske značajke ne samo da odaju apsolutno pozitivan i emocionalan stav zvaničnika, urednika i novinara nego i kod gledatelja mogu aktivirati pozitivne kognitivne modele. Primjerice, većina ljudi blagonaklono i emocionalno gleda na svoje rođendane ili rođendane bližnjih, a ovom metaforom *rođendana Republike Srpske* jača se grupni identitet i privrženost svih onih koji već pristaju na njene vrijednosti.

Posrijedi je strategija pozitivne „tipifikacije“ (Van Dijk, 1989b: 235): određenim subjektima, osobama ili institucijama ciljano se pripisuju samo njihove pozitivne vrijednosti, dok se negativne ili umanjuju ili ignoriraju.

Strategija zaborava ignoriranjem zločina (što Massey vidi kao model negiranja genocida) najzornije se ogleda u prilogu o *nastajanju* RS u *Dnevniku* 2018. godine. Najveći dio priloga posvećen je, uz izjave ratnih zločinaca Plavšić i Krajišnika, događajima prije rata. Kao početak rata navodi se ubistvo srpskog svata u Sarajevu 1992. Sljedeći kadar je potpisivanje Daytonskog sporazuma. (RTRS, 2018e) Ovaj mediji nikada neće izvještavati o tome šta se na teritoriji pod kontrolom institucija RS dešavalo od marta 1992. do kraja 1995. Ignoriranjem ratnih zločina počinjenih u to vrijeme doprinosi se ciljevima strategije pozitivne tipifikacije.

RTRS će metaforu rođendana izdići na nivo alegorije, kada 2018. godine u *Dnevniku 2* emitira dvominutni prilog o djevojci rođenoj 9. januara 1992. Voditeljica najavljuje:

„I ona slavi 26. rođendan. Rođena je na *krsnu slavu* svojih roditelja, Svetog Stefana, na dan kada je *rođena i Republika Srpska*, u kojoj je odrasla, završila fakultet i planira

budućnost: da se zaposli, zasnjuje porodicu. Radenki Prodanović iz sela Brodac kod Bijeljine, danas je *trostruko slavlje*.“ (RTRS, 2018f; naglašavanje moje)

Antropomorfizacija političkog entiteta ovdje je prerasla nivo metafore, kao stilske figure u ravni sintagme, i podignuta na nivo alegorije, kao stilske figure na nivou narativa. U ovom prilogu, kako i voditeljica signalizira najavom, koristeći veznik *i*, naglašavajući krsnu slavu te potencirajući *trostruko slavlje*, gledatelji u istoj ravni mogu percipirati mladu, pozitivno tipificiranu osobu („skromna i tiha ali vrijedna i neko koga zavolite od prvog susreta“), na jednoj, i politički entitet opterećen zločinačkom prošlošću i kršenjem Ustava, na drugoj strani. Kako je diskurs RTRS-a direktan, otvoren i nimalo suptilan, tako će i novinarka u nastavku priloga još jednom signalizirati ulogu mlade žene u ovom diskursu: „Rođena kada *i* njena *domovina* Republika Srpska“. Djevojka je snimljena u radnom i porodičnom okruženju a cijeli prilog je konstruiran toplo, pozitivno i slavljenički. Kako smo i ranije istakli, RTRS protokom vremena od 2015. do 2020. sve češće i više uključuje građane (Srbe) u svoj diskurs, ali ih u većini slučajeva koristi ili u strategiji generalizacije (*srpski narod poručuje*) ili u strategiji pozitivne tipifikacije RS.

Kako ćemo pokazati u poglavlju o obilježavanju godišnjice genocida u Srebrenici, ovakvi prilozima nikada neće biti snimljeni o djeci rođenoj u julu 1995. (a takvih ima) niti će RTRS ikada dati prostor za lične priče žrtava ili njihovih bližnjih.

4.1.6. Drugi u diskursu: Presuđeni zločinac protiv žrtve

U ranije citiranom prilogu, Dodik, nakon što RS proglasi *sinonimom slobode srpskog naroda*, reći će da je ona „*ali i* dobro mjesto za život drugih“ (RTRS, 2015d). Ovakva rečenična konstrukcija sugerira da predsjednik RS Srbe vidi kao jednu grupu, te ih imenuje njihovim etnonimom (imenicom), a ostale svrstava u drugu grupu doslovno ih nazivajući *drugima* (zamjenicom). Kombinacija rastavnog i sastavnog veznika (*ali i*) dodatno učvršćuje takvo tumačenje: kada ne bi bilo sumnje u različit položaj Srba i *drugih* u RS, dovoljno bi bilo koristiti samo veznik *i*. Također, kako je rečenična struktura paralelna, gdje se navodi šta RS *jeste* za Srbe a šta za *druge*, razlika između imenica *sloboda* i *život*, također sugerira neravno prava položaj: Srbima sloboda, drugima život. Ovakvu politiku nedosljednosti možemo pratiti i u izjavi predsjednice RS povodom ovog praznika 2016. godine, kada govori da je „Dan Republike dan svih njenih građana“ (RTRS, 2016g). Međutim, od *svih* građana pojavljuju se samo Srbi (bilo zvaničnici, bilo građani na ulicama), dok se *drugi* pojavljuju u izrazito degradirajućim kontekstima i samo kao povodi za izjave zvaničnika.

Ovakve diskurzivne situacije Van Dijk prepoznaje kao „prividne ustupke“ (1993: 267), jer političar implicitno priznaje da, u ovom slučaju, postoji neka vrsta problema u strukturi praznika i odnosu prema *drugim*, te potom tek *prividno* čini ustupak. Ovakve ustupke, inače, prati „višestruko vrđanje“ te su kao takvi upakovani „u eufemizme i indirektnost“ (Van Dijk, 1993: 267).

Od svih *drugih* u svim prilogima RTRS-a u ovom *kritičnom kontekstu* u periodu od šest godina, urednici i novinari ovog javnog servisa dali su prostor samo dvojici Bošnjaka: Ramizu Salkiću, potpredsjedniku RS, zvaničniku bez stvarne političke moći, te bivšem poglavaru Islamske zajednice u BiH, Mustafi Ceriću.

Salkić je, u skladu sa dotadašnjom i budućom praksom većine bošnjačkih stranaka, tražio ukidanje ovakvog obilježavanje Dana RS, argumentujući zahtjev činjenicom da on diskriminira Bošnjake. Prilog kojim se tematizira njegov „poziv“ traje 2 minute i 35 sekundi, dok je čitanje njegovo izjave uz odgovarajući prikaz na ekranu trajalo samo deset sekundi. Nasuprot njemu, novinar mnogo više prostora daje oštrim odgovorima drugih političara i zvaničnika: predsjedniku Dodiku, predsjedniku Socijalističke partije Petru Đokiću te – osuđenom ratnom zločincu Momčilu Krajišniku.

Za novinara je Krajišnik tek „predsjednik asocijacije *Stvaraoci Republike Srpske*“, i ne spominje ni njegovu ratnu funkciju ni činjenicu da je osuđen za zločine protiv čovječnosti. Kontekstualno se gledano, potrebno je istaći činjenicu da je Salkić tokom rata bio u logoru pod kontrolom struktura RS i da je upravo iz Bratunca (Šalaka-Duvnjak, 2021), jedne od općina u kojima je došlo do progona stanovništva²⁷, i zbog čega je, među ostalim, osuđen i Krajišnik.

Voditelj i autor priloga uglavnom parafraziraju šta je Salkić rekao, pri tome prikazujući arhivske snimke Salkića dok govori i dajući mu tek deset sekundi na ekranu ispisane izjave. Nakon parafraza izjava, iz kojih se može zaključiti da Salkić krsnu slavu smatra diskriminatornom, ta se diskriminacija svodi na njegovu tvrdnju („kako tvrdi“ – RTRS, 2015d). Nadalje, iako je Salkić *pristupio* diskursu, indirektno, on je najvećim dijelom priloga bio *tema* diskursa a ne njegov subjekt.

Nakon parafraze Salkića, novinar citira Dodika, ali toliko kombinirajući citate i naraciju uobičajenu za prilog da je nemoguće razlučiti šta misli novinar a šta je rekao predsjednik entiteta. „Salkić je povrijedio građane Republike Srpske, one koji proslavljaju i vole Republiku Srpsku“, govori novinar, pozivajući se na Dodika. Ovom izjavom Dodik (i novinar)

²⁷ Krajišnik (IT-00-39), <https://www.icty.org/bcs/case/krajisnik> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

presuponiraju da Salkić stvarno jeste *povrijedio* građane RS, iako se niko od građana ne pojavljuje u ovom prilogu. Činjenica da se nakon građana RS kao podgrupa ističu „oni koji proslavljaju...“ također sugerise da se kroz diskurs, svjesno ili ne, pokazuje da u RS žive *oni koji vole Republiku Srpsku* i koje se pozitivno predstavlja (Srbi) i *drugi* (kojima, u ovom mikrokontekstu, ta RS *smeta*).

U nastavku Dodik prijeti Salkiću da će mu smanjiti platu za 50 posto. „Nije rekao da mu smeta primanje plate od Republike Srpske ali mu smeta sve drugo“, kaže Dodik. Ova izjava višestruko je znakovita. Dodik implicira da svako onaj ko prima platu od Republike Srpske treba ili mora prihvatiti stavove većine, koje opet određuje politička elita. Nadalje, ona na makrokontekstualnom nivou, naročito ako je stavimo uz Dodikovu raniju izjavu („dobro mjesto za život“) sugerise drugima a Salkiću kao njihovom simboličkom i formalnom predstavniku da budu zadovoljni uslovima života (platom i svim drugim) u RS, te da ne očekuju jednakopravan položaj (slobodu i odsustvo diskriminacije). Pored toga, zahvaljujući političkoj i institucionalnoj moći, koju i formalno i simbolički ima nad svim građanima RS, pa i Salkićem samim, Dodik mu u javnom prostoru prijeti nečim što inače spada u sferu radno-pravnih odnosa. Ovakvo diskurzivno *djelovanje* zoran je primjer produkcije i reprodukcije moći u diskursu.

Prilog je ustrojen tako da se šematski manipulira njegovom strukturom: više je prostora posvećeno reakcijama na informaciju koja je najavljena kao glavna vijest nego razradi poruka unutar glavne vijesti. Na isti način će i *Glas Srpske* manipulirati Salkićevom reakcijom, o čemu pišemo u nastavku. (Više o šematskoj manipulaciji u Van Dijk, 1989a: 49-59)

Mimo toga, Salkić je nizom leksičkih i drugih gramatičkih struktura negativno tipificiran: „gnuša se“ Republike Srpske (što govori novinar, pa gledatelj ne može znati je li to Salkić stvarno rekao), „sporna mu je krsna slava“ (bez naročitog objašnjavanja zašto). Na kraju, najveći politički autoritet u RS objašnjava da Salkić zapravo traži previše i da bi mogao ostati bez pola plate.

Isti bošnjački političar reagirao je na sličan način i 2016. godine, sada se već pozivajući na odluku Ustavnog suda o nelegalnosti praznika, ali javni servis entiteta čiji je potpredsjednik nije ni prenio njegovu izjavu (Katana, 2016a). Te godine RTRS neće izvijestiti ni o protestima Udruženja *Majke Srebrenice*, koje okuplja porodice žrtava genocida, niti će prenijeti kritičke stavove Ureda visokog predstavnika i Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u BiH.

Ipak, te godine RTRS će, vodeći se diskurzivnom strategijom negativnog drugo-predstavljanja, od svih reakcija bošnjačkih političara, institucija i drugih uglednika, odabrati jedino dijelove otvorenog pisma bivšeg reisul-uleme Islamske zajednice u BiH Mustafe Cerića. Iako Cerić formalno ne obavlja političku ili javnu dužnost, i uprkos činjenici da su u istom periodu drugi bošnjački političari kritički govorili o *Danu RS*, pozivajući se izričito na presudu Ustavnog suda, RTRS bira samo Cerića. Njegovo otvoreno pismo novinar citira u prilogu, uz odgovarajući tekstualni prikaz na ekranu, ali ni Cerić nema puni pristup diskursu, kao ni Salkić (RTRS, 2016f).

U prazničnom *Dnevniku* 2016. godine, voditelj će sumirati i kritizirati reakcije Američke ambasade i „federalnih medija“, a potom sav prostor prepustiti Miloradu Dodiku. Diskurs *drugih* zastupljen je indirektno, uokviren zvaničnim diskursom entiteta te skoro pa uvijek postavljen ne kao ravnopravan element izvještaja nego predmet osuda i kritika *naših* (RTRS, 2016f). U ovom prilogu zanimljivo je pratiti i izraze lica reporterke ne terenu: kada parafrazira saopštenje Američke ambasade vidno se mršti, a kada citira prijeteće izjave Milorada Dodika podiže glavu i povisuje ton, a kada prepušta riječ ministru Petru Đokiću, svečano usporava i smiješi se. Također, ovaj prilog može poslužiti kao ogledni primjer strateškog modela odnosa RTRS-a prema svima onima koji se protive zvaničnom političkom stavu vlasti o Danu Republike Srpske. Uz omalovažavajući ton, zajedljive opaske i apsolutnu diskurzivnu diskriminaciju, izjave i stavovi *drugih* se samo parafraziraju i tumače kontraizjavama zvaničnika RTRS-a, koje novinar potom preuzima kao svoj stav.

Stavovi *drugih*, utemeljeni na odluci Ustavnog suda, za novinarku RTRS-a tako postaju „kvalifikacije koje su neprihvatljive i uvredljive“, pri čemu je, što je uobičajeno za ovaj medij, nemoguće odrediti šta je citat a šta parafraza Milorada Dodika ili drugih zvaničnika.

Također, kada i *drugi*, ne samo Bošnjaci, upute kritičke izjave o nelegalnosti praznika, RTRS njihovim izjavama pripisuje vrijednosni aspekt. Tako se reakcije svode na *kvalifikacije*, gdje svjedočimo gramatičkom procesu nominalizacije: rečenice i iskazi koji sadrže glagole, agense i druge gramatičke elemente, svode se na jednu riječ (imenicu), čime govornik određuje značenje i suštinu reakcije. Pored toga, *kvalifikacije* se dodatno pridjevima negativno određuju kao *uvredljive i neprihvatljive*. (RTRS, 2016f)

I onda kada *drugima* ostavljaju agentivnost, novinari RTRS-a ipak *druge* stavljaju u podređeni položaj prema srpskim zvaničnicima. Tako voditeljica počinje najavu citiranog priloga (RTRS, 2016f) zavisnosloženom rečenicom s vremenskom klauzom, kojom implicira da *drugi* kvare svečanu i dostojanstvenu proslavu: „*Dok* je Republika Srpska *svečano i dostojanstveno*

proslavljala svoj dan, 9. januar, Američka ambasada *pozivala* je vlasti u Srpskoj da naprave odgovarajuće izmjene zakona da bi ubuduće slavila ovaj datum u skladu sa odlukom Ustavnog suda BiH.“ [Naglašavanje moje].

Sintaksička struktura ove rečenice te kontrast glagola *proslavljati* i *pozivati* sugerišu upravo da dok *mi slavimo dostojanstveno i svečano.... oni nas pozivaju* da to ne radimo. Nastavak ovog priloga, po mnogo čemu indikativnog, upravo potvrđuje ovakvo tumačenje ove rečenice.

RTRS će 2017. tretirati i izjave Visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH Valentina Inzka na sličan način kao i Salkićeve. Izjava Visokog predstavnika o neustavnosti praznika neće biti citirana direktno nijednom, ali će zato većina prostora u prilogu biti posvećena reakciji predsjednika Dodika na izjavu. Medij će prenijeti Dodikove uvredljive ocjene da je Inzko „klovn međunarodne zajednice”, „nevažna politička figura” i „protuha” (Katana, 2017a).

I 2019., primjerice, odnos je isti. Voditeljica dnevnika na početku govori:

„Povodom *zlonamjernih i netačnih informacija* koje u kontekstu *obilježavanja* Dana Republike Srpske ovih dana *emituje dio medija* u Bosni i Hercegovini a posebno u Federaciji, kabinet predsjednice Republike Srpske *informiše javnost* da se obilježavanje 9. januara realizuje u skladu sa Zakonom o Danu Republike, *koji je legalan, legitiman i na snazi*“ . (RTRS, 2019b)

Ova višestruko složena rečenica dobra je ilustracija mjesta činjenica u diskursu RTRS-a: ono što je objektivna činjenica (Dan RS je neustavan) nominalizacijom postaje *zlonamjerna i netačna informacija*; problem neustavnosti postaje, na isti način, samo *kontekst obilježavanja*; neustavnost nije odredio Ustavni sud, nego to *emituje dio medija*. Nasuprot svemu tome, bez nominalizacije, predsjednica RS *informiše javnost* da je praznik ipak legalan i legitiman.

Zaključujemo da su *drugi*, bilo Bošnjaci, bilo ostali koji se ne slažu sa politikom institucija RS o ovom prazniku, ili potpuno diskriminirani u diskursu i njihovi stavovi se niti prenose niti komentarišu, ili zastupljeni u diskurs na način koji će samo omogućiti *nama*, tj. zvaničnicima entiteta da utvrde svoje stavove te usput diskvalificiraju političke i druge oponente.

4.1.7. Mjesto Ustava u diskursu RTRS-a

U ovom kritičnom kontekstu RTRS tokom šest godina nije objavio nijedan prilog o odluci Ustavnog suda o diskriminatornoj naravi ovog praznika u kojem bi bez komentara prenio javnosti suštinu sudske odluke. Svakako, ona je bila implicirana i spominjana višestruko, ali uvijek kao predmet unutar diskursa političara i zvaničnika, a Ustavni sud je negativno

tipificiran, te su njegove odluke diskurzivno *prelamane* kao stavovi i kvalifikacije bošnjačkih političara i stranih diplomata.

Jedini prilog o odluci Ustavnog suda objavljen je 2018. godine, ali je strukturiran tako da negativno tipificira *druge*, gdje novinar paralelno tretira ovu odluku i njeno kršenje ali ističe da „i u Federaciji ignorišu mnoge presude“, (RTRS, 2018g) navodeći posebice onu o pridjevu *bosanski* u nazivu gradova na teritoriji RS.²⁸ Poruka ovog priloga može se sumirati ovako: da, mi ne poštujemo odluke Ustavnog suda, ali to rade i *oni*. Prilog je jako sadržajan, donosi izjave načelnika relevantnih općina, izvode iz zvaničnih dokumenata gdje se i dalje koriste neustavni nazivi, novinar se javlja ispred saobraćajnih znakova na kojima stoji pridjev *bosanski* uz nazive gradova, dat je prostor i zastupnici vladajuće stranke u Parlamentarnoj skupštini BiH. Ponovo primjećujemo shematsku manipulaciju strukturom televizijskog priloga: iako je najavljena jedna tema, ona se zapravo koristi samo kao povod za drugu.

Međutim, u cijelom prilogu nema nijednog spomena o tome kako entitet RS ne provodi i ne poštuje presudu Ustavnog suda. Posrijedi je, također, ranije spominjani „prividni ustupak“, jer je presuda o Danu RS samo iskorištena kao povod da se *drugi* tipificiraju negativno, te da se još jednom potvrdi oštra podjela na *nas* i *njih*, stalno prisutna u diskursu ovog javnog medija.

Primjerice, godinu poslije, RTRS će bez ikakve ograde prenijeti netačnu izjavu predsjednice Cvijanović da je *Dan RS* „i legalan i legitiman“ (RTRS, 2019b): da je novinar posvetio istu pažnju kršenju odluke o pridjevu *bosanski* i kršenju odluke o *Danu RS*, ova izjava bi morala biti kritički preispitana i označena kao netačna.

4.2. Ideološki kvadrat RTRS-a na *Dan RS*

Svi Srbi su, u kritičnim sadržajima RTRS-a, pozitivno tipificirani, od majke poginulog borca, uspješnog studenta, djevojke rođene na dan proglašenja RS, pa do političara i zvaničnika, umjetnika koji podržavaju vlasti, vjerskih poglavara... Niko nije izložen kritici, stavljen u nepriličan kontekst ili na drugi način povezan s bilo čime što bi moglo aktivirati negativne spoznajne procese.

Samo dva Bošnjaka su direktno *pristupila* diskursu ovog javnog medija tokom šest godina u ovom kontekstu: potpredsjednik RS Ramiz Salkić i Mustafa Cerić. Salkić je tipificiran izrazito negativno, čak i degradirajuće. Pri tome mu je, kao žrtvi, na drugoj strani suprotstavljen

²⁸ Vlasti RS su 2009. godine iz naziva nekoliko općina i gradova na sjeveru BiH izbacile pridjev *bosanski*. Nakon apelacija bošnjačkih političara, Ustavni sud je 2012. presudio da tom odlukom vlasti RS nisu počinile nešto nezakonito ili nekoga diskriminirale.

osuđeni ratni zločinac, koji je tipificiran pozitivno (*stvaralac Republike Srpske*). Cerić je strateški izabran zbog konfrontacijskog i provokativnog tona njegovog otvorenog pisma, nasuprot drugim reakcijama koje su bile odmjerene, precizne i zasnovane na odluci Ustavnog suda.

Važno je istaći, uzimajući u obzir multimedijalnost televizijskog diskursa, da se ovi *drugi* nikada ne pojavljuju fizički na snimcima, glasom i likom. Dok su svi zvaničnici RS-a i drugi Srbi u skoro svim situacijama snimljeni fizički ili je uživo prenošen njihov nastup, Bošnjaci i strani diplomati su ili parafrazirani ili novinar čita njihove izjave.

Ako Van Dijkov ideološki kvadrat primijenimo na ove kritične sadržaje, sasvim je jasno da RTRS strateški pozitivna značenja oko RS, Srba i srpskih zvaničnika stavlja u prvi plan, a negativna ili ignorira ili stavlja u pozadinu. S druge strane, značenja i činjenice koje bi eventualno mogle *druge* prikazati pozitivno ili dokazati da su u pravu (žrtve ratnih zločina, dokazana diskriminacija, odluka Ustavnog suda...) ovaj medij gura u pozadinu ili ignorira potpuno. Nadalje, RTRS izjave političkog i simboličkog predstavnika žrtava gledateljima predstavlja izrazito negativno i degradirajuće. Impresija nakon gledanja dnevnika RTRS na *Dan RS* tokom šest godina: *Mi smo dobri, ovo je dobro mjesto za život drugih*, ali ti *drugi* opet nešto hoće, *gnušaju se naše Srpske*, i njen *rođendan* im je *sporan*.

Ovaj kvadrat pratimo kroz sve nivoe analize diskursa: leksika i metafore (mikronivo) su negativne u opisivanju *drugih* a izrazito pozitivne kada se govori o *nama*. *Drugima* je dato veoma malo mjesta u *našem diskursu*, a *naši* političari i *mi* imamo većinu prostora i govorimo istim *jezikom* (srednji nivo). Političku i sistematsku diskriminaciju drugih RTRS i zvaničnici neće uopće spominjati, a ako je *oni* spomenu, odbit će im se pola plate (makronivo).

Salkiću će Dodik zbog jedne druge izjave dvije godine poslije zaista i smanjiti platu za jednu polovinu (Vijesti.ba, 2018). Upravo je ovo dobar primjer nerazdvoživosti i dvosmjerne veze jezika i politike, teksta i konteksta – društvena moć diskurzivno strukturirana.

Kontekstualno gledano, bjelodano je da RTRS ne samo da ne dopušta *drugima* pristup diskursu nego ignorira ili, rjeđe, minimizira zločinački dimenziju ovog političkog entiteta (opisanu u ranijim poglavljima). Štaviše, osuđeni ratni zločinci te komandanti jedinica koje su bile uključene u likvidacije u julu 1995. ne samo da imaju slobodan pristup diskursu nego ih novinari i urednici izrazito pozitivno tipificiraju i tretiraju ih kao političke i historijske autoritete. S druge strane, žrtve genocida naprosto ne postoje na ovom javnom servisu u kontekstu koje one i njihovi politički predstavnici, te u konačnici i sam Ustavni sud, smatraju

diskriminatornim. Čak i kada žrtve pristupe diskursu, ne samo da su negativno tipificirane nego im kao nadređene autoritete urednici i novinari nameću osuđene ratne zločince ili političare koji strateški negiraju genocid.

Možemo ustanoviti nekoliko diskurzivnih strategija. U pogledu Srba, najprimjetnija je strategija pozitivne generalizacije te strategija izrazito pozitivne tipifikacije. U pogledu *drugih* posrijedi je, prije svega, duboka diskurzivna diskriminacija te izrazito negativna tipifikacija.

U kontekstu genocidnog trijumfalizma, a vodeći se Halilovichevima postavkama o *Danu RS* kao manifestaciji trijumfalizma, zaključujemo da medijski diskurs RTRS-a višestruko doprinosi takvom odnosu prema genocidu. Ovaj javni medij, prije svega, apsolutno ignoriše genocid i druge ratne zločine koje su počinile vojne i političke strukture RS-a. Nadalje, u potpunosti isključuje žrtve iz prazničnog diskursa a svaku utemeljenu kritiku uokviruje kao napad na srpski identitet. Za RTRS u ovom kritičnom kontekstu naprosto postoje samo Srbi, i to u nepogrešivo pozitivnim kontekstima, dok se *drugi* pojavljuju incidentno i negativno su predstavljeni. U konačnici, osuđeni ratni zločinci u diskursu ovog medija predstavljeni su kao autoriteti a njihova zločinačka prošlost se ignoriše.

Zaključujemo, vraćajući se na Masseyeve postavke o zaboravu kao obliku negiranja, da ovakav praznično-slavljenički diskurs RTRS-a ne samo da prkosi žrtvama, ignorira sudske presude, protežira ratne zločince nego Srbe diskurzivno utjeruje u zaborav.

Takav splet diskurzivnih struktura i strategija sigurno neće promijeniti postojeće društveno-spoznajne strukture i modele, bilo kod Srba ili kod *drugih*. Štaviše, više je vjerovatno da će ih samo učvrstiti, doprinoseći negiranju genocida zaboravom i ignoriranjem, čime se srpska zajednica duboko sputava u eventualnom procesu suočavanja s prošlošću.

4.3. Drugi mediji na *Dan RS*

U ovom dijelu ispitat ćemo novinski diskurs *Glasa Srpske* i *Nezavisnih novina* te portalski diskurs *Srpskainfo* u ranije opisanom kritičnom kontekstu. Zbog formata rada, ali i činjenice da je RTRS dominantni medij i važna poluga unutar političkog sistema RS, u ovom poglavlju analiziramo samo glavne, makrostrukturne elemente novina i portala: naslovnice i naslove. Svakako, pratimo diskurs kroz tri osnovne značajke: pristup, odnos prema zvaničnom diskursu te uspostavljanje ideološkog kvadrata.

4.3.1. Glas Srpske: Štampani RTRS

Novinski diskurs organiziran je shematski, kako objašnjava Van Dijk (1989a, 1989b). Svaka novina ima tako naslovnice, pri čemu izbor i pozicioniranje članaka na naslovnici sugeriraju

njihovu važnost i diskurzivnu ulogu. Pored toga, i svaka novinska vijest je organizirana shematski: naslov i *lid* donose najvažnije informacije, a sve drugo služi kao širenje priče ili produbljanje pozadine o glavnim informacijama.

U pogledu ovog kritičnog konteksta dostupno nam je osam naslovnica *Glasa Srpske*²⁹, od 2015. do kraja 2019. Pregledom naslovnica uviđamo da ova dnevna novina operira po istoj matrici kao i javni servis RTRS: uoči praznika četiri godine objavljuje intervju s Miloradom Dodikom na naslovnici a jedne godine s premijerkom Željkom Cvijanović (GS³⁰, 2019b). Iako je Dodik od 2015. do 2019. obnašao dvije različite funkcije (predsjednik RS pa potom član Predsjedništva), on u *Glasi* i na RTRS-u uvijek ima glavnu ulogu između ostalih političara i zvaničnika. Naslovi intervjuja istaknutih na naslovnici uklapaju se u diskurs analiziran na primjeru RTRS-a: „Srpska nije bljesak vremena, ona je izraz naše slobode“ (GS, 2015a); „Naši životi bez RS bi bili gubitnički“ (GS, 2016a); „Niko iz srca naroda ne može oteti Dan Republike“ (GS, 2017a); „Srpska nije spremna da poništi svoje rođenje“ (GS, 2018a); „Slavićemo 9. januar bez obzira na napade“ (GS, 2019b).

Izdanja ove dnevne novine dan poslije proslave također nalikuju dnevnicima RTRS-a: velike fotografije i svečarske izjave na naslovnicama, niz članaka o manifestacijama, dijelovi govora i slično. Jedino 2015. godine vijest o proslavi nije dobila vodeće mjesto i najviše prostora na naslovnici (to mjesto zauzela je vijest o napadu na *Charlie Hebdo*, ali s lokalnim uglom, uz naslov s upitnikom: „Teroristi ubijaju s mecima iz BiH?“ – GS, 2015b). Ispod ove vijesti, na naslovnici manje mjesta zauzima naslov „Srpska ne smije da proda svoju slobodu“, uz nadnaslov iznad fotografije „Svečanom akademijom u Banjaluci i manifestacijama širom Srpske obilježen dan i krsna slava RS“. Naredne godine je 11. januara (prvo izdanje nakon proslave) ispod sličnog nadnaslova objavljen naslov „Republika Srpska slavi slobodu“ (GS, 2016b). Naredne godine skoro pa cijelu naslovnicu zauzima proslava, uz naslov „Četvrt vijeka stradanja i bitke za ponos i opstanak RS“ (GS, 2017b). Istovjetna je struktura naslovnica i 2018. („Srpska vječni temelj slobode“ – GS, 2018b) i 2019. („Ponosnim korakom u budućnost“ – GS, 2019a).

Iz navedenih naslova jasno je da *Glas* operira u istom stilskom registru kao i RTRS, u potpunosti podređujući svoj diskurs zvaničnom: *sloboda* i *ponos* ključne su lekseme a praznik se metaforizira u *rodendan*. Fotografije na svim naslovnicama korespondiraju sa

²⁹ S obzirom da novina ne izlazi vikendom, te da dva dana prije *Dana RS* pada pravoslavni Božić, uglavnom su objavljivana proširena praznična izdanja. Sva izdanja dostupna su u elektronskoj formi na stranici *Glasa Srpske*: <https://www.glassrpske.com/arhiva>.

³⁰ U citiranju izdanja *Glasa Srpske*, koristit ćemo radi preglednosti i prostora skraćenicu *GS*.

propagandnim snimcima RTRS-a (vojnici, policajci, učesnici defilea u tradicionalnoj vojnoj nošnji; Dodik, patrijarh, srbijanski i zvaničnici RS-a; grafički elementi s plavom i crvenom bojom u znaku zastave). Također, kako i voditelj na RTRS-u direktno čestita *Dan RS*, tako i *Glas* svih šest godina na naslovnici objavljuje istu čestitku: „Srećan rođendan, Republiko“.

Svaki put su glavna vijest s naslovnice, kao i intervjui s Dodikom, zauzimali ključni dio novine: drugu i treću stranu, najmanje. Kako je RTRS proširivao obim i strukturu sadržaja na ovaj nelegalni praznik, prateći političku težinu i političke manifestacije, tako je i *Glas* od 2015. pa do 2019. davao sve više i više prostora ovoj temi: uglavnom iz ugla vlasti i izrazito pozitivno tipificirano.

Prve godine je u pretprazničnom izdanju objavljen samo intervju s Dodikom, a već 2016. praznik prelazi i na 4. stranu, zauzimajući većinu prostora na 2. i 3. Tu su sljedeći naslovi i teme: „Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić – RS treba da slavi svoj dan“; intervju s kompozitorom nezvanične himne RS – „Vjekovna tradicija utkana u slavne note“; najava manifestacija: „Zavjet slobodi' za vječnost Srpske“; historijski podsjetnik: „Poslanici prvog saziva Narodne skupštine RS – Dan Republike svetinja“; te kolumna novinarkе pod nazivom „Dan Republike“. (GS, 2016a) Pretpraznično izdanje 2017. na prvih pet stranica kao glavne vijesti donosi sadržaje vezane za proslavu, uključujući opet i komentar novinarkе pod naslovom „Parada“ (GS, 2017a). Naredne godine su prve četiri stranice posvećene *Danu RS*, a ovaj put komentar je naslovljen, u maniru RTRS-a, sa „Srpsko jedinstvo“ (GS, 2018a). Posljednje posmatrane godine, 2019., intervju s Cvijanović zauzet će skoro cijelu drugu i treću stranicu, uz kraći članak kojim se najavljuje defile – „Sve spremno za proslavu Dana Republike – Policiji glavna uloga“ (GS, 2019b).

Poslijepraznično izdanje prve godine ne prelazi na 4. stranicu, a objavljene su tri vinjete koje se tiču ranije opisane Salkićeve reakcije uz naslove koji korespondiraju sa diskursom RTRS-a: „Salkić – Dan RS praznik za gnušanje“, „Dodik – Neka se Salkić odrekne plate od RS-a“ i „Đokić – Salkić vrijeđa“. (GS, 2015b)

Godinu poslije, 2016., poslijepraznično izdanje (tek 11. januara) donosi glavnu vijest preko dvije glavne stranice: „Srpski narod slavi slobodu“, uz prateće liste odlikovanih, kratke vinjete o izjavama političara iz opozicionih stranaka, kao i jednu rečenicu o reakciji Američke ambasade (GS, 2016b). Izdanje od 10. januara 2017. tri stranice posvećuje prazniku a na četvrtoj donosi komentar, opet pod naslovom „Dan Republike“. U jednoj izdvojenoj rečenici prenešene su reakcije OHR-a i Američke ambasade (GS, 2017b). Godinu poslije izdanje nakon praznika cijelih pet stranica posvećuje izvještajima s manifestacija, izjavama političara i

sličnim sadržajima a komentar novinarka ove godine naslovljen je sa „Naša Republika“ (GS, 2018b). U posljednjoj posmatranoj godini *Dan RS* zauzima četiri prve stranice, a komentara novinara naslovljen je sa „Ponosna i vječna“ (GS, 2019a).

Diskurs *Glasa* u potpunosti je istovjetan diskursu RTRS-a: u pristupu dominiraju Srbi, *drugi* se tipificiraju i diskriminiraju na isti način (na svim nivoima diskursa), stil i leksika su isti, diseminatorski odnos prema vlastima je očit. Iako ova dnevna novina nije u javnom vlasništvu, treba podsjetiti da do 2008. jeste bila, te da je i formalno i sadržajno bila dnevno glasilo entiteta RS. Iako ju je tada preuzela ista kompanija koja posjeduje i *Nezavisne*, nije došlo do značajnijeg pomjeranja u odnosu prema vlasti.

4.3.2. *Nezavisne novine: Manje proklizavanje, veći pristup drugih*

Iako ista kompanija izdaje i *Glas* i *Nezavisne*, diskurs potonje dnevne novine ne podudara se u potpunosti sa zvaničnim diskursom i nije istovjetan diskursu RTRS-a i već opisanog *Glasa*.

Tokom šest posmatranih godina, *Nezavisne* će samo jednom, 2019., istaći intervju sa zvaničnikom na naslovnici pretprazničnog izdanja. Ipak, to neće biti ni Dodik ni Cvijanović, nego predsjedavajući Narodne skupštine entiteta Nedeljko Čubrilović (član DNS-a, dugogodišnjeg koalicionog partnera SNSD-a): „Naši praznici nikog ne vrijeđaju“ (NN³¹, 2019a). Ova dnevna novina nijedne godine nije na naslovnici, za razliku od *Glasa*, čestitala neustavni praznik. Od šest pretprazničnih izdanja, u dva (2015. i 2020.) proslava i manifestacije nisu uopšte ni najavljene naslovnici. Kao izuzetak možemo posmatrati jedino 2017., kada naslovnica donosi članak o sporovima oko mogućeg učešća pripadnika Oružanih snaga BiH na proslavi: „Treći puk i pored zabrane na paradi“ (NN, 2017a). Vidljivo je da, u pogledu pretprazničnih izdanja, diskurs *Nezavisnih* odudara od *Glasovog*.

Ipak, naslovnice poslijeprazničnih izdanja ovog dnevnika skoro pa u potpunosti nalikuju *Glasovim*, u pogledu isticanja glavne vijesti, fotografija i dizajna, te u konačnici, što je najvažnije, diseminiranja zvaničnog diskursa ispunjenog pozitivnom tipifikacijom Srba i entiteta RS.

Prve godine na naslovnici poslijeprazničnih *Nezavisnih* proslava *Dana RS* zauzet će tek manje od desetine stranice, uz naslov „Svečano obilježen 23. rođendan Republike Srpske – *Narod RS posvećen miru*“ (NN, 2015b). Naredne godine, zbog dinamike izlaženja novine, jedno izdanje pokriva period od 8. do 10. januara a njegova naslovnica najviše prostora daje fotografiji uz

³¹ U citiranju izdanja *Nezavisnih novina*, koristit ćemo radi preglednosti i prostora skraćenicu *NN*.

naslov „RS slavi *rođendan*“ (NN, 2016b; naglašavanje moje). Godinu poslije, skoro pa cijela naslovnica posvećena je ovom prazniku: glavni naslov „RS *ujedinjena* u želji da živi u miru i *slobodi*“ (naglašavanje moje) prate tri fotografije raznih ceremonija i defilea; a objavljena je i vijest o odlikovanju osnivača novine, „Željku Kopanji posthumno orden časti“ (NN, 2017b). Tokom sljedeće tri godine, vijesti o proslavi zauzimaju od pola do dvije trećine naslovnice, uz puno diseminiranje poruka zvaničnog diskursa: „RS niko ne može oteti“ (NN, 2018b); „Srpsku očuvala *ljubav*“ (2019b); i „Srpska za sva vremena“ (2020b). Ova dnevna novina u deset izdanja tokom kritičnog konteksta *pušta* druge u svoj diskurs, ali se njihove poruke nikada ne nalaze na naslovnici.

Prve godine pretpraznično izdanje ne donosi nijedan članak vezan za proslavu *Dana RS*, ali naredne godine teme vezane za praznik zauzimaju tri četvrtine dvije udarne stranice (2. i 3.). Pored najave, koja je istaknuta na naslovnici, novine objavljuju i članak o dolasku predsjednika premijera Srbije: „Vučić: Saslušajte šta ću reći u Banjaluci“ (NN, 2016a). Već spomenuti članak o učešću pripadnika OS BiH na proslavi 2017. jedini je sadržaj koji *Nezavisne* te godine objavljuju prije samog praznika, a godinu poslije znatno kraći članak o istom problemu također je jedini sadržaj u izdanju prije proslave. No, 2019., prazniku su posvećene cijele 4. i 5. stranica (NN, 2019a). Pored navedenog intervjua s Čubrilovićem, *Nezavisne* objavljuju i: izjavu Milorada Dodika („Okupljanje 9. januara pokazat će *snagu RS*“); kratku izjavu premijera RS Radovana Viškovića („Nastavićemo da slavimo 9. januar“, NN, 2019a); najavu o neradnim danima; kratko saopštenje MUP-a RS „Praznik proslaviti u miru i *dostojanstveno*“; naglašavanje moje), te članak o online kampanji bošnjačkih udruženja žrtava i porodica žrtava ratnih zločina (više o tome u nastavku). Posljednje godine posmatranog perioda, ova novina na naslovnici ne spominje praznik, dok na 2. stranici u kratkoj vinjeti prenosi izjavu političara Nenada Stevandića („Poziv građanima na proslavu Dana Republike“, a četvrtinu 3. stranice zauzima vijest SRNA-e o Dodikovim porukama pred praznik („Srbima niko ne može oduzeti 9. januar“).

Poslijepraznična izdanja znatno više prostora daju zvaničnom diskursu i manifestacijama tokom proslave. Članak pod naslovom „Narod RS posvećen miru“³² zauzima skoro pa cijelu 4. stranicu, a istaknuta je i čestitka premijera Srbije. Dvije godine poslije, izdanje *Nezavisnih* od 10. januara odudara ne samo od drugih izdanja ove novine nego i od dominantnih diskurzivnih tendencija u entitetu RS. Premda su cijele 2. i 3. i skoro cijela 5. stranica

³² Iz članka je jasno da se pod neuobičajenom sintagmom „narod RS“ podrazumijevaju – Srbi.

posvećene prazniku i s njim povezanim temama, cijela četvrta stranica donosi „Oštre reakcije predstavnika Bošnjaka i međunarodne zajednice“ uz naslov „Sarajevo osporava proslavu Banjaluke“ (NN, 2017b: 5). Kroz nekoliko vinjeta uz prateće fotografije, dnevna novina bez komentatorskih intervencija prenosi izjave ili saopštenja domaćih stranaka i međunarodnih zvaničnika. Istaknimo da je ovo jedini slučaj kada kritični medij u našem istraživanju tretira *druge* objektivno i njihove reakcije ne koristi samo kao povod za ponavljanje tvrdnji zvaničnika entiteta RS. Skoro pa cijele 2. i 3. stranica 2018. posvećene su prazničnom slavlju, s tim da se u kratkoj istaknutoj vinjeti prenosi reakcije OHR-a i Ambasade SAD-a: „Kršenje vladavine prava“ (NN, 2018b: 3). Slično izgledaju udarne stranice i naredne dvije godine: 2019. u maloju vinjeti, bez komentatorskih intervencija, prenosi izjava Ramiza Salkića: „Diskriminacija za sve nesrbe“ (NN, 2019b: 3), dok se 2020. reakcije stranaka SDA i SDP, zvaničnika Džaferovića i Salkića, te OHR-a prenose bez komentara kroz jedan paragraf pri kraju glavnog članka (NN, 2020b: 3).

Posebno ćemo se osvrnuti na članak koji zauzima četvrtinu 5. stranice u *Nezavisne*, 2019a, i koji je posvećen reakcijama zvaničnika entiteta RS na „morbidnu izložbu“, pod naslovom „Kap prelila čašu mržnje prema RS“. Lid članka je sljedeći:

„Policija mora da reaguje zbog morbidnih 'čestitki', na kojim je, uz fotografiju ljudskih leševa, napisano 'Ako obilježavate Dan Republike Srpske, ne zaboravite, ovo su njeni temelji', jer je to kap koja je prelila čašu.“ (NN, 2019a: 5)

Iz uvodne rečenice, kao ni iz cijelog članka, nemoguće je saznati šta je „morbidna čestitka“. Radilo se o online kampanji dvadeset i pet organizacija koje okupljaju porodice žrtava i bivše logoraše iz cijele BiH.³³ Na fotografiji su zaista bili leševi, ali je to autentična fotografija nakon ekshumacije iz masovne grobnice Tomašica kod Prijedora. Novinar čitateljima nudi samo svoju presuponiranu tvrdnju da je čestitka *morbidna*.

Tek u drugoj rečenici, nakon istaknutog lida, saznajemo da je ono što je u njemu navedeno zapravo „stav zvaničnika, odnosno struke u RS“.³⁴ Cijeli članak je koncipiran u registru krivičnog diskursa, a novinar Dragan Sladojević naprosto je izbacio relevantne činjenice o autorima *čestitke*, o autentičnoj pozadini fotografije. Vizual (fotografija uz natpis) poruka je žrtava genocida i drugih ratnih zločina za koje su odgovorni vojni i politički vrh RS. Iako provokativna i ironična, ona se ipak poziva na sudski utvrđene činjenice, ali u diskursu

³³ Više na: <https://www.ins.ba/bs/article/10188/ako-obiljezavate-dan-rs-a-ne-zaboravite-ovo-su-njeni-temelji>

³⁴ Za Van Dijke (1989a, 1989b) *lid* je, uz naslov, ključni element shematske organizacije vijesti u novinama i kao takav suštinski određuje razumijevanje i interpretaciju članka.

Nezavisnih ona postaje „morbidna“, sadrži „uvrede“ i potiče „mržnju“. Podsjećanje na historijske činjenice o nastanku i razvoju ovog političkog entiteta, *Nezavisne* nazivaju „mržnjom“ te traže krivične sankcije. Ovakvim diskurzivnim obratom žrtve genocida i drugih ratnih zločina okrivljuju se za mržnju jer podsjećaju javnost na zločine. (Ovakva diskurzivna strategija okrivljavanja žrtve tipična je za rasističke i manipulativne diskurse, o čemu više piše Van Dijk, 1993; 2006).

Možemo zaključiti da u ovom članku *Nezavisne*, poput RTRS-a, koriste *druge*, manipulirajući shematskom organizacijom vijesti, tek kako bi učvrstile dominantni zvanični diskurs o prazniku i historiji entiteta RS. Nadalje, primjeri ovakve diskurzivne prakse ujedno su i primjeri genocidnog trijumfalizma: ne samo da se u medijskom diskursu genocid ignoriše ili negira nego se i žrtve optužuju za mržnju kada podsjećaju na ratne zločine.

4.3.3. *Srpska info: Od razlike do online RTRS*

U portalskom diskursu retroaktivno možemo analizirati samo pojedinačne članke jer je tehnički nemoguće analizirati izgled naslovnice u jednom danu ili dijelu dana naknadno. Zato ćemo pratiti naslove članaka objavljenih na portalu *Srpska.info* u kritičnom kontekstu 2019. i 2020. godine. Pored naslova, provjerit ćemo ko je sve imao pristupa diskursa te usporediti diskurs ovog portala s detaljno opisanim diskursom RTRS-a.

Prve godine portal je objavio samo dva članka u kritičnom kontekstu. Prvi je kratki afirmativni izvještaj s nekoliko fotografija i izjava građana prisutnih na proslavi uz naslov „NE MOŽE NAM NIKO NIŠTA! Kako su građani doživjeli svečani defile u Banjaluci u čast Dana Republike“. Drugi je neobično kratak komentar novinarke Milkice Milojević (SI³⁵, 2019b) u kojem se osvrće na protekle praznike ističući siromaštvo građana RS. Pet dana nakon proslave, novinar Slobodan Popadić objavljuje kratki komentar „Tjeraju nas da mrzimo BiH“ (SI, 2019c). U komentaru su reakcije i pozivi na poštivanje odluka Ustavnog suda, te podsjećanje na ratne zločine počinjene kroz institucije RS-a, nominalizacijom sumirani kao „onoliko gnjeva, mržnje, uvreda i prijetnji iz Sarajeva...“ Agentivnost *drugih* je eksplicitna samo kada je to negativno po *njih*: „tjeraju nas da mrzimo“. Komentar otvoreno i izričito prati ranije objašnjenju matricu pozitivne samoprezentacije i negativne drugoprezentacije. Isti autor će objaviti komentar sa sličnim porukama i kasnije iste godine, kada Ustavni sud donese i drugu presudu o nelegalnom prazniku (SI, 2019d).

³⁵ U citiranju članaka sa *Srpskainfo*, koristit ćemo radi preglednosti i prostora skraćenicu *SI*.

Popadić komentar objavljuje i 2020. godine, ponavljajući poruke slične zvaničnima ali i osvrćući se na ratne zločine, što je jedini medijski sadržaj u kojem su kritični mediji uopšte spomenuli ratne zločine koje su počinili Srbi. Ipak, ni ovdje počinioci nisu jasno imenovani.

Nažalost, iza tako svete ideje kakva je Republika Srpska skrili su se monstrumi, bitange i neiživljeni tipovi koji su u ratu počinili zločine nad svima koji nisu bili Srbi. Zbog budućnosti Republike, a ne zbog nekog Ramiza [Salkića] ili Šefika [Džaferovića], moramo se konačno odreći takvih ljudi, jer su njihova nedjela bacila sjenku na časnu istoriju Srba. Oni nisu Srpska. (SI, 2020a)

Zanimljivo je kako komentator tipificira ratne zločince. Prije svega, ne imenuje ih tako, nego kao *monstrume, bitange i neiživljene tipove* koji su počinili zločine... Autor ne spominje činjenice da je političko i vojno rukovodstvo entiteta čiji praznik podržava osuđeno za genocid i druge teške ratne zločine. Ovaj kratki izvod iz komentara pokazuje da ni formalno nezavisni mediji, čak i kada prave iskorak izvan diskurzivne matrice RTRS-a, ne mogu preći preko temeljnih odlika trijumfalizma: ignoriranja institucionalne prirode zločina, dekontekstualizacije i depolitizacije zločina i u konačnici zaborava. Vodeći se Van Dijkovim postavkama, zaključujemo da se radi o „prividnom“ priznanju.

Naredne godine portal će objaviti višestruko više članaka, čak 26 u toku dva dana, pokrivši sve zvanične i nezvanične događaje i manifestacije, prenijevši izjave svih relevantnih srpskih političara i zvaničnika. Nijedan *drugi* naprosto nije zastupljen u diskursu ovog portala. Naslovi sugeriraju izrazito pozitivno tipificiranje praznika, Srba i RS, a portal pokriva sve glavne događaje vlastitim resursima, s novinarima i reporterima na terenu, dok izjave zvaničnika preuzima od javne novinske agencije SRNA.

Navodimo nekoliko naslova specifičnih za portalski diskurs, jer, za razliku od javnog servisa i dnevnih novina, izvještavaju i o sporednim aspektima proslava i praznika, ali opet pozitivno tipificirajući *naše*: „USIJALE INTERNET Ljepotice MUP RS u uniformama UKRALE SLAVU na svečanom defileu (FOTO)“³⁶; „SLOBODNA ČEŠ UVIJEK SE ZVATI“ Lešinari obilježili Dan Republike i podržali Srbe u Crnoj Gori (FOTO)“³⁷; „PET DIVOVA 'Despoti' su bili kraljevi defilea u Banjaluci, a OVO SU IM MOGUĆNOSTI (FOTO, VIDEO)“³⁸;

³⁶ <https://srpskainfo.com/usijale-internet-ljepotice-mup-rs-u-uniformama-ukrale-slavu-na-svecanom-defileu-foto/>

³⁷ <https://srpskainfo.com/slobodna-ces-uvijek-se-zvati-navijaci-borca-obiljezili-dan-republike-i-pruzili-podrsku-srbima-u-crnoj-gori-foto/>

³⁸ <https://srpskainfo.com/pet-divova-despoti-su-bili-kraljevi-defilea-u-banjaluci-a-ovo-su-im-mogucnosti-fotovideo/>

„OBUZIMA JEZA Zašto je SAJ na proslavi Dana Republike pjevao pjesmu 'Junaci sa Košara'³⁹; „LJUBAV GORI SNAŽNO I U DALEKOJ KANADI' Dan Republike Srpske svečano proslavljen u Torontu“⁴⁰. (SI, 2020b; velika slova u izvorniku)

Zaključujemo da diskurs portala *Srpskainfo* suštinski ne odudara od zvaničnog, koji se preklapa sa diskursima RTRS-a i *Glasa*. Nadalje, koristeći mogućnosti portalskog medijskog diskursa, ovaj medij uspijeva tipificirati kritični kontekst i u registrima koji nisu prihvatljivi na javnom servisu ili u dnevnoj novini. Posrijedi je ono što Fairclough poima kao „intertekstualnost“, jer diskurs ovog medija u kritičnom kontekstu preuzima stilske registre uobičajene za zabavne i *show-biz* vijesti na portalima, uz primamljive i zavodljive naslove.

³⁹ <https://srpskainfo.com/od-rijeci-obuzima-jeza-zasto-je-saj-na-proslavi-dana-republike-pjevao-pjesmu-junaci-sa-kosara/>

⁴⁰ <https://srpskainfo.com/ljubav-gori-snazni-i-u-dalekoj-kanadi-dan-republike-srpske-svecano-proslavljen-u-torontu/>

5. GODIŠNJICA GENOCIDA

Obilježavanje dvadesete godišnjice genocida u Srebrenici u Memorijalnom centru u Potočarima 2015. odudaralo je od ranijih godišnjica iz više razloga. Prije svega, tri mjeseca pred godišnjicu, predsjednik RS Milorad Dodik prvi i jedini put posjetio je Memorijalni centar, o čemu je RTRS izvijestio na samom početku centralnog dnevnika (RTRS, 2015g). Nakon toga, prva sedmica jula protekla je u pokušaju Velike Britanije da se u Vijeću sigurnosti usvoji Rezolucija o genocidu u Srebrenicu, do čega nije došlo zbog veta Ruske Federacije. Nadalje, na dvije decenije od genocida u Potočarima je bilo mnogo više stranih delegacija, domaćih zvaničnika i drugih gostiju nego ranijih godine. Također, te godine je u Potočare došao i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, čija je ratna politička prošlost, uključujući i indirektnu prijetnju vezanu za genocid iz jula 1995., još uvijek izazivala oštre reakcije. Nepoznati počinioci će tokom ceremonije u Potočarima početi bacati kamenice na Vučića, a taj će incident – još pravosudno razjašnjen a obilježen raznim sumnjivim okolnostima – dominirati medijskim diskursom u entitetu RS 2015. ali i narednih godina. Napad na Vučića će te godine biti glavna vijest, a tokom narednih godina mediji će fokus izvještavanja s godišnjice genocida pomjeriti na *godišnjicu napada na Aleksandra Vučića*. Stoga ćemo analizu izvještavanja ove godine izdvojiti iz narednih pet godina.

5.1. RTRS i 20. godišnjica dešavanja u Srebrenici

Kako smo ranije istakli, ovaj javni servis označen je kao jedan od vodećih medija koji pruža prostor zvaničnicima koji negiraju genocid. U ovom radu bavit ćemo se diskursom ovog medija samo u užem kritičnom kontekstu.

5.1.2. Genocid kao stradanje

Aprilski prilog RTRS-a o posjeti Dodika znakovit je u pogledu diskurzivne matrice medija o genocidu u Srebrenici: dekontekstualizirano i ahistorično izvještavanje u kojem se ne spominje ni genocid, ni zločin, ni počinilac. „Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik posjetio je Memorijalni centar u Potočarima. Položio je vijenac na centralno spomen-obilježje i odao poštu *nastradalim* Bošnjacima.“ (RTRS, 2015g) Iako prilog traje dvije minute i 40 sekundi, sama posjeta Memorijalnom centru spomenuta je jedino u ovoj rečenici uz prateći snimak polaganja vijenca. Žrtve genocida imenovane su kao „nastradali Bošnjaci“, a ovaj pridjev i druge izvedenice iz glagola (*na*)*stradati* dosljedno se koriste u diskursu RTRS-a o genocidu tokom posmatranog perioda. Ovaj glagol nije prijelazni i kao takav ne ističe agensa i objekta radnje: onaj koji je stradao – jednostavno je *sam* stradao. Stradanje je dešavanje a ne radnja: u

dešavanju nema agensa a u radnji ima; ili skroz pojednostavljeno: kad se nešto desi – počinilac ne postoji. Pored toga, njegovo je značenje sasvim uopćeno: ljudi mogu nastradati u prirodnim nepogodama, na radu, u saobraćajnoj nesreći... i bilo kojem drugom kontekstu. Upotreba ovog glagola u kontekstu genocida je smišljena i strateška: njime se prikriva počinilac genocida.⁴¹

5.1.3. Pristup diskursu: Žrtve usput

U ovom kritičnom kontekstu tokom šest godina diskursu RTRS-a uglavnom pristupaju srpski zvaničnici te rijetko predstavnici žrtava ili članovi njihovih porodica. Od 2016. do 2018. u centralnoj informativnoj emisiji ovog javnog emitera biće objavljeni kraći prilozima o komemoraciji, a 2019. i 2020. takvih priloga neće ni biti. Od šest godišnjica, zaključimo, RTRS će tri propratiti prilozima, jednu u potpunosti ignorirati a na dvije se samo osvrnuti čitanjem vijesti iz studija.

Kako je godišnjica genocida 2015. bila specifična i incidentna, te godine u centralnom dnevniku ovog javnog emitera neće ni biti uobičajenog priloga (Katana, 2015b). Premda napad na predsjednika Srbije jeste relevantan događaj i zavrjeđuje medijsku pažnju, on nije morao biti povod da se žrtvama uopće ne da glas te godine. Navedena autorica primjećuje da žrtve nisu imale pristupa RTRS-u tokom cijele sedmice, ni tokom izvještavanja o ruskom vetu na rezoluciju, ni na sam dan godišnjice, ni u danima poslije:

„Tokom cijele monitorisane nedjelje [8.-14. juli 2015.], 20-godišnjica genocida u Srebrenici bila je u centru pažnje dnevnika. No, RTRS nije se bavio ni počinjenim zločinom, ni žrtvama, ni preživjelim članovima porodica.“ (Katana, 2015b)

5.1.4. Trijumfalizam ruskog veta

U tri dana prije godišnjice genocida, RTRS u centralnim dnevnicima donosi sedam priloga o britanskom prijedlogu rezolucije, ruskom vetu i stavovima zvaničnika entiteta RS i susjedne Srbije. Zvaničnici su govorili u prilozima RTRS-a i prije glasanja Vijeća sigurnosti o Rezoluciji i nakon njenog neusvajanja. Kroz ova tri dana, RTRS nijednom nije dao prostor žrtvama, predlagačima rezolucije ili eventualno bošnjačkim političarima. Medij je u potpunosti prihvatio i dalje širio (tendencija diseminacije) zvanične diskurse entiteta RS i države Srbije, prateći hitne sjednice njihovih vlada.

⁴¹ Isti glagol i iz njega izvedena imenica (proces nominalizacije) *stradanje* dominiraju i u diskursu drugih medija, poput privatne televizijske stanice BN TV. (Katana, 2015b)

U zvaničnom diskursu, a time i diskursu javnog emitera, dosljedno je primjenjivana strategija generalizacije: usvajanje Rezolucije „obilježilo“ bi Srbe kao „genocidne“ i njenim neusvajanjem se to izbjeglo, što je velika pobjeda.

„Spriječeno je da srpski narod potpuno neutemeljeno i nepravedno ponese *epitet naroda koji je počinio genocid*, poručio je Dodik“. (RTRS, 2015h; naglašavanje moje.) I zvaničnici i novinari presuponiraju da je Rezolucija trebala označiti Srbe kao narod koji je počinio genocid, premda to naprosto nije tačno, jer se tekst rezolucije temeljio na presudama ICTY i pozivao na priznavanje genocida. Haške presude, svakako, jesu dokazale da je vojno i političko rukovodstvo RS, koristeći institucije entiteta, počinilo genocid. Ovakvom diskurzivnom manipulacijom, koja traje godinama, zvaničnici i javni emiter naprosto generaliziraju srpski narod kao počinitelja genocida, te ga potom *brane* od raznih *drugih* neprijatelja. U konačnici, kroz zvanični i medijski diskurs (koji su u slučaju RTRS-a istovjetni), neusvajanje rezolucije kojom se osuđuje negiranje genocida predstavljeno je kao politička i društvena pobjeda, što možemo označiti kao trijumfalistički čin.

5.1.5. Ekstremisti i teroristi uoči godišnjice genocida

U *Dnevniku 2* RTRS-a noć uoči 20. godišnjice genocida u Srebrenici pojavit će se dva priloga koji negativno tipificiraju Bošnjake. Iako u danima prije godišnjice udruženja žrtava, civilno društvo, institucije i drugi organiziraju mnoge sadržaje s ciljem podsjećanja, RTRS je izabrao da, u prvoj trećini *Dnevnika*, posveti tri i pol minute hutbi imama jedne sarajevske džamije, koji je pozvao na „uništenje RS“ (RTRS, 2015i). Ne ulazeći u sam sadržaj poruka Nezima Halilovića, u ovom radu je važno naglasiti da javni emiter bira izjavu i događaj koji Bošnjake negativno tipificira a Srbe zastrašuje. Zaključujemo da pristup diskursu RTRS-a Bošnjaci uglavnom imaju kada ih se može koristiti za negativno tipificiranje (slučaj bivšeg reisa Cerića; manipulacija Salkićevim izjavama).

Nadalje, na početku istog dnevnika objavljen je i prilog (također, 3:33 minute) u kojem novinar prenosi izjavu srbijanskog ministra unutrašnjih poslova: „U Srebrenicu stigao veći broj ekstremista“ (RTRS, 2015j). Znakovito je kako se voditelji pozivaju na tvrdnju ministra, koji se opet poziva na razgovor s premijerom Srbije, a kojem su, u konačnici, sigurnosne službe Srbije saopštile da je „sigurnosna situacija u Srebrenici složena i *uzavrela*“. Ovako labilan lanac informacija, u kojem je teško odrediti šta je zaista izvor, novinarima i urednicima ne predstavlja prepreku da, opet, prihvate zvanični diskurs i postave se samo kao njegovi diseminatori. Pored toga, RTRS poklanja punu vjeru ministru, parafrazirajući njegovu izjavu kao vlastiti navod: „... posljednjih dana u medijima Bosne i Hercegovine (...) primijećeno

emitovanje poruka pojačane netrpeljivosti mržnje prema Srbiji i premijeru Vučiću“. Pasivna konstrukcija *primijećeno*, nominalizacija *emitovanje*, te pridjevski i imenički bremenite konstrukcije poput *pojačana netrpeljivost i mržnja*, kroz diskurs RTRS-a prolaze kao pune istine, utemeljene na činjenicama i navedenim izjavama. A zapravo je iz ove rečenice nejasno koji mediji emituju poruke, šta je izraz netrpeljivosti i mržnje i – u konačnici – zašto uopšte nekome smeta da premijer Srbije s radikalnom nacionalističkom prošlošću dolazi na godišnjicu genocida. Kada se ne zna ko tačno šalje poruke, onda je gledatelju ostavljena mogućnost da, vodeći se svojim ranijim spoznajnim modelima i „pozadinskim znanjem“ (Van Dijk, 1989a), sam zaključi ko je negativni *drugi*.

5.1.5. Prvo Vučić, pa onda porodice žrtava – našim glasom

Sutrašnji dan kao da će dokazati neodređene bojazni i najave srbijanskog ministra policije. Aleksandra Vučića će neki prisutni prvo izviždati a potom bacati kamenice na njega. RTRS će o svemu izvijestiti prvo u podnevnom *Dnevniku 1*, potom trokratno kroz *Vanredne vijesti*, opsežno u *Vijestima* u 17:00, te u konačnici posvetiti cijeli *Dnevnik 2* ovom incidentu. Detaljna analiza diskursa o ovom napadu nije predmet našeg istraživanja i na izvještavanje RTRS-a u ovom kontekstu osvrnut ćemo se samo iz perspektive ispitivanja ranije opisanih diskurzivnih strategija u pogledu negiranja genocida i genocidnog trijumfalizma.

Podnevni prilog i njegova najava u skladu s matricom RTRS-a o genocidu kao *stradanju*. Voditeljica govori:

„U Memorijalnom centru u Potočarima počeo je komemorativni skup, nakon čega će biti sahranjeno 136 posmrtnih ostataka *stradalih* Bošnjaka. Na komemoraciji povodom 20. godina od *stradanja* Bošnjaka iz ovog kraja prisustvuje veliki broj delegacija. U Potočarima je i naš Gvozden Šarac. Gvozdene, da li je stigao premijer Srbije Aleksandar Vučić i ko sve prisustvuje komemoraciji.“ (RTRS, 2015k)

RTRS ni u ovom prilogu, kao nikada poslije ni prije, neće objasniti kako su Bošnjaci stradali, zašto se posmrtni ostaci tek sada pronalaze (zbog skrivanja grobnica kao oblika negiranja genocida, po Stantonu). Nadalje, struktura ove najave je takva da prve dvije rečenice samo predstavljaju pozadinski uvod u samu vijest: dolazak Vučića, iz čega je jasno da je Vučić u Potočarima za RTRS bio glavna tema i prije nego će doći do napada. Tomu je tako zbog strategije pozitivne tipifikacije Srba, jer je RTRS te godine, kao i mnogi drugi srbijanski mediji, posjetu Vučića predstavljao kao historijski čin pomirenja, premda Srbija nikada nije priznala

genocid niti u skladu sa međunarodnim presudama preuzela odgovornost za njegovo nesprječavanje.

Nakon što reporter sa terena da prvu informaciju (Vučić ušao u memorijalni kompleks), odmah slijedi informacija koja negativno tipificira Bošnjake: „dočekali su ga zvižduci i glasno negodovanje, što se tumači kao protivljenje njegovom boravku ovdje“ (RTRS, 2015k). Zanimljivo je kako nema agensa, nego su *zvižduci* subjekt glagola *dočekati*, a reakcije se dalje nominaliziraju kao *negodovanje*. Zavisnom klauzom reporter objašnjava takve reakcije, ali se krije iza pasivne i neodređene konstrukcije „što se tumači“ (ko tumači?), ustvrdivši da se neko *protivi* Vučićevom *boravku ovdje*. Sve to negativno tipificira prisutne Bošnjake, ali voditelj neće objasniti *otkud to protivljenje*, jer bi tako mogao negativno tipificirati Srbe.

Kada pozitivno *uvede* Vučića u diskurs, reporter će donijeti i osnovne informacije (praćenje kadrovima porodica i drugih posjetitelja u memorijalnom kompleksu), najavljujući da nakon vjerskog obreda slijedi „sahrana 136 identifikovanih posmrtnih ostataka Bošnjaka *stradalih u proteklom ratu*“ (RTRS, 2015k). Pored toga što se smaknuće u genocidu označava ponovo kao stradanje, reporter će izbjeći i detaljnije podatke o *stradanju*, navodeći samo *protekli rat*, a ne detalje o svim događajima u julu 1995. u Srebrenici. Izbjegavanje detalja koji bi *nas* mogli negativno predstaviti dio je mnogih strategija unutar ideološkog kvadrata.

Kako je ranije istaknuto, žrtve 2015. neće dobiti glas na RTRS-u. Najbliže tome jesu dvije rečenice istog reportera, koji prenosi i prepričava stavove porodica žrtava s kojima je razgovarao:

„Razgovarao sam jutros sa *nekoliko* porodica koje danas sahranjuju svoje najmilije. Niko od njih *zaista ne želi* da se upušta tumačenje svega onoga što je bila uvertira [sporenja oko rezolucije Vijeća sigurnosti, op. a.] *20. godišnjici*. Tuga je primjetna i *oni poručuju da jedino* žele da nađu posmrtne ostatke svojih i da ih na dostojanstven način sahrane.“ (RTRS, 2015k; naglašavanje moje)

Žrtve su samo posredno te godine pristupile diskursu javnog emitera a reporter je odabrao i tumačio njihove reakcije i stavove, a gledatelj naprosto nije u mogućnosti da zna šta su žrtve zaista rekly i šta zaista žele ili ne. Pored toga, zanimljivo je da ovdje riječ *godišnjica* nema svoj zavisni član unutar uobičajene sintagmatske konstrukcije, pa ostaje pitanje: *čega godišnjica?*

Prva vijest *Dnevnika 2* ovog dana jeste napad na Vučića. Voditelj najavljuje: „*Srpski* premijer Aleksandar Vučić na *komemoraciji žrtvama* i obilježavanju dvadeset godina od *dešavanja* u Srebrenici fizički je napadnut.“ (RTRS, 2015l; naglašavanje moje) Voditeljica potom prenosi

izjavu srbijanskog ministra vanjskih poslova i nekritički prihvata njegovu tvrdnju da se radilo o „pokušaju atentata“. Vidljivo je da RTRS ne objašnjava zašto su i zbog čega žrtve – žrtve, a genocid svodi samo na neodređenu nominalizaciju *dešavanja u Srebrenici*, a premijer Srbije postaje *srpski premijer*, čime se implicira njegov autoritet nad svim Srbima a ne samo nad državom Srbijom.

RTRS će u nastavku priloga prenijeti izjave troje posjetitelja komemorativnog skupa ali samo onih koji „odobravaju napad“. Posrijedi je, ponovo, strategija negativne tipifikacije: porodice žrtava nemaju glasa ali zato imaju *drugi* koji svoju grupu negativno predstavljaju. Nakon toga slijedi izjava tadašnjeg načelnika općine Srebrenica Ćamila Durakovića, koji je također preživio genocid. Duraković govori:

„Mi želimo da se ogradimo od toga, da kažemo da to nisu Bošnjaci koji su danas kopali svoje članove porodica, da to nisu Bošnjaci koji su dosad kopali svoje članove porodica, niti su oni koji još uvijek svoje traže. To su, prije svega, ljudi koji nisu iz Srebrenice. Da sam znao da će ovo biti, rado bih bio sa njim, rame uz rame, pa šta god da se desi njemu ovdje – nek' se desi i meni.“ (RTRS, 2015l)

Ovakav pristup diskursu jeste direktan i načelno može pozitivno tipificirati *druge*, ali je on ipak dio konteksta incidenta a ne konteksta obilježavanja godišnjice genocida ili genocida uopće.

5.2. RTRS i *dešavanja u Srebrenici* (2016-2020)

Naredne godine noć uoči godišnjice genocida, RTRS će u centralnoj informativnoj emisiji opet negativno tipificirati Bošnjake, tako što će izvještavati o navodnim pritiscima bošnjačkih istražitelja na svjedoke u procesima za ratne zločine nad Srbima. Nadalje, RTRS će prenijeti i izjavu anonimnog Bošnjaka, koji tvrdi da je ucjenjivan da svjedoči o „dešavanjima u Srebrenici“ (RTRS, 2016h). Potom slijedi izjava predratnog srebreničkog bošnjačkog političara Ibrana Mustafića, koji je „u ratu preživio tri atentata sunarodnika predvođenih Naserom Orićem, poslije rata još dva“. Navodni atentati nisu nikada ni procesuirani ni dokazani, a RTRS Mustafićeve tvrdnje preuzima kao činjenice, na isti način na koji ukida granicu između vlastitog medijskog i političkog diskursa srpskih političara. Diskurzivno proklizavanje nije, zaključimo, uvjetovano etničkom pripadnošću govornika nego strateški cilja na ona značenja i poruke koja će u ideološkom kvadratu ispuniti zadatak pozitivnog samopredstavljanja i negativnog drugopredstavljanja.

5.2.1. Lica i glas porodica žrtava na RTRS-u

Dan poslije udarna vijest *Dnevnika 2* jeste trominutni prilog, po kojem se opet obilježava godišnjica „stradanja“ (RTRS, 2016i). Međutim, nakon najave općih informacija o skupu i zvanicama, voditeljica ističe da su prisustvovali mnogi „ali ne i predstavnici Republike Srpske i Srbije“. Reporterka s terena će to objasniti time što ih „je organizacioni odbor proglasio nepoželjnim“, potom detaljno izvijestivši o sigurnosnom aspektu skupa, istaknuvši pozitivnu ulogu MUP-a RS. I u ovom prilogu vidljivo je da je važniji (jer ide na početku) srpski zvanični i sigurnosni ugao nego li glas žrtava ili diskurs o činjenicama. U nastavku priloga reporterka javlja da su „nakon dvadeset i jednu godinu porodice nastradalih“ sahranile njihove posmrtnje. Pored strategijski korištenog pridjeva *nastradali*, ponovo ni vremenska odrednica ne ukazuje na to *nakon* čega je prošla dvadeset i jedna godina. Ipak, reporterka daje glas sinu jednog ubijenog, koji tog dana sahranjuje posmrtnje ostatke oca, i čovjeku koji ukopava ostatke brata pored već ukopanog oca i drugog brata. Potom govori načelnik Duraković, a reporterka se ubrzo prebacuje na govor člana Predsjedništva Bakira Izetbegovića, koji je „i današnju komemoraciju iskoristio u političke svrhe, pozivajući Srbe da priznaju genocid, jer je to, kaže, prvi korak ka pomirenju“. Nakon ovakve, uokvirene najave, u kojoj poziv na priznanje genocida postaje *politička svrha*, prenosi se kratki izvod iz Izetbegovićevog govora. Reporterka nakon toga neutralno najavljuje dio govora bivšeg predsjednika ICTY-a, te potom ponavlja zašto nema političkih predstavnika RS i Srbije, ali daje prostor predsjedniku male srbijanske stranke, Čedomiru Jovanoviću. On govori:

„Mi nikada nismo bili narod zločinaca, a onda, onda, u tom, u tom ratnom ludilu, zavedeni i neodgovornom politikom [pauza]... učinili smo [pauza] učinili smo nešto što [pauza]... što je za svaku osudu, na šta nismo imali [pauza]... imali pravo...“ (RTRS, 2016i)

Iako je Jovanović jedan od rijetkih srbijanskih političara koji javno priznaje genocid, ova njegova izjave uklapa se u diskurs dekontekstualiziranja i depolitiziranja genocida: *narod zločinaca, ratno ludilo, zavedeni, učinili nešto...* Jovanović je najavljen i u diskurs uveden tako da ipak ostavi prostor spoznaji da Srbi, iako jesu nepoželjni, dolaze na komemoraciju, a njegova izjava (ili njen dio, to ne možemo znati), ne narušavaju uspostavljenu diskurzivnu matricu negiranja genocida.

Na kraju će reporterka podsjetiti da nakon godinu dana niko nije odgovarao za napad na Vučića, te će da su „i ove godine u Potočarima bile primjetne zastave tzv. Armije BH [u kadru zastava Republike BiH] i Albanije [bez zastave u kadru]“.

5.2.3. Srbi neće priznati genocid, poručuje predsjednik

Ako je Jovanović moguće unio neku pometnju u spoznajne modele o genocidu, sljedeći prilog poslužit će učvršćivanju tih modela. Voditelj govori:

„Predsjednik Dodik *poručio* je da Srbi nikad neće priznati genocid u Srebrenici, *jer se on nije dogodio*. Kaže da poštuje bol majki u Srebrenici, ali da je *cijela priča ispolitizovana*.“ (RTRS, 2016j)

Ovakva sintaksa odražava kompleksan spoznajni model i diskurzivnu strukturu apsurdnosti negiranja: *nećemo priznati genocid, jer se nije dogodio*. Nadalje, sjećanje na genocid i pozivi na njegovo priznanje ponovo se tretiraju kao element *politizacije*. Također, Dodik istupa u ime *Srba*, generalizirajući ih (premda mnogo Srba jeste priznalo genocid), čime se onima koji ga ne priznaju *poručuje* da to ne trebaju uraditi a onima koji ga jesu priznali implicira se da – nisu Srbi.

U duhu patrijarhalne politike tijela i roda, fokus sa genocida kao ratnog zločina i u nastavku se pomjera na „bol majki“. Reporter govori, uz kadrove Dodika za govornicom:

„Ne treba praviti *razlike između bošnjačkih i srpskih majki u Srebrenici*, ali je *dramatična razlika* napravljena, i *to ne doprinosi pomirenju* u Srebrenici – *poruka* je predsjednika Dodika.“ (RTRS, 2016j)

Ova izjava presuponira da neko pravi razlike između majki, iako je činjenica da je nad Bošnjacima u Podrinju počinjen genocid a da znatno manji broj srpskih civila jeste stradao u ratnim zločinima Armije RBiH. Međutim, sintagmom *bol majke* briše se granica između majke čije je dijete strijeljano i one čije je dijete kao vojnik poginulo na frontu. Nadalje, nije jasno ko je napravio tu *razliku* (jer je pasivno – *napravljena*), ali se logičkim slijedom izvodi kategorička tvrdnja da ta *razlika* neće doprinijeti pomirenju. Takva *poruka* implicira da je *pomirenje* moguće samo ako se genocid (koji se *nije dogodio*) i drugi ratni zločini posmatraju bez *razlika*.

Dodik u nastavku tvrdi da se:

„počelo sa *lažnom pričom* od 8.700 stradalih. Haški tribunal je to smanjio na 5.000. Sada p... [pauza] *barata* sa 4.000. I mi ne znamo šta je *istina*. Mi ne bježimo od toga, mi *hoćemo istinu*. Ja sam ranije predlagao novu međunarodnu komisiju, *koja će u neutralnim uslovima ispitati sve događaje*.“

Zastajkivanje i prekidanje sintaksičkog slijeda rečenica signal su nesigurnosti govornika, bilo zbog nelagode, poteškoća u iskazivanju misli ili neke druge prepreke u iznošenju jasnog stava. (Fairclough, 1995: 175)

Iz izjave nije jasno ko je, eventualno, tvrdio da je bilo 8.700 žrtava. U memorijalnom kompleksu je ustanovljen broj od 8.372 žrtava, dok je Haški tribunal presudom Popoviću i drugima (2015. godine) utvrdio da je na strijeljanima ubijeno preko 7.000 podrinjskih Bošnjaka⁴². Manipuliranje brojevima žrtava nezaobilazan je element negatorskih diskursa, i, premda Dodik sintagmom „lažna priča“ nekog drugog optužuje za laž, zapravo on sam laže, jer navodi neaktuelne broje. Broj od „4.000“ može se povezati sa presudom oficiru VRS-a Zdravku Tolimiru iz 2012., kada sudsko vijeće konzervativno broj žrtava procjenjuje na 4.970. Iako je ova brojka na ivici 5.000, Dodik je vješto manipulirajući zaokružuje na 4.000. Podsjećamo da Dodik izjavu daje u julu 2016., godine, a da je najaktuelniji broj strijeljanih utvrđen prvostepenom presudom 2010. a potom potvrđen i drugostepenom 2015. godine.⁴³

U nastavku Dodik pribjegava „prividnom priznanju“, tvrdeći da „mi hoćemo istinu“, da bi narednom rečenicom objasnio da za njega presude Tribunala nisu izvor istine, nego nova komisija. Takvu komisiju će i formirati 2020. godine, koja će godinu potom svojim izvještajem grubo negirati genocid, te čak broj žrtava svesti na ispod 4.000. (Gačanica)

Cijeli iskaz, osim toga što negira genocid i manipulira javnošću, također služi i ideološkom kvadratu: *mi ne bježimo od istine – oni šire lažnu priču i barataju*. Iako je RTRS u naslovu priloga Dodiku pripisao i tvrdnju da je genocid „manipulacija“, u samom prilogu tog citata nema. No, sam njegov diskurs je upravo manipulativan. Van Dijk (2006) objašnjava razliku između uvjeravanja, kao legitimnog i moralnog diskurzivnog čina, te manipulacije, kao nemoralnog čina u kojem je govornik u poziciji moći a sagovornik pasivni učesnik komunikacije (361-362). Pasivnost gledatelja u televizijskom diskursu je apsolutna i ako tome dodamo činjenicu da voditelj, novinar i urednici nekritički prihvataju Dodikov negatorski diskurs, zaključujemo da ovaj političar upravo – manipulira gledateljima. Nadalje, autor objašnjava da je povlašteni pristup diskursu, koji zvaničnici zaista i imaju, ključ diskurzivne manipulacije. U našem slučaju smo dokazali da je RTRS-ov medijski diskurs istovjetan vladajućem političkom sistemu u entitetu, te da Dodik, između svih zvaničnika, uživa najviši

⁴² Popović et al. (IT-05-88), <https://www.icty.org/bcs/case/popovic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

⁴³ Više o manipulaciji brojem žrtava genocida, korištenju neaktuelnih podataka, činjenicama koje su utvrdile presude vidjeti u Fink: 687-693.

nivo tog povlaštenog pristupa. Zaključujemo da je RTRS ne samo sredstvo propagande nego i prostor manipulacije za političku elitu u entitetu RS.

Nastavak ovog priloga, kao i skoro pa cijeli ostatak dnevnika tog dana u znaku su napada na Aleksandra Vučića, što Gordana Katana također smješta u okvire ideološkog kvadrata:

„Daleko više prostora (očekivano za RTRS koji slijedi ukupnu srpsku politiku s obje strane Drine vezanu za Srebrenicu) dato je komentarima, uz neizostavno podcrtavanje Dodikove izjave 'da genocid nije počinjen i da ga on nikada priznati neće', do ponovnog podsjećanja na prošlogodišnji napad u Potočarima na premijera Srbije Aleksandra Vučića. Tako su i ove godine ukop žrtava i komemoracija ostali u pozadini nepotrebnog napada na Vučića. O kome je Javni RTV servis RS-a govorio daleko više nego o žrtvama. *Ali žrtve su bošnjačke, a ovo je Republika Srpska. Sve već viđeno i sve za RTRS uobičajeno.*“ (Katana, 2016b; naglašavanje moje)

5.2.4. *Nastradali Bošnjaci, ubijeni Srbi i general Mladić*

Dnevnik 2 11. jula 2017. neće, za razliku od prošle godine, vijest o komemoraciji emitirati kao prvu, jer će ispred njega doći prilog o pravnom procesu jedne privatne firme te izvještaj o odnosima BiH i Transportne zajednice Jugoistočne Evrope. (Katana, 2017b) Prilog o komemoraciji u svakom pogledu istovjetan je prošlogodišnjem: obilježava se „*godišnjica stradanja*“, zvaničnici održali govore, 15 sekundi izjave majke žrtve genocida. Puno više prostora posvećeno je, opet, sigurnosno aspektu skupa. (RTRS, 2017h)

Te godine će RTRS fokusirati jednu drugu komemoraciju, onu održanu dan prije na sjednici Skupštine opštine Srebrenica. Na toj sjednici su, kako javlja ovaj medij (2017i), odbornici odali počast „svim nevino nastradalim stanovnicima ove lokalne zajednice u posljednjem ratu“. Posrijedi je element diskurzivne strategije Milorada Dodika kroz koju se nastoji izbrisati *drastična razlika* između žrtava genocida i žrtava drugih zločina. Pored toga, genocid počinjen nad Bošnjacima šire regije, te izveden na terenu nekoliko općina pod kontrolom vlasti RS, nastoji se svesti na zločin unutar „lokalne zajednice“. Reporter govori:

„*Sve žrtve u Srebrenici moraju imati isti tretman: zločin prema Srbima ne smije biti zločin drugog reda, što je nažalost slučaj, posebno kada je u pitanju međunarodna percepcija ali i političko Sarajevo, poručio je ministar Milenko Savanović.*“ (RTRS, 2017i; naglašavanje moje).

Savanovićev ugao istovjetan je ranije objašnjenom Dodikovom, pri čemu se u nastavku ponovo formira element ideološkog kvadrata: mi hoćemo istinu i jednak tretman, ali *političko Sarajevo* neće.

RTRS će i u nastavku emisije graditi ideološki kvadrat i nastojati simetrijski izjednačiti žrtve. Voditeljica najavljuje sutrašnju godišnjicu „stradanja“ 69 srpskih civila i vojnika „ubijenih na Petrovdan u srebreničkim selima Sase i Zalazje te bratunačkim Biljača i Zagoni“. (RTRS, 2017j) Ovaj medij tokom posmatranog perioda nikada neće navesti tačan broj žrtava genocida, niti tačan broj dosada ukopanih u Memorijalnom centru, ali u ovom prilogu vidimo da je izvještavanje o ratnim zločinima počinjenim nad Srbima mnogo detaljnije (brojka, tačni nazivi sela). U prilogima o *stradanju* Bošnjaka nikada se ne koristi glagol *ubiti* ili njegove imeničke izvedenice (Bošnjaci su nastradali, a Srbi ubijeni), a brojke se koriste samo u manipulativne svrhe, dok se mjesta strijeljanja, zarobljavanja te primarnih, sekundarnih i tercijarnih masovnih grobnica nikada ne navode. Iznošenje detalja koji mogu *nama* koristiti, a potiskivanje detalja koji mogu *njima* koristiti, i obrnuto, temeljni je element ideološkog kvadrata (Van Dijk, 2006: 373-374).

Nastavak priloga posvećen je izvještaju iz Beograda, gdje se ispred Narodne skupštine Srbije postavlja „Srpski zid plača“, izložba sa fotografijama ovih žrtava i „svih Srba nastradalih u srednjem Podrinju“. RTRS dosljedno podržava strategije srpskih elita u nerazdvajanju civilnih žrtava ratnih zločina i vojnika koji su poginuli na frontu. Također, srpske žrtve se grupiraju regionalno u „srednje Podrinje“, dok se žrtve genocida inače svode na lokalnu zajednicu Srebrenica. Autor priloga potom javlja da je cilj ovog skupa pokazati „da su Srbi prve žrtve u Srebrenici 1992. i da za to stradanje odgovorni moraju biti kažnjeni“. Zaključujemo da je Dodikovo prošlogodišnje insistiranje na brisanju razlike između žrtava dovedeno u praktični nivo, te da se ovim skupom, u institucionalnom ozračju, ispred zgrade zakonodavnog tijela, nastoji umanjiti značaj i obim genocida. Nadalje, naglašavanjem srpskih žrtava kao prvih doprinosi se postojećem narativu o genocidu kao osveti za ranije ratne zločine. (Fink: 956-957; Jungvirth) U prilogu će nekoliko predstavnika udruženja žrtava dobiti prostor da govore i da ističu transparente sa brojem žrtava.

U istom dnevniku objavit će se i prilog o odluci MUP-a da zabrani skup srbijanske nacionalističke organizacije *Zavetnici* u Banjoj luci u znak podrške „generalu Ratku Mladiću“ (RTRS, 2017j). Voditelj će u nastavku više puta Mladića osloviti kao *general*, a proces koji će kasnije te godine rezultirati osudom za genocid spominje samo kao uzgrednu informaciju u citatu predstavnika organizacije. Potom predstavnica organizacije govori u tri navrata kako je

njihov cilj „istina“, ali podsjeća na „činjenicu da su *horde* Nasera Orića ubile preko 3.000 Srba u srednjem Podrinju. Želeli smo da podsetimo da je 92. i 93. godine vršen *masakr* nad Srbima i u Skelanima i u Kravici i u... i u... Ratkovićima, i u Ježestici...“. Urednici javnog servisa daju prostor svima koji podržavaju ranije opisane strategije relativiziranja i negiranja genocida, pri čemu Ratko Mladić ostaje „general“. I ovdje je primjetno kako se *naše* žrtve konkretiziraju, brojkom (u čiju tačnost ovdje nije potrebno ulaziti), ali i nabranjem konkretnih lokacija. *Naše* žrtve nisu *stradale* nego je nad njima vršen *masakr*, a *njihovi* vojnici su jednostavno *horde*. Katana posebno naglašava činjenicu da javni servis nekritički prenosi veličanje osobe kojoj se sudi za genocid „i to na dan kada je pod njegovom komandom počelo sistematsko ubijanje bošnjačkih muškaraca i dječaka u Srebrenici“ (Katana, 2017b).

5.2.5. Spisak Munire Subašić

Kako naredne godine objašnjava ista autorica, RTRS će u danima pred godišnjicu genocida intenzivno izvještavati o zdravstvenom stanju Ratka Mladića, koji je već tada nepravomoćno osuđen za niz ratnih zločina, uključujući i genocid u Srebrenici. (Katana, 2018b) Izvještaji o zdravstvenom stanju Mladića česti su kako u srbijanskim medijima tako i u medijima u entitetu RS: diskurzivna je to strategija kojom se ratni zločinac humanizira i kojom se kod gledatelja nastoji izazvati empatijski odnos.

I 2018. će RTRS objaviti istovjetan prilog sa komemoracije u Potočarima, ponovo dosljedno koristeći se riječima *stradanje* i *nastradali*, dajući neznatan prostor porodicama žrtava i izvještavajući o sigurnosnom aspektu skupa. Medij prenosi dio izjave Bakira Izetbegovića („samo istina vodi pomirenju“), ali je siječe u trenutku kada ovaj političar naglašava da negiranje genocida i slavljenje ratnih zločinaca ne mogu dovesti do pomirenja (RTRS, 2018i).

No, mnogo više pažnje ovaj će medij posvetiti inicijativi jednog udruženja preživjelih, koje je, vodeći se nalazima Komisije Vlade RS iz 2004. (Fink: 679, 692), njemačkim⁴⁴ vlastima uručilo podatke o licima uključenim u vojne i druge operacije tokom počinjenja genocida.

Spisak Komisije, koju je pod pritiskom međunarodne zajednice osnovala vlast entiteta, u diskursu RTRS-a postaje „spisak Munire Subašić“ (RTRS, 2018h) jedne od najistaknutijih predstavnica žrtava. Voditeljica govori:

„Dva dana nakon predavanje spiska na kojem se nalaze imena 22.000 Srba, njemački zvaničnici poručuju da niko ne treba da se osjeća sigurnim od istrage. Iz Republike

⁴⁴ Njemački pravosudni sistem drukčije je, još od samog rata, gledao na pitanje procesuiranja genocida, pa su njemački sudovi u tri procesa ustvrdili da je u dijelovima BiH mimo Srebrenice počinjen genocid. (Više u: Vele)

Srpske i dalje stižu žestoke reakcije, a predsjednik BORS-a Milomir Savčić danas je rekao da su mu nerazumne najave da će njemačko pravosuđe postupati po ovom spisku.“ (RTRS, 2018h).

Voditeljica osumnjičene ili osobe uključene u počinjenje genocida naziva *Srbima*, čime gledateljima nastoji utjecati na generaliziranu percepciju naroda u kojoj nema razdvajanja na nedužne, sumnjive, osumnjičene... Između mnogih reakcija, kao prva je izdvojena ona od ranije spominjanog Savčića, koji će kasnije i biti optužen za genocid. Najava procesuiranja osoba umiješanih u genocid za njega je *nerazumna*, a RTRS naprosto samo služi kao platforma za zvanični diskurs. Potom novinar prepričava Dodikovu reakciju, koji „ovo vidi kao provokaciju i manipulaciju i izivljavanje nad ljudima čija su imena spisku, koji Srpska ne priznaje“.⁴⁵ Jer, kako stoji u Dodikovoj tekstualno prikazanoj izjavi u nastavku: „Riječ je o jednom izvještaju Vlade koji je bio lažan i nije bio istinit.“ Zanimljivo je da Dodik ponovno stupa na teren određivanja istine i laži te kako sintaksički i stilski uduplava tvrdnju: i lažan i nije istinit. Napori porodica žrtava da se osobe osumnjičene za genocid pravno procesuiraju za najuticajnijeg srpskog političara u RS su *provokacija, manipulacija i izivljavanje nad Srbima*, a javni servis takav stav širi dalje.

Potom slijedi i reakcija člana Predsjedništva Mladena Ivanića, državnog poslanika Nikole Špirića, predstavnice srpskih žrtava iz Podrinja. Sve izjave impliciraju da se radi o „progonu“ Srba a ne o pravnoj inicijativi kažnjavanja počinalaca genocida i njihovih pomagača. Iako je Munira Subašić označena kao glavni krivac za spisak, ona neće imati pristupa diskursu javnog servisa.

5.2.6. *Mi ne veličamo genocid, vi ste pokušali ubiti Vučića*

Noć uoči godišnjice genocida, 10. 7. 2018., *Dnevnik 2* RTRS-a počinje najavom priloga u kojem je Milorad Dodik opet nekome nešto – *poručio*. Ovaj put primatelj poruke je član Predsjedništva Željko Komšić i to „nakon teških optužbi na račun Srbije i Srpske u vezi sa zločinom u Srebrenici“, a Dodik *poručuje*: „Neka prvo istraži ko je pokušao da *ubije* Vučića u Potočarima“. (RTRS, 2019e)

Najavljeni prilog počinje riječima voditeljice:

⁴⁵ Podsjetimo da će Dodik i drugi zvaničnici entiteta 2021. godine zaista i poništiti ovaj Izvještaj. Poništavanje izvještaja, koji nije ni priznao genocid nego tek spominjao zločine, i koji jeste bio rezultat pritisaka, veliki je korak unazad u procesu suočavanja s prošlošću. Dio je širih trijumfalističkih tendencija, prema kojima samo negiranje genocida nije dovoljno, nego je neophodno dubinski prekrojiti činjenice. Također, dokaz je institucionalne prirode genocidnog trijumfalizma. (Više u: Gačanica)

„Izdati nalog da se ispita ko je i kako namjeravao da ubije Aleksandra Vučića u Potočarima prije četiri godine – to bi trebalo da uradi Željko Komšić, *poručio* je predsjedavajući Predsjedništva Milorad Dodik. Ovim je odgovorio na Komšićevu optužbu pred sutrašnju komemoraciju u Potočarima da Republika Srpska i Srbija *navodno veličaju genocid* i da vlast u Srbiji nikada nije odustala od projekta Srpske akademije nauke i umjetnosti.“ (RTRS, 2019e; naglašavanje moje)

Činjenica je, višestruko dokazano naučnim radovima i medijskim izvještajima, da vlasti RS-a i Srbije političkim inicijativama i na druge načine zaista veličaju ratne zločine. Međutim, u ovom slučaju Komšićeva izjava o tome se nominalizira u – *optužbu*. S druge strane, uspostavlja se paralelna protutvrđnja, u kojoj je fizički napad prerastao u *pokušaj ubistva*, te se tom tvrdnjom pobija ona prva. Ovakva diskurzivna manipulacija se u nastavku produbljuje jer Dodik, kako govori novinar, „*poručio* Komšiću da pomogne u istrazi *pokušaja ubistva* (...) i da javno kaže da cijeni Vučićev gest poklonjenja žrtvama, pa tek onda da pokreće ostale teme...“ (RTRS, 2019e) Dodik se dosljedno drži svog uspostavljenog ideološkog kvadrata i paralelizama: *mi* smo se poklonili žrtvama, a *vi* nećete da pomognete u istrazi. Premda je Komšić, kao i Dodik, član Predsjedništva te kao takav nema nikakvu stvarnu nadležnost nad pravosuđem, Dodik, a uz njega i RTRS, presuponiraju da on može čak „izdati nalog“ ili *pomoći* u istrazi. Također, premda pravosudne institucije nikada nisu napad na Vučića okarakterizirale kao pokušaj ubistva (jer se tačno tako zove krivično djelo), Dodik i novinari RTRS-a upravu koriste tu pravnu sintagmu na metonimijskom nivou, time manipulirajući publikom. Posrijedi je tipična negativna tipifikacija *drugog*: ako iznosiš po nas nepovoljne činjenice – reći ćemo da su to *optužbe*, pa ćemo te okriviti za nešto za šta realno ne možeš biti kriv.

U nastavku će Dodik suptilno negirati genocid, svodeći ga na „stradanje“, pri čemu zaključujemo da se zvanični i medijski diskurs u potpunosti preklapaju u ovom pogledu. Tako je fizički napad na premijera Srbije – *pokušaj ubistva*, a strijeljanje preko 8.000 ljudi – *stradanje*.

5.2.7. Druga godina bez priloga o ubijenim Bošnjacima

Dan poslije udarne vijesti u najavi centralne informativne emisije ističu se: raskid ugovora između Vlade RS i privatne kompanije, Dodikova izjava o sporazumu o razgraničenju sa Srbijom, „četiri godine od napada na Aleksandra Vučića“ (RTRS, 2019d), najava osvećenja crkve u pomen srpskim žrtvama ratnog zločina u Konjicu, zapljena 40 kg droge u Istočnom Sarajevu, uništena ljetovališta u nevremenu u Grčkoj.

Sudeći po ovoj najavi, koju smo ranije opisali kao makrostruktru unutar medijskog diskursa, a koja određuje dalji tok značenja, taj dan i nije obilježena godišnjica *stradanja*, ako već ne genocida.

Prilog o raskidanju ugovora zaista dolazi kao prva vijest, potom slijede druge vijesti, među kojima i ona o strijeljanju srpskih dječaka u Konjicu 1992., na koju se detaljno osvrćemo kasnije, vijest o sudskom procesu za zločine nad Srbima u Ilijašu i onda – tek nakon 10 minuta i 45 sekundi – samo govor voditeljice uz snimke iz Potočara. Redoslijed vijesti i informacija važan je element produkcije medijskog diskursa, jer se njime signalizira važnost informacija i utječe na spoznajne procese gledatelja.

Ipak, ove godine će voditeljica reći da je održana komemoracija „Bošnjacima *ubijenim* u julu 1995.“ Premda jeste primjetan odmak od sasvim neutralnog *stradanja*, pasivna konstrukcija *ubijenim* prikriva agenta radnje: ko je te ljude ubio? U konačnici, ovo je druga godina u posmatranom periodu kada RTRS u centralnoj informativnoj emisiji uopšte ne emitira prilog sa terena, nego tek donosi generalije o delegacijama, broj ukopanih i podsjeća na sigurnosni aspekt.

Nakon kratkih informacija o godišnjici *stradanja*, slijedi najava priloga o napadu na Vučića iz 2015. Voditeljica prenosi šta je *poručila* premijerka Srbije Ana Brnabić, a potom slijede snimci napada uz dramatične riječi novinara: „Eho ratnih pokliča i poziva na linč Aleksandra Vučića i danas odjekuju u odnosima zvaničnog Beograda i Sarajeva.“ (RTRS, 2019d) Prilog od tri i pol minute donosi izjave i komentare srpskih zvaničnika i saradnika RTRS-a. Ovakav redoslijed kratke informacije o godišnjici genocida i dugog priloga o godišnjici napada na Vučića također je u svrsi ideološkog kvadrata, jer je ostavljen prostor da se drugi događaj tumači kao važniji. Svakako, činjenica da vlasti BiH nisu dotad procesuirale odgovorne naprosto *druge* predstavlja kao loše, jer RTRS, prihvatajući zvanični diskurs direktno i indirektno optužuje Bošnjake a ne državne organe zbog neprocesuiranja počinalaca. Ono što bi *druge* moglo predstaviti kao dobre – izjave majki ili nešto slično na tragu ranijih priloga – ove godine je naprosto izostavljeno.

5.2.8. O srpskim žrtvama naširoko i detaljno

RTRS je na ovu godišnjicu genocida ne samo u potpunosti ukinuo glas porodica žrtava ovog zločina nego je i kvalitativno, redoslijedom, a i minutažom, dao znatno više prostora srpskim žrtvama zločina. Ove godine je čak i napuštena matrica simetrije žrtava u Podrinju, koju smo ranije opisali, jer je RTRS emitirao prilog od 4 minute i 18 sekundi o dva strijeljana dječaka u

selu Borci kod Konjica, te o svečanoj ceremoniji otvaranja crkve u sjećanje na njih. Premda su i u genocidu u Srebrenici ubijani stariji maloljetnici, djeca pa i dojenčad, uredništvo RTRS-a neće posegnuti ni za tim simetrijskim uglom.

Prilog iz Konjica, emitiran upravo na godišnjicu genocida, pokazuje kako se razlikuje diskurs ovog javnog emitera o srpskim i bošnjačkim žrtvama, te ćemo ga zbog toga ogledno analizirati. Ovaj javni medij nikada na godišnjicu genocida nije objavio priču o jednoj od preko 8.000 žrtava, one nikada nemaju ime, nikada se ne govori ko ih je i zašto ubio, nego se u diskursu svode samo na brojke ekshumiranih uz kratke poruke njihovih porodica.

Novinarka, u slikovitom i narativno organiziranom prilogu, naglašava ljudski i tragični ugao priče („ne bi mrava zgazili“), prikazuju se nadgrobni spomenici sa slikama, donosi se tačan datum smrti i navodi se da su „strijeljani“. Potom slijedi priča o životu cijele porodice, uz mnoštvo detalja, čak i o djetinjstvu roditelja strijeljanih dječaka. Počinioci su jasno i detaljno navedeni (specijalci iz „interventnog voda Stanice javne bezbjednosti“), način upada u stan i odvođenja na tačnu lokaciju opisano su detaljno, kao i trenutak strijeljanja, uz pripovjedačke intervencije novinarkinje organizirane tako kao da je sama svjedočila strijeljanju ove porodice. Potom u prilogu govore mjesni vjerski službenik, poznanik strijeljane porodice te Bošnjak iz Konjica koji je samostalno izgradio spomenik ubijenim dječacima. Novinarka će također podsjetiti i na činjenicu da počinioci nisu procesuirani.

RTRS nikada u posmatranom periodu u kritičnim kontekstima nije navela puno ime i prezime žrtve genocida ili drugih zločina koje su počinile vojska i policija RS, niti je ikada s ovoliko detalja, empatije i narativne pažnje opisano strijeljanje podrinjskih Bošnjaka u Zvorniku, Bratuncu ili drugdje, premda postoje deseci takvih svjedočenja, zapisa, te čak i sami preživjeli koji godinama pripovijedaju o tome šta se desilo. Bošnjaci strijeljani u genocidu tek su *nastradali* ili *ubijeni* a ko ih je ubio i zašto su *nastradali* – ovaj javni emiter nikada nije ispričao.

Kritikujući ovakvu uredničku odluku i politiku RTRS-a, Katana piše kako je „tajming za podsjećanje na ovaj ratni zločin brižljivo tempiran“, te postavlja pitanja: „... šta je sa preko osam hiljada srebreničkih Bošnjaka, muškaraca i dječaka, ubijenih u Srebrenici? Zaslužuju li oni jednako poštovanje?“ (Katana, 2019b)

Autorica također navodi da će pomen na ovaj zločin figurirati i u centralnoj informativnoj emisiji dan poslije, kada je i sam Dodik prisustvovao ceremoniji.

5.2.9. Dodik i istina o zbivanjima, drugi put

Posljednje godine posmatranog perioda, voditeljica u *Dnevniku 2* dan prije godišnjice citira reakciju Milorada Dodika na činjenicu da su predstavnici BiH u organima Ujedinjenih naroda učestvovali na komemorativnom online-skupu. Potom se osvrće i na „mišljenje“ člana Predsjedništva Šefika Džaferovića da je u BiH potreban zakon o zabrani negiranja genocida. Dodik je „istaknuo“ da bi usvajanje takvog zakona u BiH uvelo „verbalni delikt“. Pored toga, „on je izrazio duboko žaljenje zbog svih žrtava u Srebrenici i okolnim selima, bilo da je riječ o srpskim ili bošnjačkim i pozvao sve da kroz istinu bez zabrana i tabua dođemo do prijeko potrebne istine o zbivanjima u Srebrenici i njenoj okolini od 1992. do 1995. godine“. (RTRS, 2020c).

Možemo primijetiti Dodikov kontinuitet u manipulaciji prividno iskrenim pozivima da se dođe „do prijeko potrebne istine“. I ovaj put ovaj zvaničnik pravi logičku grešku, pozivanjem da se kroz istinu dođe do istine. Također, ponovo strateški smješta genocid u Srebrenici u uski lokalni kontekst (implicitnim razdvajanjem Srebrenice kao grada od okolnih sela), izjednačava žrtve genocida i drugih zločina, a inicijativu da se genocid prizna te da se zabrani njegovo negiranje smatra *tabuom*. Genocid i drugi ratni zločini označeni su neutralnom nominalizacijom – *zbivanja*.

U nastavku slijedi nekoliko rečenica o komemorativnoj sjednici Skupštine opština Srebrenica uz citiranje načelnika Mladena Grujičića, čije su poruke istovjetne Dodikovim. Potom kratka informacija o sigurnosnom aspektu sutrašnjeg skupa.

5.2.10. Treća godina bez priloga o stradanju

U najavi centralne informativne emisije 11. jula 2020. ponovo nije istaknuta godišnjica genocida, jer su za urednike važnije bile informacije o: broju zaraženih virusom korona u RS i Srbiji, političkoj situaciji u Crnoj Gori, žetvi pšenice te program Vlade RS za banjsko liječenje penzionera. No, u najavi je vijest koja negativno tipificira *druge*: „A Sarajevo pada na antifašističkom ispitu: Kantonalna skupština odbila da promijeni nazive ulica i ustanova koje nazive po ličnostima povezanim sa NDH“ (RTRS, 2020d).

Matrica iz 2019. preslikana je i na ovu godinu: RTRS neće objaviti prilog iz Potočara i svo izvještavanje o godišnjici genocida svest će se na govor voditeljice uz kadrove sa terena. Ponovo se navodi „stradanje“ i „nastradali“, uz podsjećanje na ulogu MUP-a RS u sigurnosnom pogledu. Ipak, voditeljica će naglasiti negativne informacije: komemoracijom su prekršene epidemiološke mjere a skup je „ocijenjen kao epidemiološki vrlo rizičan s obzirom na to da je

u Potočarima boravilo više od 1.000 građana“. (RTRS, 2020d) Prilikom obilježavanja *Dana RS*, javni emiter nije tematizirao epidemiološke mjere pri izvještavanju o javnim skupovima, kako u zatvorenom tako i u otvorenom prostoru.

Premda je javni emiter pod kontrolom vlasti entiteta RS od 2016. do 2018. u glavnom informativnom programu objavljivao kraće priloge o obilježavanju godišnjice genocida i ukupu posmrtnih ostataka žrtava, u 2019. i 2020. sve će se svesti na kratke informacije koje čita voditelj u studiju. Nasuprot tome, dnevnicu dan prije i na dan godišnjice, strateški će donositi sadržaje koje unutar ideološkog kvadrata služe negativnom predstavljanju *drugih* i pozitivnom predstavljanju *nas*.

Nakon šturih informacija u dnevniku 11. jula 2019. uslijedio je prilog o napadu na Vučića, pri čemu takav redoslijed informacija također igra ulogu unutar kvadrata. Godinu poslije tu će ulogu preuzeti prilog o tome kako je ministrica vanjskih poslova BiH Bisera Turković „samoinicijativno i bez saglasnosti Savjeta ministara BiH o proglašenju 11. jula danom žalosti“ uputila instrukciju ambasadama BiH da spuste zastave na pola koplja tog dana. (RTRS, 2019d) Ali, u svom standardiziranom maniru, RTRS izjave ili stavove bošnjačkih političara koristi samo kao povod za izjave i reakcije srpskih političara (Salkić povodom Dana RS 2015.; šematska manipulacija) Tako i ovaj put odmah citira reakcija bivše zamjenice ministra vanjskih poslova BiH Ane Trišić-Babić, koja „gaji pijetet i poštovanje prema svim žrtvama ali da se od komemoracije u Srebrenici pravi politička priča“. Nakon ovih kratkih citata izjava, prenosi se i izjava ministra odbrane Srbije povodom „pet godina od *pokušaja ubistva Aleksandra Vučića*“, uz niz njegovih izrazito kritičkih opaski o „bošnjačkim političarima“.

5.3. Ideološki kvadrat RTRS-a na godišnjicu genocida

Od 2015. do 2020., RTRS je u tri godine objavio po jedan kratki prilog na godišnjicu genocida u Srebrenici, dok u tri godine nije ni bilo takvog priloga. U posljednje dvije godine posmatranog perioda, ovaj medij se na godišnjicu, komemoraciju i ukop posmrtnih ostataka osvrnuo tek kroz čitanje kratke vijesti iz studija. Prve godine, 2015., nije bilo ni priloga ni čitanje kratke vijesti, jer je te godine skoro pa cijeli dnevnik bio posvećen fizičkom napadu na Aleksandra Vučića tokom ceremonije u Potočarima. Zaključak je da protokom vremena RTRS sve manje prostora daje godišnjicama genocida u Srebrenici te da u posljednje dvije posmatrane godine porodice žrtava ili drugi Bošnjaci uopšte nemaju pristupa diskursu. Obrnuto proporcionalno, što je manje Bošnjaka u kontekstu godišnjice (pozitivno drugopredstavljanje) – to ih je više u drugim povezanim kontekstima, kao što su zločini nad Srbima, tobožnje odbijanje pomirenja i istine te napad na Vučića (negativno drugopredstavljanje).

Nadalje, glavni izvor informacija, stavova i tumačenja genocida u Srebrenici na RTRS-u, kao i u ostala tri medija, jeste diskurs srpskih političkih elita a nikada pravosudni ili naučni diskurs o genocidu.

RTRS u ovom periodu dosljedno i strateški genocid svodi na *stradanje* a likvidirane Bošnjake označava kao *nastradale*. Riječ *genocid* spominje se samo kada se on kroz zvanični diskurs negira ili koristi za negativno predstavljanje *drugih*. Jedne godine, najutjecajniiji političar u ovom entitetu direktno negira genocid i manipulira sudski utvrđenim brojem likvidiranih, a RTRS dosljedno podržava takav diskurs.

S druge strane, u istom periodu pratili smo povremene izvještaje ovog medija o srpskim žrtvama ratnih zločina ali i o vojnicima VRS poginulim u ratu. Pored toga što ih se označava kao *ubijene*, urednici i novinari javnog servisa o srpskim žrtvama donose opširne priloge, narativno ustrojene tako da žrtvama daju lice i otvaraju prostor empatijskoj reakciji gledatelja. RTRS nikada nije *ispričao* priču o životu i smrti žrtve genocida. RTRS, kao ni tri druga ovdje tematizirana medija, nikada neće navesti ko je počinio genocid: Vojska i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske. Štaviše, redovnim protokolarnim informacijama o osiguranja skupa MUP RS će biti tipificiran samo kao formacija koja profesionalno i odgovorno osigurava komemorativni skup.

Nadalje, pristup diskursu je dosljedno rezerviran za srpske političke elite, pa tako i ovdje, kao i u slučaju *Dana RS*, zaključujemo da srpski političari i zvaničnici imaju *povlašten* pristup na ovom javnom servisu. Granice između medijskog i zvaničnog diskursa uopće i nema, što smo pokazali kroz sva tri nivoa analize diskurse. Porodice žrtava i predstavnici Bošnjaka imaju izrazito ograničen pristup, koji je neutralan ili donekle pozitivan samo u priložima na 11. juli. Nasuprot tome, RTRS strateški u danima pred godišnjicu objavljuje sadržaje koji negativno tipificiraju Bošnjake.

RTRS, podržavajući zvanični diskurs, relativizira genocid u Srebrenici intenzivnim izvještavanjem o srpskim civilnim ali i vojnim žrtvama u srednjem Podrinju tokom rata. Simetričnim tretiranjem žrtava genocida, na jednoj, i žrtava drugih zločina ali i legitimnih ratnih dejstava, na drugoj strani, RTRS nastoji učvrstiti narativ po kojem su *svi zločini isti*.

Napad na tadašnjeg premijera Srbije 2015. godine kroz svih pet narednih godina strateški se koristi kako bi se Srbe predstavilo pozitivno a Bošnjake negativno. U takvom diskurzivnom poduhvatu zvaničnici Srbije i entiteta RS manipuliraju javnošću a RTRS saučestvuje u toj manipulaciji.

Zaključujemo da, pored direktnog negiranja genocida, njegove relativizacije diskurzivnim sredstvima te ograničenim pristupom žrtava diskursu, RTRS doprinosi kulturi negiranja genocida i kulturi zaborava. Shodno ranije izloženim postavkama u trećem poglavlju, zaključujemo da takva diskurzivna praksa učvršćuje kulturu genocidnog trijumfalizma. Kroz izvještaje RTRS-a nemoguće je saznati šta se to zaista dogodilo u julu 1995. u Podrinju, zašto su Bošnjaci *stradali*, zašto se posmrtni ostaci još uvijek, nekompletni, ukopavaju.

Tri ranije opisane diskurzivne strategije dosljedno se koriste u diskursu javnog servisa:

- a) **strategija diskriminacije:** srpske političke elite imaju povlašten pristup diskursu i njihovi se stavovi dosljedno prenose, čak i kada otvoreno negiraju genocid; s druge strane, bošnjačkim žrtvama se ne daje *glas* (za razliku od srpskih), porodice žrtava imaju ograničen pristup diskursu, koji će u posljednje dvije godine biti i potpuno ukinut. Kao i drugi mediji, i RTRS između *drugih* također bira najčešće zvaničnike i političare (elitu) pa tako diskurs o Srebrenici na oba pola kvadrata postaje politički diskurs, o čemu ćemo više pisati u zaključnim razmatranjima.
- b) **strategija pozitivne/negativne tipifikacije:** u diskursu RTRS-a Srbima se pripisuju pozitivne osobine (žele pomirenje, pozivaju na istinu, traže da se *bol majki* jednako poštuje, ne žele manipulacije, profesionalno organiziraju komemorativni skup...), dok su Bošnjaci izrazito negativno tipificirani (*politiziraju* genocid, prave spiskove za izivljavanje nad Srbima, ne žele pomirenje, manipuliraju, pokušali ubiti premijera Srbije, ne žele o tome pokrenuti istragu...)
- c) **strategija pozitivne/negativne generalizacije:** RTRS kao i u kontekstu neustavnog praznika i ovdje politički diskurs pripisuje svim Srbima, izjave zvaničnika i njihove poteze predstavlja kao poteze grupe; na drugoj strani, Bošnjake negativno generalizira: postupci i izjave pojedinaca uokviruju se kao grupni stavovi, političke odluke ili izostanak pravosudnih odluka tumače se kao djelo bošnjačke politike.

5.4. Drugi mediji i genocid u Srebrenici

Diskurs drugih medija u ovom kritičnom kontekstu ispitat ćemo načelno na srednjem nivou analize držeći se samo naslovnica, naslova članaka i kvantitativne zastupljenosti, uz nekoliko oglednih dubljih propitivanja diskurzivnih struktura. Cilj nam je, kao i u kontekstu *Dana RS*, ispitati koliko drugi mediji eventualno odudaraju od RTRS-a u pogledu tri opisane strategije te kako se odnose prema zvaničnom diskursu. Analizirat ćemo izdanja *Glasa Srpske* i *Nezavisnih novina* na 10., 11. i 12. july, odnosno sva ona izdanja od dan prije, na sam dan i dan poslije

godišnjice genocida. U analizi portala *Srpska.info* pratimo naslove i eventualno sadržaj članaka objavljenih na ove dane.

5.4.1. *Glas Srpske: Štampani RTRS uz neka odstupanja*

Dan uoči godišnjice genocida na naslovnici *Glasa* pojavljuje se samo jedna vijest vezana za ovaj kontekst i zauzima donju desnu osminu stranice: „Rusko 'ne' jače od evropskog 'da'“ (GS, 2015c). Ovaj članak zauzima skoro cijelu treću stranicu a u njemu se, pored opširnog izvještaja o glasanju u Vijeću sigurnosti i rezolucijama američkog Kongresa i Evropskog parlamenta, donose samo reakcije srpskih zvaničnika Dodika, Mladena Ivanića, Nenada Stevandića i Aleksandra Vučića. U istom izdanju na drugoj stranici objavljena je kratka vinjeta o stavu Boračke organizacije RS: „Srpski zvaničnici treba da ne idu u Srebrenicu“ (GS, 2015c).

Izdanje na 11-12. 7. 2015. (GS, 2015d) sadrži tri vijesti noć prije objavljene u *Dnevniku 2* RTRS. Na naslovnici figurira vijest o imamu Haliloviću („Imam prokleo RS, Srbiju i Rusiju“), izjava ministra unutrašnjih poslova Srbije („Ekstremisti stigli u Potočare zbog Vučića“) te vijest o komemorativnoj sjednici općinske skupštine u Srebrenici („Srebrenica treba graditi dijalog, toleranciju i mir“). Vijest o „ekstremistima“ zauzima skoro cijelu drugu stranicu, a pored nje su objavljene vinjete o zdravstvenom stanju Ratka Mladića („Odgođen pregled Mladića“) i izjava ministra u Vladi RS („Dan žalosti treba da bude i 12. juli“). Vijest o komemorativnoj sjednici zauzima skoro cijelu treću stranicu, a ispod nje je vinjeta s izjavom bivše portparolke ICTY-a Florence Hartman („Francuska, Britanija i SAD žrtvovala Srebrenicu“). Članak o imamu Haliloviću zauzima više od trećine četvrte stranice.

Na naslovnici prvog izdanja nakon godišnjice (13. 7., GS, 2015e) dominira vijest napadu Vučića uz znakovit naslov kojim se presuponira da je dva dana nakon napada nekog već trebao biti uhapšen: „Niko nije uhapšen, policija još gleda snimke“. Uz ovu vijest, mjesto na naslovnici dobila je izjava ambasadora Srbije u BiH: „BiH mora brzo otkriti organizatore napada“. Ova tema zauzima i drugu i treću stranicu izdanja, a pored opširnog članka tu su i reakcije srpskih političara: predsjednik Srbije („Odras odnosa u BiH“), Milorad Dodik („Napad zbog raspirenih strasti sa Srebrenicom“), Igor Crnadak („Pobijedila dobra namjera Vučića“). U kratkoj vinjeti bez fotografije *Glas* prenosi agencijske vijesti o reakciji Predsjedništva BiH: „Zahvalnost na posjeti“.

Preko trećine četvrte stranice ovog izdanja zauzima članak o komemoraciji, u kojem se žrtve nazivaju „stradalima“, a godišnjica genocida – „godišnjica zločina nad srebreničkim Bošnjacima“. U članku se prenose izjave načelnika Durakovića, člana Predsjedništva Dragana

Čovića, visokog predstavnika Valentina Inzka, glavnog tužioca ICTY-a Sergeja Brammertza, premijera turske Ahmeta Davutoglua, slovenskog predsjednika Boruta Pahora, hrvatske predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović te bivšeg američkog predsjednika Billa Clintona, kao i stav Ujedinjenih nacija. Pored članka je objavljen komentar novinarku Željke Domazet pod naslovom „Napad na pomirenje“.

Naredne godine izdanje pred godišnjicu na naslovnici ne donosi nijednu vijest iz ovog konteksta, a na drugoj stranici je tek kratka vinjeta o sigurnosnom aspektu skupa u Potočarima uz izjavu ministra unutrašnjih poslova – „Ne zna se broj policajca koji RS koji idu u Potočare“ (GS, 2016c). Izdanje o 11. jula ove godine na naslovnici donosi vijest kojom se Bošnjaci negativno tipificiraju „Morbidna instalacija drugi dan na platou u centru grada – Sarajevo slijepo na najcrnju uvredu“ (GS, 2016d). Iako se ne tiče samog konteksta, znakovit je i naslov intervjua s političarem Nikolom Špirićem – „Pravo pitanje – da li je BiH na evropskom ili 'Alahovom putu“.

„Morbidna instalacija“ je mapa RS predstavljena kao masovna grobnica, koju je u centru grada postavila nevladina organizacija *Anti-Dayton*. Novina strateški pažnju poklanja sporednom događaju na godišnjicu genocida te prenosi Dodikovu izjavu po kojoj ovakva instalacija – „predstavlja zločin u kontinuitetu, a sramno ćutanje doživljavam kao saučesništvo u zločinu“. (GS, 2016d) Pored ove vijesti na istoj stranici je i kraća Dodikova izjava o odluci Srba u državnim institucijama da ne učestvuju u obilježavanju genocida – „Ključan momenat za srpsko jedinstvo“. Željka Domazet, autorica citiranog članka o instalaciji, na četvrtoj stranici objavljuje i komentar pod naslovom „Morbidna instalacija“. Na istoj stranici je opširan prilog o obilježavanju „zločina nad srpskim stanovništvom u Podrinju“: „Pobijeni Srbi zasluđu pravdu i vječno sjećanje“. Ispod ovog članka je kraća vijest o komemorativnoj sjednici srebreničke skupštine: „Odata počast svim žrtvama“. U ovom kontekstu su znakovite i dvije vinjete uz fotografije na trećoj stranici: „Lint: Sarajevo zataškava zločine nad Srbima“ i „Nikolić: Ne može samo jedan narod biti žrtva“.

Dan poslije vijest o komemoraciji i ukopu zauzet će manje od osmine naslovnice: „U Memorijalnom centru u Potočarima obilježena godišnjica zločina nad Bošnjacima – Srebrenici treba pravda i istina“. Ispod ovog naslova: „Napad na Aleksandra Vučića i poslije godinu ostao zataškan“. (GS, 2016e) Iako je na naslovnici prednost data komemoraciji u odnosu na Vučića, *godišnjica napada* će ipak biti na četvrtoj a *godišnjica zločina* na petoj stranici. Na četvrtoj stranici je i vijest „Federacija ostala ravnodušna na skandaloznu scenu – Instalacija uklonjena, Sarajevo i dalje ćuti“. Članak o komemoraciji i ukopu strukturiran je na isti način kao i prošle

godine, ali ovaj put će ova dnevna novina iznad ovog članka objaviti i drugi kojim se skup i Bošnjaci negativno tipificiraju – „Komemoracija u Srebrenici i ove godine poprimila obilježja vašara – Na štandovima ćevapi, jagnjetina i bižuterija“. Odmah uz vijest o komemoraciji objavljena je i vinjeta „Nastavak suđenja Oriću“.

Glas Srpske 10. jula 2017. godine neće spominjati naš kritični kontekst na naslovnici. Na narednim stranicama objavljeno je nekoliko kraćih vijesti i vinjeta: na drugoj strani izjava opozicionog političara o skupu podrške Ratku Mladiću („Borenović: Skup podrške Mladiću da bude bez primjesa politike“, GS, 2017c), na trećoj vijest o naučnom skupu na kojem se negira genocid („Promocija zbornika radova o Srebrenici“), te na petoj tri vinjete: posjeta srbijanskog opozicionog političara Memorijalnom centru, pri čemu *Glas* žrtve označava kao *stradali* („Janković položio vijenac u Potočarima“), izjava načelnika Srebrenice Mladena Grujičića („Običi sva stratišta“) te izjava predsjednika Odbora za traženje zarobljenih, poginulih boraca i nestalih civila RS („Istražiti stradanje Srba u Srebrenici“).

Veoma mali dio naslovnice (otprilike 1/16) dan poslije zauzima vijest o redovnoj općinskoj komemoraciji („Tragedije opominju na izgradnju mira“, GS, 2017d), koja će zauzeti trećinu četvrte stranice. Na trećoj stranici kratka vinjeta „Policija zabranila skup podrške Mladiću“.

Vijest o komemoraciji i ukopu na naslovnici od 12. 7. 2017. dobit će također jednu šesnaestinu uz naslov „U Potočarima kod Srebrenice obilježene 22 godine od zločina nad Bošnjacima – Pomirenje put u bolju budućnost“ (GS, 2017e). Pola te naslovnice zauzela je vijest o anketi radne snage: „Žene i mladi demotivisani u traženju posla“. I ovogodišnji članak o godišnjici (četvrta strana) istovjetne je strukture kao i oni ranijih godina, s tim što je ovaj put u njega ugrađena vinjeta o ranije opisanom *Zidu plača u Beogradu*.

Ni 2018. dan prije godišnjice *Glas* na naslovnici ne spominje ovaj događaj (GS, 2018c). Petinu pete stranice zauzima članak o zdravstvenom stanju Ratka Mladića („Generalovo stanje loše, traže liječenje u Rusiji“), a niže je i kratka vinjeta o reakciji „starješina VRS“ na ranije opisani spisak upućen njemačkom pravosuđu („Manipulacija spiskovima srpskih vojnika“). Ni sutrašnja naslovnica (GS, 2018d) ne spominje kritični kontekst, a na drugoj stranici je kraća vijest o reakciji Milorada Dodika na spomenuti spisak („Srpska ne priznaje spisak predat njemačkom tužiocu“). Trećinu treće stranice zauzima već redovna vijest o komemorativnoj sjednici srebreničke skupštine („Zločini ne smiju biti zaboravljeni“), a pored nje je komentar novinara Darka Momića, „Munira i Danijel“, uz izrazito negativno tipificiranje predstavnice porodica žrtava u kontekstu navedenog spiska (spisak je provokacija, „Majke Srebrenice“ žive u „velelepnim kućama u Sarajevu“).

Na naslovnici od 12. jula vijest o komemoraciji i ukopu opet zauzima trećerazredno mjesto, pri čemu je zločin ovaj put nazvan „stradanjem“: „Dostojanstveno odata počast žrtvama“ (GS, 2018e). Vijest zauzima četvrtinu četvrte stranice, strukturirana je kao i ranije a u nju je ugrađena vinjeta o srpskim žrtvama: „Pomen u Zalazju“. Na istoj stranici je i vijest o inicijativi srpskih „podrinjskih organizacija proisteklih iz rata“: „Njemačkom tužiocu biće predat spisak pripadnika Armije RBiH“.

Izdanje od 10. 7. 2019. uopšte ne spominje godišnjicu genocida ili bilo koju drugu vezanu temu. (GS, 2019c) Dan poslije *Glas* će također napustiti svoju raniju matricu: vijest o komemoraciji na Skupštini općine Srebrenice objavit će kao vinjetu uz sliku pri dnu 4. stranice: „Odata počast svim *stradalim*“ (GS, 2019d; naglašavanje moje). Pored toga, znakoviti članci o suđenju za zločine nad Srbima u Konjicu („Advokati minirali ročište“, polovina druge strane), kao i vijest o tome da je ratni komandant specijalne brigade policije RS tužio BiH nakon što je pravosnažno oslobođen tužbe za genocid (*Glas* će navesti „zločin“). Vijest pod naslovom „Mjere zabrane i kućni pritvor narušili Sarićevo zdravlje“ uz njegovu fotografiju zauzima oko četvrtine 5. stranice.

Ova dnevna novina 12. jula 2019. godine proslavljat će svoj 15.000 broj a naslovnica ovog specijalnog izdanja neće spomenuti komemoraciju i ukop žrtava genocida. Ovo je prvi put da ova dnevna novina od 2015. isključi godišnjicu sa naslovnice. Vijest o komemoraciji i ukopu zauzet će dvije trećine pete stranice: „Ukopani posmrtni ostaci 33 žrtve“ (GS, 2019e), a genocid će u nadnaslovu biti imenovan kao „zločin“, dok se u članku ponovo označava kao „stradanje“. I ovaj članak prati ustanovljenu matricu: generalne informacije, sigurnosni aspekt i izjave/govori domaćih i stranih zvaničnika.

Iz analize naslovnica, naslova i kratkog opisa kritičnih sadržaja, zaključujemo da ova dnevna novina u privatnom vlasništvu načelno prati diskurzivnu matricu javnog servisa RTRS. Primjetna je, prije svega, pozitivna tipifikacija Srba i negativna tipifikacija Bošnjaka. *Glas* u nekoliko navrata uočio godišnjice, na 11. juli ili dan poslije objavljuje članke o istim temama i ličnostima kao i RTRS: izjava imama Halilovića, *morbidna* instalacija, *spisak Munire Subašić*. Također, izvještava i o zdravstvenom stanju generala VRS optuženog za genocid ne navodeći takvu činjenicu.

Također, *Glas* prati simetrijsku matricu zvaničnog diskursa, prateći izjave i aktivnosti kojima se nastoji dekontekstualizirati genocid i staviti ga u istu ravan ne samo sa ratnim zločinima nad Srbima u srednjem Podrinju nego i sa poginulim srpskim vojnicima. U takvoj perspektivi

razumijevamo i nekoliko članaka o suđenju za ratne zločine nad Srbima koji su objavljeni u kritičnim izdanjima.

Međutim, zanimljiva su nam naročito odstupanja ove dnevne novine u odnosu na javni servis. Prije svega, primijetili smo da *Glas* genocid najčešće označava kao *zločin*, držeći se uz to i *stradanja* i *nastradalih*. Na RTRS-u je praksa obrnuta: genocid je samo jednom opisan kao zločin, a u svim drugim slučajevima kao *stradanje*.

Dok RTRS u tri godine objavljuje priloge iz Potočara dajući prostor porodicama žrtava, u *Glasovim* priložima porodice žrtava ili preživjeli se ne pojavljuju nego samo bošnjački, regionalni ili strani zvaničnici i diplomate.

5.4.2. *Nezavisne novine: Od simboličke naslovnice do negiranja genocida*

Dan uoči 20. godišnjice genocida *Nezavisne novine* će na osmini naslovnice objaviti vijest o rezolucijama američkog Kongresa i Evropskog parlamenta: „Pomirenje mora početi tamo gdje najviše boli“ (NN, 2015c). Ova će vijest zauzeti trećinu pete stranice a riječ *genocid* će u njemu biti korištena samo u direktnim ili indirektnim citatima iz rezolucija ili izjava zvaničnika.

Uz ovu vijest objavljena je i kolumna Dušana Janjića, u kojoj „politički analitičar iz Beograda“ i neusvojenu rezoluciju u Vijeću sigurnosti i druge dvije problematizira u svjetlu „odmjeravanja utjecaja“ velikih sila. Ispod kolumne je tek kratka vinjeta o zahvalnosti Milorada Dodika Rusiji zbog veta na rezoluciju u Vijeću sigurnosti. Primjećujemo suštinsku razliku između *Nezavisnih* i *Glasa* u pogledu ove teme: *Glas* je pišući o rezolucijama uglavnom prenosio reakcije srpskih zvaničnika, ne ulazeći u tekst rezolucija.

Petinu treće stranice ovog izdanja *Nezavisnih* zauzimaju tri vinjete koje se tiču kritičnog konteksta: agencijska vijest o napadu na kolonu s posmrtnim ostacima „srebreničkih žrtava“ u Han-Pijesku, najava dolaska Clintona u Srebrenicu, te vijest o učešću američke ambasadorice u *Maršu mira*.

Na godišnjicu genocida *Nezavisne* skoro pa cijelu naslovnicu, simbolično crno-bijelu, posvećuju ovom događaju: dominira fotografija djevojčice među tabutima žrtava uz naslov: „Srebrenica 1995-2015: Tišinom odati počast žrtvama“. (NN, 2015d) Vijesti i vinjete o ovoj temi zauzimaju drugu i treću stranicu. Centralna vijest donosi osnovne informacije o skupu, delegacijama, govornicima, broju žrtava koje će biti ukopane, broju dosad ukopanih a godišnjica genocida naziva se „godišnjica zločina“. I u ovom izdanju riječ *genocid* se koristi jedino u citatima zvaničnika, dok se u tekstu koji potpisuje tim *Nezavisnih* genocid imenuje kao „stradanje“ i „tragedija“. Veći dio članka posvećen je tehničkim aspektima skupa, a u

jednom paragrafu tematizira se i „dolazak ekstremista“. Na ove dvije stranice su i izjave evropskih i američkih zvaničnika, kao i izjava predsjedavajućeg Narodne skupštine RS, kojom se implicitno negira genocid. Također, u jednoj vinjeti je i vijest o suđenju pripadniku jedinice *Škorpioni* za strijeljanje „Srebreničana“ u Trnovu, ali se taj proces ne dovodi u vezu sa genocidom. Za razliku od *Glasa* i RTRS, koji su veliki prostor dali izjavi imama Halilovića, kojom su negativno tipificirali Bošnjake, *Nezavisne* u kratkoj vinjeti donose izjavu poglavara Islamske zajednice u BiH, Husein-ef. Kavazovića: „Bošnjacima i Srbima će biti teško sve dok ih drugi mire, pa makar i rezolucijama. Dva naroda trebalo bi sami sebe da mire, te de sa obavežu na trajnu saradnju“ (NN, 2015d).

Naslovnicom izdanja od 13. 7. (prvo nakon godišnjice; NN, 2015e) dominiraju dvije teme: reakcije na napad na Vučića („Svi traže hitnu istragu i pozivaju na mir“) te parastos srpskim žrtvama u Zalazju kod Srebrenice („Ubijeni samo zato što su bili Srbi“). Premda napad na Vučića jeste glavna vijest većine drugih medija i premda kao takav objektivno zaslužuje najveću pažnju, opet je nerazumljiva odluka uredništva *Nezavisnih*, istovjetna odluci RTRS-a, da nijednim paragrafom ne opišu samu komemoraciju i ukop žrtava (Katana, 2015b). Ipak, iako se i *Nezavisne* jesu fokusirale na reakcije i izjave srpskih zvaničnika, ipak su, za razliku od *Glasa* i RTRS-a, dale prostora i drugima (reisu Kavazoviću u kratkoj vinjeti, te načelniku Durakoviću u kolumni „Napad na Vučića je napad na žrtve“ – NN, 2015e: 5). Ovakvim pristupom diskursu *Nezavisne* su izbjegle negativnu tipifikaciju Bošnjaka u ovom kontekstu.

Vijesti o samoj komemoraciji i ukopu nije bilo, ali su *Nezavisne* zato objavile i na naslovnoj istakle vijest o sjećanju na „srpske žrtve“ u bratunačkim i srebreničkim selima. Istovjetno RTRS-u a suprotno izvještajima o Srebrenici, *Nezavisne* jasno imenuju navodne počinioce (jer niko nije osuđen), prenose emotivne izjave majki poginulih boraca i ničim ne objašnjavaju da je parastos namijenjen i civilnim i vojnim žrtvama, iako naslovom impliciraju da su „ubijeni samo zato što su Srbi“.

Sljedeće godine u izdanju dan prije godišnjice pojavit će se samo dvije kratke agencijske vijesti o ovom kontekstu. Prva je reakcija predsjedavajućeg Vijeća ministara Denisa Zvizdića na odluku ministra vanjskih poslova Igora Crnatka da uposlenicima ovog ministarstva zabrani učešće u obilježavanju godišnjice genocida („Zvizdić: Odluka Crnatka u suprotnosti sa zakonom“, NN, 2016b: 2). Druga je izjava ministra unutrašnjih poslova RS: „Lukač: Nadam se da će komemoracija proteći u najboljem redu“ (NN, 2016b: 3).

Ove godine naslovnica *Nezavisnih* na 11. juli ne izgleda posebno a najava komemoracije uz fotografiju i naslov „Smiraj za još 127 žrtava“ (NN, 2016c) zauzima tek šesnaestinu naslovnice.

Više prostora dobila je vijest o već opisanoj instalaciji u Sarajevu: „Sramna instalacija raspiruje mržnju“ (NN, 2016c). Vijest o „smiraju“ zauzima trećinu treće stranice: jedna polovina posvećena je komemorativnoj sjednici općinske skupštine a druga sigurnosnom aspektu skupa. Članak o „sramnoj instalaciji“ zauzima skoro dvije trećine pete stranice a šematski i tematski istovjetan je *Glasovom* članku o ovoj temi. Na četvrtoj stranici je i izjava predsjednika Srbije: „Nikolić: Izetbegović odbio posetu i srpskim stratištima“. Zaključujemo da *Nezavisne* 2016. godine dan prije i na dan komemoracije više prostora koriste za negativnu tipifikaciju Bošnjaka nego na izvještavanje o žrtvama i događaju, čime suštinski napuštaju svoju uredničku politiku iz 2015.

Ipak, izdanje nakon komemoracije (NN, 2016d) skoro pa cijelu naslovnicu poklanja ovom događaju, koji je nadnaslovom označen kao godišnjica „zločina“, uz naslov: „127 žrtava ispraćeno na vječni počinak“. Ovaj članak zauzima veći dio druge i treće stranice a ponovo se koriste riječi *tragedija* i *stradali*, pri čemu se počinioci genocida uopće ne spominju. U članku se prenose izjave zvaničnika, navode imena najmlađih i najstarijih žrtava (slično kao *Srpskainfo*, vidjeti u nastavku), ali i Dodikovo negiranje genocida (ista izjava kao u RTRS, 2016j). Također, na isti način kao i *Glas*, ova dnevna novina će se upustiti u negativno tipificiranje Bošnjaka vinjetom o prosjacima, trgovačkim štandovima, pečenju i cijeni parkinga u Potočarima. Iznad ovog članka objavljena je i agencijska vijest o pravosudnom aspektu prošlogodišnjeg napada na Vučića. Petinu četvrte stranice zauzima vijest o uklanjanju instalacije u Sarajevu, koja je, ponovo, strukturirana na isti način kao i vijest u *Glasi*: „Uvredljiva instalacija uklonjena, zid ćutanja ostao“ (NN, 2016d).

U ovom izdanju objavljen je i komentar⁴⁶ novinara *Nezavisnih* Dejana Šajinovića u kojem se donekle insistira na tome da srpske elite priznaju zločin i zamole za oprost:

„Za odluke koje slijede potrebni su heroji, koji će istupiti iz stroja jednoličnosti, u kojem se 'naša istina' podrazumijeva kao jedina moguća. Takve odluke ne mogu donijeti kratkovidni populist, koji parazitiraju na mediokritetu koji nas je uvijek tako mnogo koštao. Gdje su naši državnici i lider? Gdje je ta elita? Zašto su se naši vjerski lideri i kulturnjaci sakrili u mišije rupe? Gdje je naš Vili Brant?“ (NN, 2016d: 5)

⁴⁶ Ovdje analiziramo samo argumentacijsku šemu jednog dijela članka, premda bi bilo uputno i korisno u drugim istraživanjima posvetiti se presupozicijama, gramatičkom licu množine i leksici. Isti autor će i naredne godine objaviti komentar sa sličnim porukama („Kako nam se desila Srebrenica“, NN, 2018e: 3), premda ovaj put neće upasti u argumentacijsku zamku kada piše o elitama, grupama i pojedincima. Međutim, ni ovaj put ne koristi riječ *genocid*, a na počiniocima aludira samo sintagmom „depeša Glavnog štaba“, ne navodeći kojoj vojnoj formaciji štab pripada. Kako smo i ranije natuknuli, ova dva komentara bilo bi zanimljivo i korisno detaljno analizirati, za šta u ovom radu nemamo prostora.

Ovaj članak jeste pozitivan incident u medijskom diskursu u entitetu RS u pogledu Srebrenice, ali se i kroz njega, uz pozive Srbima da zamole za oprost, podsjećanje na činjenicu da je Srebrenica najveći i najmasovniji zločin u Evropi nakon II svjetskog rata, ipak provlače uspostavljene diskurzivne strategije simetrijskog odnosa prema Srbima i Bošnjacima u kontekstu pomirenja:

„Jučer smo svi mi kojima su pomirenje, suživot i tolerancija na srcu, u mislima bili sa 127 nedužnih srebreničkih žrtava, žrtava najvećeg i najmasovnije zločina u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Danas razmišljamo kakve geste treba da pošaljemo? Šta treba da činimo? Izbor pred nama je veoma jasan: možemo o tim bolnim temama razgovarati kroz međusobno uvažavanje, koje podrazumijeva da Srbi svoje sugrađane Bošnjake zamole za oprost, a da Bošnjaci svojim sugrađanima Srbima jasno kažu da ih ne smatraju krivim za ono što su počinili pojedinci.

To je, dakle, jedan put.

Drugi put je postavka u Sarajevu, koja pokazuje RS kao veliku masovnu grobnicu u kojoj živi genocidni srpski narod. Prvi put vodi kao zbližavanju i budućnosti okrenutoj razvoju i nekom boljem životu. Drugi kopa po otvorenim ranama, a žrtve zločina koristi kao jeftini pozorišni rekvizit. Na kraju tog puta neminovno je neko novo 'izravnavanje računa', nova osveta na osvetu, nove grobnice i stratišta. To su dva puta pred nama. Na kraju oba nalazi se naša potencijalna budućnost. U kojoj vi želite da živite?“ (NN, 2016d: 5)

Argumentacijska šema ovog komentara je takva da je po njoj za oprost, *pomirenje, suživot i toleranciju* neophodno da se Bošnjaci i žrtve genocida sjećaju tog zločina onako kako Srbi ocijene kao prihvatljivim. Nasuprot tome, autor implicira, stoje nova stradanja. Možemo zaključiti da ovaj komentar sadrži nekoliko „prividnih ustupaka“ i „prividnih priznanja“, ali i dalje ne može izaći iz već opisane ideološke kvadratne matrice po kojoj Srbi jesu za nešto krivi ali ni Bošnjaci nisu nedužni.

Nadalje, pored toga što genocid označava tek kao „zločin“, autor, dosljedno diskurzivnim strategijama medija u RS, ne imenuje počiniocce. Zbog toga upada u vlastitu logičku zamku: iako tvrdi da su zločine počinili pojedinci, na kraju ipak očekuje od elita da preuzmu odgovornost. Zašto bi elite preuzimale odgovornost za djela pojedinaca? Elite mogu i trebaju preuzeti odgovornost samo za djela koja su počinjena u okviru i uz pomoć političkog i vojnog sistema – jer elite sistemom upravljaju. Šajinović pozivom elitama, zapravo, implicira da zna

ko jesu počinitelji genocida ali opet negira njegovu institucionalnu prirodu optužujući *pojedince*. Nadalje, elite u političkom polju predstavljaju grupe i vladaju njima i ako bi elite istupile i tražile oprost ne bi li to značilo upravo ono protiv čega Šajinović argumentira: da ne treba kriviti narod?

Na naslovnici *Nezavisnih* dan prije godišnjice genocida 2017. (NN, 2017c) nalazi se mala fotografija uz nadnaslov „Povorka s tabutima ubijenih stigla u Potočare“ i naslov „Građani odali počast nevinim žrtvama“. Vijest će zauzeti nešto više od trećine pete stranice, uz izjave domaćih i stranih zvaničnika i napomenu o najstarijoj i najmlađoj žrtvi koje će biti ukopane sutradan. Petinu treće stranice zauzima ranije opisana reakcije stranke PDP na najavljeni skup podrške Ratku Mladiću, pod naslovom „Skup ne treba da bude zloupotrijebljen“, pri čemu se Mladić imenuje kao „general“ i ne donose se nikakve druge informacije koje bi ukazivale na to zašto je skup sporan i zašto se održava baš taj dan. Na četvrtoj stranici su dvije vinjete fokusirane na *stradanje* Srba u srednjem Podrinju: izjava načelnika Grujičića o „Petrovdanskim danima Srebrenice“ te izjava Marka Grabovca, predsjednika Odbora za traženje poginulih, zarobljenih boraca i nestalih civila RS: „Nije istraženo stradanje Srba“.

Na 11. juli 2017. na naslovnici ove dnevne novine ne spominje se komemoracija i ukop žrtava genocida, a manje od šesnaestine naslovnice posvećeno je općinskoj komemorativnoj sjednici, na kojoj je „odata počast svim nevinim žrtvama“: „Stradanja opomena da se gradi mir“ (NN, 2017d). Ta vijest zauzima trećinu sedme stranice, a tek se jednim okruglim banerom unutar članka navodi „Danas kolektivna dženaza“, a u drugoj ugrađenoj vinjeti se opet spominju „ratne zastave“ na *Maršu mira*. U članku se prenose izjave lokalnih srpskih i bošnjačkih zvaničnika, a dva posljednja paragrafa posvećena su zborniku radova „Preispitivanje Srebrenice“, koji je promoviran u Beogradu, a u „kome su sažeti naučno-stručni radovi s ciljem da događaji u Srebrenici prestanu da budu zloupotrebljavani kao alibi za agresiju širom svijeta“ (NN, 2017d: 7). Prenosi se i izjava profesora Nenada Kecmanovića, koji kaže „da je Zapadu Srebrenica alibi za nasilje nad Srbima, a genocid im je potreban da bi opravdali NATO bombardovanje Srbije i Srpske...“ (NN, 2017d: 7). U istom izdanju je pri dnu treće stranice uz fotografiju Ratka Mladića iz haške sudnice objavljena vijest pod naslovom „Danas nema skupa podrške Mladiću“.

Dan poslije naslovnicom *Nezavisnih* dominira fotografija ukopa žrtava genocida uz nadnaslov „U Potočarima, kod Srebrenice, obavljeni komemoracija i ukop“ i naslov „Smiraj pronašla 71 žrtva“. Preko fotografije je i kružni baner s natpisom „Među žrtvama i sedam maloljetnika i jedna žena“ (NN, 2017e). Članak koji potpisuje Dragan Sladojević zauzima po trećinu druge i

treće stranice a počinje narativno, pričom o Munibu Salkiću, koji je imao petnaest godina „kada je ubijen“, uz citiranje njegove sestre Emine. Članak uglavnom prenosi izjave bošnjačkih i stranih zvaničnika a riječ *genocid* je stavljena pod navodnike u parafraziranju Čedomira Jovanovića. Članak koji je počeo empatičnom pričom o maloljetnoj žrtvi završio je pozivanjem na autoritet oficira VRS osuđenog za zločine protiv čovječnosti počinjene u okviru genocida u Podrinju:

„Vinko Pandurević, general Vojske RS u penziji, izjavio je da srpska vlast i država treba da formiraju komisiju o Srebrenici koja će dati istinit i tačan prikaz dešavanja tokom rata u ovoj opštini i neka ih onda pravnici kvalifikuju.“ (NN, 2017e: 3)

Novinar Pandurevića citira ne podsjećajući čitatelje da je ratni komandant Zvorničke brigade, u čijoj je zoni odgovornosti strijeljan najveći broj žrtava genocida, u procesu protiv Popovića i drugih osuđen zbog niza ratnih zločina počinjenih u okviru udruženog zločinačkog poduhvata i genocida u Srebrenici.⁴⁷ Priča o maloljetnoj žrtvi genocida na početku članka stala je u dvadeset i jednu riječ a Pandurevićevom negiranju genocida posvećeno je četrdeset riječi. Ispod opisanog članka nalazi se vinjeta o „Zidu plača“ u Beogradu uz fotografiju.

Naredne godine u izdanju dan prije godišnjice *Nezavisne* neće objaviti ništa povodom ovog događaja (NN, 2018c), a na naslovnici izdanja od 11. 7. 2018. Srebrenica se također ne spominje (NN, 2018d). Kratka vijest o komemorativnoj općinskoj sjednici objavljena je pri dnu druge strane: „Grujičić: Ne treba zaboraviti ali treba i praštati“, dok je komemoracija najavljena samo jednim podnaslovom. Na trećoj stranici *Nezavisne* donose uz sliku agencijsku vinjetu s izjavom Ratka Mladića: „Haški sud je laž“. Podsjetimo da je Mladić već u novembru prošle godine osuđen za genocid u Srebrenici i druge zločine, ali *Nezavisne* to neće navesti, jer je cijela vinjeta posvećena izjavama ratnog zločinca u kojima kritikuje Tribunal kao i izjavama njegovih advokata. Ispod Mladića je Milorad Dodik uz naslov: „Ne priznajemo spisak predat njemačkom tužiocu“.

Naslovnicom dan poslije ukopa žrtava dominira ova tema uz prigodnu fotografiju i naslov „Srebrenica – da se više nikom ne ponovi“ (NN, 2018e). Prilog je, kao i prošle godine, pozicioniran preko trećine druge i treće stranice i ponovo počinje kratkom pričom o jednoj žrtvi njegovoj majci, a u ostatku teksta uglavnom se prenose izjave zvaničnika. Pored priloga su vinjete o već opisanom spisku predatom njemačkom tužiocu: „Milorad Dodik: Srbi sa spornog spiska da se vrate iz Njemačke“, „Radojka Filipović: Njemačkoj će biti predat i spisak

⁴⁷ Popović et al. (IT-05-88), <https://www.icty.org/bcs/case/popovic> [Pristupljeno 17. 11. 2021.]

pripadnika Armije RBiH“. Pri dnu treće stranice je foto-vinjeta o umjetničkoj instalaciji postavljenoj u Zürichu „u znak sjećanja na stradale“. Na petini četvrte stranice je članak u kojem Milorad Kojić, direktor Republičkog centra za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, kritikuje rad Haaškog tribunala i tvrdi da su „Deklaracije potpisane u Londonu štetne po Srbe“. Iako je iz članka nemoguće saznati o kakvim se deklaracijama radi, napominjemo da je posrijedi deklaracija usvojena na Londonskom samitu u okviru Berlinskog procesa.⁴⁸

Ni naredne godine uoči 11. jula *Nezavisne* neće godišnjici genocida dati mjesta na naslovnici a tek na sedmoj stranici biće objavljena vinjeta o ispraćaju posmrtnih ostataka iz Sarajeva – „Sarajlije odale počast srebreničkim žrtvama“. (NN, 2019c) Također, ni 2019. izdanje od 11. jula na naslovnici ne spominje Srebrenicu, a manje od petine druge stranice biće posvećeno već ustaljenoj vijesti o općinskoj komemorativnoj sjednici – „Srebrenica: Odata počast svim nevino nastradalim stanovnicima“ (NN, 2019d). Dan nakon komemoracije na naslovnici neće dominirati ta tema (nego iseljavanje stanovništva) a slika sa dženaze iz Potočare zauzet će manje od šestine naslovnice uz podnaslov i naslov „Memorijalni centar Potočari: Ukopane 33 srebreničke žrtve – Suzama ispratili najmilije“ (NN, 2019d). Članak iz Potočara ponovo potpisuje D. Sladojević, koji i ovaj put počinje s pričom o žrtvama i članovima njihovih porodica, te završava s podacima o najmlađoj i najstarijoj žrtvi.

Autor će parafrazirati i izjavu Nedžada Avdića, koji je preživio strijeljanje: „Prisutnima na komemoraciji se, uz mnoge, obratio i Nedžad Avdić, koji je preživio strijeljanje u julu 1995. godine, a rekao je da je on greška vojnika Vojske RS. 'Kada su kontrolisali jesu li sve pobili, mene su preskočili', rekao je on.“ (NN, 2019e: 4). Iako autor ne nudi kontekst i pozadinske informacije, vrijedi napomenuti da je ovo jedini članak kada se u kritičnim medijima Vojska RS uopšte spominje kao odgovorna za genocid, ali i ovdje kroz citiranje izjave preživjelog. Kao i ranijih godina, i većina prostora u ovom članku posvećena je izjavama i govorima bošnjačkih i međunarodnih zvaničnika.

Dan prije 25. godišnjice genocida na naslovnici *Nezavisnih* opet nema Srebrenice a ispraćaj posmrtnih ostataka opisan je u kratkoj vinjeti na drugoj stranici – „Sarajlije se oprostile od žrtava“ (NN, 2020d). Na naslovnici ove dnevne novine za 11. i 12. juli 2020. dominira vijest o prikupljanju novca od akciza na cestarine, a Srebrenica zauzima manje od šesnaestine pri vrhu stranice, i to opet kroz međunarodni zvanični diskurs, odnosno kolumnu evropskog zvaničnika

⁴⁸ ICMP: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2018/09/Deklaracija-o-nestalim-osobama-bcs.pdf>

Josepha Borella – „Da se nikada ne ponovi Srebrenica“ (NN, 2020e). Četvrtinu druge stranice zauzima, opet, vijest o komemorativnoj sjednici Skupštine u Srebrenici („Odata počast nevino stradalim stanovnicima Srebrenice“, a Borelova kolumna je na trećoj stranici. Ispod kolumne je i vijest o porukama evropskih zvaničnika i američkog ambasadora („Pomirenje mora postati stvarnost“).

U prvom izdanju nakon komemoracije (13. 7. – NN, 2020f) godišnjica genocida u Srebrenici neće se, kao ni 2015., pojaviti na naslovnici. Jednak prostor na četvrtoj stranici dobit će agencijska vinjeta o komemoraciji i ukupu („Smiraj našlo devet žrtava“) i Dodikovo negiranje genocida („Istina se ne može graditi na spekulacijama“).

Iz izloženog pregleda i analize kritičnih sadržaja *Nezavisnih* zaključujemo da je ova novina tokom šest posmatranih godina prešla put od relativno alternativnog diskursa o genocidu u Srebrenici do tačke u kojoj se u potpunosti uklopila u diskurzivnu matricu političke elite RS, koju podržavaju i tri druga kritična medija. Nakon cijele naslovnice posvećene Srebrenici 2015., *Nezavisne* će u 2020. godišnjicu genocida svesti na agencijsku vijest kojoj suprotstavljaju Dodikovo negiranje genocida.

Premda novina u prve tri godine odudara od diskurzivne matrice, naročito u pogledu izbjegavanja negativne tipifikacije Bošnjaka, i to će se promijeniti od 2018. nadalje. Iako su *Nezavisne* u dva navrata objavile, za mjerila ovih kritičnih medija, poprilično provokativne kolumne, na kraju kritičnog perioda neće biti ni traga takvoj uredničkoj politici.

Premda u tri navrata u priložima iz Potočara reporteri novine daju glas žrtvama i njihovim porodicama, primjetno je da istovremeno jednak, i kvalitativno i kvantitativno, prostor osuđenim ratnim zločincima. O Mladiću nakon presude za genocid također izvještavaju negirajući te pravosudne činjenice.

Također, kao ostali kritični mediji, *Nezavisne* u potpunosti depolitiziraju i dekontekstualiziraju genocid a počinioci su spomenuti samo jednom kroz citiranje čovjeka koji preživio strijeljanje. Kroz ovu dnevnu novinu u ovom kritičnom kontekstu dominira zvanični diskurs, odnosno diskurs elita, bilo bošnjačkih, srpskih ili međunarodnih.

5.4.3. *Srpskainfo: Od ljudskog lica žrtava do negiranja genocida*

U kritičnom kontekstu 2018. ovaj portal objavio je dvadeset i tri članka, od čega: četrnaest o komemoraciji i ukupu, izjavama domaćih i stranih zvaničnika ili sigurnosnom skupu aspekta skupa; četiri koja negativno tipificiraju Bošnjake; dva u kojima se negira genocid; jedan u

kojem se izvještava o eventualnim sankcijama za negiranje genocida te jedan kratki članak o gradskom životu u Srebrenici nakon komemoracije. (SI, 2018a; 2018b).

Od četrnaest članaka o samoj godišnjici, skupu i izjavama, njih pet se tiče direktno same ceremonije. U svim se člancima genocid dosljedno naziva „zločinom“, u jednom se navodi „masakr“ (SI, 2018d) dok se u jednom članku prenosi izjava visokog predstavnika Inzka kako „genocid u Srebrenici nije se nikad trebao desiti, kao ni u ostalim dijelovima BiH“. U istom članku se navodi sintagma „Komemoracija povodom 23. godišnjice genocida nad Bošnjacima 'Sigurne zone Ujedinjenih nacija'“ (SI, 2018c). Međutim, ni u jednom članku nije navedeno ko je počinio zločin odnosno genocid, iako će se medij pozvati na aktuelan, sudski utvrđen broj žrtava te spomenuti i „izmještene masovne grobnice“ (SI, 2018d).

Portal, međutim, ne objavljuje izjave ili priče porodica žrtava ili preživjelih. Najbliže takvom pretpostavljenom diskursu biće jedna rečenica iz članka dan prije komemoracije, koji potpisuje Milkica Milojević:

„Među žrtvama koje će sutra biti sahranjene su i četiri maloljetnika Vesid Ibrić, Feris Mehmedović, Edin Burić i Muhamed Alić, kao i jedna mlada žena, Remza Dudić (20), koja je bila u šestom mjesecu trudnoće.“ (SI, 2018e)

Međutim, ista autorica će kroz druge članke posvetiti pažnju aspektima događaja kroz koje negativno tipificira Bošnjake („ratne“ zastave, prosjaci na skupu – SI, 2018f; domaćini zarađuju na vodi i hrani – SI, 2018g).

Medij će u kritičnom kontekstu ove godine objaviti urednički komentar i članak s izjavom srpskog političara o „spisku Munire Subašić“, negativno tipificirajući žrtve genocida na isti način kao i RTRS i *Glas Srpske*. (SI, 2018h; 2018i) Također, kroz prenošenje izjave srbijanskog ministra unutrašnjih poslova o napadu na Vučića, portal će ponovno negativno tipificirati Bošnjake (SI, 2018j).

Pored toga, medij će nekritički prenijeti izjavu srbijanskog zvaničnika koji negira genocid (SI, 2018k), ali i izvijestiti o mogućim pravosudnim posljedicama po jednog zvaničnika iz RS zbog negiranja genocida (SI, 2018l).

Naredne godine, *Srpskainfo* nema reportera na terenu pa tako prenosi SRNA-ine vijest ili se poziva na druge portale. Objavljena su samo četiri članka o komemoraciji, ukupu i izjavama zvaničnika, a shodno uredničkoj politici zvanične novinske agencije, *zločin*, *masakr* i *genocid*, ove godine postaju samo *stradanje*. Tek u jednom članku s redakcijskim potpisom portal će

prenijeti izjavu srebreničkog zvaničnika o tome da je potreban zakon o zabrani negiranja genocid (SI, 2019e).

Nasuprot tome, dva članka su posvećena negiranju genocida u Srebrenici. Portal nekritički prenosi izjavu premijerke Srbije da „Srpski narod ne mogu da terete za genocid“ (SI, 2019f) kao i manipulacije brojkama i pravnim kvalifikacijama od strane načelnika Grujičića“ (SI, 2019g). Portal u dva članka neutralno izvještava i o nerazriješenom napadu na Aleksandra Vučića.

Srpskainfo će objaviti samo sedam članaka u kritičnom kontekstu 2020. godine. Dok jedan članak možemo označiti neutralnim, premda relativno pozitivno tipificira Srbe („NIJE KRIV CIJELI SRPSKI NAROD' Zoran Milanović o Srebrenici“ – SI, 2020c), ostalih šest dijeli se na tri o komemoraciji i tri u kojima se negira genocid u Srebrenici. U člancima o godišnjici i komemoraciji koriste se imenice izvedene iz glagola *stradati*, riječ *zločin* se spominje samo jednom (bez navođenja počinitelja), a prenosi se i izjava visokog predstavnika:

„Valentin Incko je izjavio da se 'nažalost i danas glorifikuju ratni zločinci i negiraju zločini', te poručio da 'nema loših naroda, postoje samo loši ljudi'. On je apelovao da se promijeni ime studentskog doma 'Radovan Karadžić' na Palama. – Molim da se to uradi, u ime budućnosti – rekao je Incko.“ (SI, 2020d)

Portal prenosi tri SRNA-ine vijest u kojima Dodik dvaput i predsjednik Skupštinskog odbora za dijasporu i Srbe u regionu Miodrag Linta negiraju genocid. (SI, 2020e; 2020f; 2020g)

Zaključujemo da je u diskursu ovog portala o genocidu u Srebrenici došlo do velike promjene u 2019. i 2020. u odnosu na 2018. Ako je u prvoj godini genocid označavan kao *zločin* i *masakr*, na kraju će se u potpunosti poklopiti sa zvaničnim diskursom o *stradanju*. Portal je u prvoj godini intenzivno sa terena izvještavao o komemoraciji i ukopu, objavio nekoliko podataka o žrtvama da bi kasnije svo izvještavanje o ceremoniji sveo na protokolarnu informaciju i izjavu zvaničnika. Protokom vremena, ovaj medij će jednak prostor dati šturim informacijama o događaju i negiranju genocida. Svakako, u člancima ovog portala nikada nisu spomenuti počinioci zločina, a istovremeno su *drugi* negativno tipificirani.

ZAKLJUČAK

Istražujući građu i pretresajući teorijske radove o negiranju genocida i genocidnom trijumfalizmu, pronašli smo da je dominantni koncept kojim se opisuju značenjske strukture u javnom diskursu – *narativ*. Ipak, detaljnom analizom teorijskih ishodišta i istraživanjem kritičnih konteksta, došli smo do zaključka da narativ nije dominantni diskurzivni žanr u javnom negiranju genocida i javnom trijumfalističkom odnosu prema njemu. „Proliferacija“ *narativa* nije zaobišla ni studije genocida kao ni mnoge druge društvene i humanističke discipline, kako u BiH tako i u svijetu. Naglašavajući razlike između *narativa* i drugih tipova žanrovskih obrazaca u diskursu, a vodeći se metodološkim alatima izniklim iz kritičke analize diskursa (eng. *CDA*) uspostavili smo istraživački okvir koji nam je omogućio da genocidni trijumfalizam tražimo i pronalazimo u raznolikim ali međusobno povezanim elementima diskursa: lingvističkom, medijskoproduktivnom, te kontekstualnopolitičkom.

Institucionalna zasnovanost genocidnog trijumfalizma

Analogno institucionalnoj prirodi zločina genocida, a na osnovu ranijih teorijskih radova o institucionalnoj utemeljenosti negiranja i slavljenja genocida te diskriminaciji grupe nad kojom je genocid počinjen, težili smo ispitati institucionalnu dimenziju genocidnog trijumfalizma u medijskom diskursu, koji teoretičari svakako tretiraju kao „društveno situiran“ i institucionalno zasnovan. Stoga se nismo bavili jednostavnim i neposrednim diskurzivnim strukturama genocidnog trijumfalizma (otvoreno slavljenje zločinaca, neskriveno negiranje...) i nastojali smo ustanoviti dublju, institucionalnu i diskurzivnu diskriminaciju manjinske grupe (Bošnjaci) te diskurzivnu dominaciju većinske grupe (Srbi) i njenih političkih elita. Moć institucionalnog diskursa i njegov utjecaj na popularne i običajne diskurse možemo ponajbolje ilustrirati primjerom murala ratnih zločinaca: ako se ratni zločinci slave i prikazuju kao heroji i žrtve, *odozgo*, na javnom servisu, sasvim je logično da *odozdo*, na ulici, u popularnoj kulturi i folkloru, oni budu priznati kao heroji. Mural ratnog zločinca naprosto je proizvod medijskog, institucionalnog diskursa genocidnog trijumfalizma.

Zaključujemo da se genocidni trijumfalizam medijski manifestira kao potpuna diskurzivna diskriminacija i dominacija. Taj zaključak smo potkrijepili analizom višeslojne i dosljedne dominacije jedne grupe i njenih elita u pristupu diskursu. Srpski političari, zvaničnici i drugi uglednici, kao i sami osuđeni ratni zločinci, komandanti jedinica koje su učestvovala u genocidu, kao i same vojne i policijske jedinice odgovorne za genocid, imaju nesmetan i

povlašten pristup diskursu ne samo na RTRS-u, kao javnom servisu i „ideološkom aparatu države“, nego i u drugim, privatnim medijima.

Pristup diskursu: dominacija zločinaca nad žrtvama

Ispitujući načine pristupa diskursu te kvantitativnu zastupljenost grupa i njihovih predstavnika, ustanovili smo dva „profila pristupa diskursu“: za srpske političke elite i Srbe, na jednoj strani, te bošnjačke političke elite, predstavnike žrtava i predstavnike međunarodne zajednice na drugoj strani.

Srpske elite, ali i srpski građani, imaju i kvantitativno i kvalitativno izraženiji profil: institucionalni diskurs je dominantni izvor informacija, diskurs političara i zvaničnika se ne propituje i mediji se suštinski oslanjaju na njega kao na izvor ne samo informacija nego i vrijednosnih poruka. Način citiranja, nivo međusobnog prožimanja zvaničnog i medijskog diskursa te sljedstveno stapanje ova dva diskursa kroz šest godina, dovode nas do zaključka da u javnom prostoru entiteta RS u pogledu negiranja genocida i genocidnog trijumfalizma naprosto nema odstupanja od zvaničnog, političkog diskursa. Premda će u početku posmatranog perioda neki mediji (*Nezavisne*, donekle *Srpskainfo*) pokazivati određeni otklon od zvaničnog diskursa (izbjegavanje direktnog negiranja), protokom vremena, a naročito nakon 2018. godine, i ovi će se mediji u potpunosti utopiti u diskurzivnu dominaciju vlasti. Primjerice, *Nezavisne*, koje 2015. na godišnjicu genocida izdaju simboličnu crnu naslovnicu, u 2020. godini će obilježavanje godišnjice potisnuti s naslovnica. S druge strane, diskurs ove dnevne novine u privatnom vlasništvu će, u drugom kritičnom kontekstu, na *Dan RS*, na kraju posmatranog perioda, biti istovjetan diskursu javnog servisa.

Bošnjačke političke elite, predstavnici žrtava i njihove porodice te predstavnici međunarodne zajednice imaju ograničen i suštinski negativno-pasivan pristup diskursu RTRS-a i *Glasa Srpske*. Stavovi i činjenice koje iznosi ova *druga strana*, u ova dva medija samo su sredstvo za shematsku manipulaciju strukturom televizijskih priloga i novinskih vijesti: bošnjački političari, predstavnici žrtava i međunarodna zajednica služe samo kao povod oštrim kritikama i reakcijama srpske političke elite. Te reakcije nerijetko, kako smo na više primjera pokazali, poprimaju oblike diskurzivne dominacije, ponižavanja i vrijeđanja, što u suštini jeste jedan od pojavnih oblika genocidnog trijumfalizma. Izuzetak u pogledu profila pristupa diskursu *druge strane* jesu *Nezavisne novine*, u kojima nema shematske manipulacije: reakcije i drugi stavovi prenose se objektivno, ali šturo, *agencijski*, i kvantitativno ne zauzimaju ni blizu onoliko prostora koliko diskurs političke elite entiteta RS.

Štaviše, ustanovili smo u nekoliko navrata da osuđeni ratni zločinci na RTRS-u i u *Glasi Srpske* imaju povlašten pristup diskursu. Time se utječe na društveno-spoznajne procese tako što se zločinci rehabilitiraju i legitimiraju kao punopravni članovi elite. Nadalje, na RTRS-u zločinci naprosto imaju prednost nad žrtvama, što smo pokazali na primjeru Momčila Krajišnika i Ramiza Salkića.

Dok se zločinci i njihove porodice, na jednoj strani, pozitivno tipificiraju u svom porodičnom i ljudskom okruženju, žrtve, njihove porodice i preživjeli naprosto nemaju *glasa* u medijskim diskursima u entitetu RS. Premda se sporadično (naročito u slučaju *Nezavisnih*) koriste kratke izjave i sažete životne priče žrtava genocida, takvi prividni ustupci u diskursu po pravilu se amortizuju simetričnim tretiranjem zločinaca. Upravo u ovoj dnevnoj novini jedan članak počinje potresnom ispoviješću sestre maloljetne žrtve genocida, a završava nekritičkim prenošenjem izjave osuđenog ratnog zločinca, koji je učestvovao u genocidnom poduhvatu, i koji, bez intervencije urednika ili novinara, naprosto negira genocid.

Diskurzivne strategije i ideološki kvadrat

Vodeći se Van Dijkovim ideološkim kvadratom predstavljanja *nas* i *njih*, ustanovili smo, na sva tri nivoa analize diskursa, dosljednu i sistematičnu diskurzivnu makrostrategiju pozitivnog odnosa prema Srbima i negativnog odnosa prema Bošnjacima. Podsjetimo, na osi pozitivnost-negativnost u diskriminatorским diskursima uvijek se insistira na pozitivnim osobinama *naše* grupe, odnosno negativnim osobinama *njihove* grupe. S druge strane ose, naglašavaju se negativne osobine i konteksti *njihove* grupe, a ono što bi moglo negativno predstaviti *našu* grupu se ignorira, umanjuje ili se time manipulira.

Dva sadržajno oprečna kritična konteksta, *Dan RS* i godišnjica genocida, omogućavaju nam da osu i dijagonale unutar ovog ideološkog kvadrata odredimo kao postojane i dosljedne (uz manja, nesuštinska odstupanja *Nezavisnih*). Nadalje, tu dosljednost pratimo kroz tri ustanovljene diskurzivne strategije.

a) Strategija diskriminacije

Ovu smo strategiju već podrobnije opisali u odjeljku u profilima pristupu diskursu a ovdje možemo zaključiti da je ona temelj za sprovođenje dvije niže opisane strategije. Kritični mediji u entitetu RS dosljedno i sistematski prenose i usvajaju diskurs srpskih političkih elita i diskurs ratnih zločinaca dok diskursom preživjelih, porodica žrtava i bošnjačkih političara uglavnom ili manipuliraju u korist prvih ili ga potiskuju u drugi plan.

Kad god bošnjačke političke elite, predstavnici žrtava i preživjelih te međunarodna zajednica rade ili govore nešto što bi ih moglo predstaviti u pozitivnom ozračju, kritični mediji naprosto ili ignoriraju takve situacije ili njima manipuliraju. Primjerice, dok se srpskim žrtvama drugih ratnih zločina daje ljudsko lice i koriste empatijski narativni obrasci, o bošnjačkim žrtvama govori se šturo i bezlično, isključivo u kontekstu manifestacije u Potočarima.

b) Strategija pozitivne/negativne generalizacije

Ovom strategijom se pojedinačni glasovi uokviruju kao opći, što smo detaljno objasnili na primjeru transformacije izjava srpskih političara u glas naroda. Posrijedi je, iz perspektive elita, pozitivna generalizacija Srba. Također, proces nastanka i političkog trajanja entiteta RS, te njegovo sudski i naučno utvrđeno genocidno i zločinačko naslijeđe, koje se implicitno ili negira ili ignorira, pripisuju se srpskom narodu. Nadalje, ova strategija se na nivou proizvodnje diskursa najčešće operacionalizira transformacijom citata u opće stavove i metonimijskim preoblikovanjima (šta misli *Banja Luka*, kakva je *poruka srpskog naroda*).

S druge strane, pojedinačni ili incidentni primjeri unutar bošnjačke grupe predstavljaju se kao stav bošnjačkog naroda. Ovu strategiju mediji dosljedno provode, također, metonimijskim preoblikovanjima (*političko Sarajevo, federalni mediji*) te općim generaliziranjem stavova bošnjačkih političara ili velikodostojnika u stavove cijele grupe.

c) Strategija pozitivne/negativne tipifikacije

Ovom strategijom smo se u ranijim izlaganjima ponajviše bavili jer se njome najlakše operacionaliziraju *dijagonalni* pozitivno-negativni odnosi. Kritični mediji o Srbima naširoko i detaljno izvještavaju dosljedno, kad god imaju nešto pozitivno izvijestiti (*Dan RS*, premda iz drugih perspektiva djeluje kao nešto načelno negativno unutar logike dominantnog diskursa u RS naprosto je pozitivan događaja). Tako se ovom prazniku poklanja pažnja kao malo kojem događaju, što se provlači ne samo kroz medijski nego i kroz institucionalni diskurs, pa se tako od zatvorenih svečanih akademija u 2015. došlo do pompeznih vojno-policijskih defilea u periodu 2017-2020.

S druge strane, u ovom kritičnom kontekstu nijedan medij nikada neće podsjetiti na sudski i naučno ustanovljene činjenice o tome da su policijske jedinice koje marširaju učestvovala u genocidu i da su visoki oficiri VRS-a koji poziraju na paradama bili dio zapovjednih struktura vojske koja je sprovela genocid. Štaviše, nijedan medij ni u kontekstu godišnjice genocida nikada neće jasno i nedvosmisleno navesti da su Vojska RS i Ministarstvo unutrašnjih poslova RS počinili genocid. Zoran je to primjer pozitivne tipifikacije, koji svoje morbidne razmjere

dobiva pri izvještavanju o osiguravanju komemoracije u Srebrenici: nijedan medij nijedne godine neće propustiti istaći profesionalnu i odgovornu ulogu MUP-a RS u osiguravanju skupa, isto tako kao što će svih šest godina propustiti reći da je taj MUP saučestvovao u počinjenju genocida.

S druge strane, Bošnjaci kao grupa, njihovi politički predstavnici te pojedinci, dosljedno se negativno tipificiraju. Tako se, primjerice, od mnogih reakcija na neustavni *Dan RS*, bira reakcija bivšeg vjerskog velikodostojnika zato što svojom neumjerenošću i zapaljivošću doprinosi negativnoj tipifikaciji *drugih*. Nadalje, prilikom izvještavanja o komemorativnom skupu svi mediji ne propuštaju pronaći sporedne detalje kako bi negativno tipificirali Bošnjake u kontekstu koji je izrazito, iz perspektive dominantnog diskursa u RS, pozitivan po njih (višegodišnje insistiranje na napadu na Aleksandra Vučića, detalji o prodaji majica i vode u Potočarima, insistiranje na priči o kršenju epidemioloških mjera).

Štaviše, RTRS i *Glas*, dosljedno negativno tipificiraju neke predstavnike žrtava, čime ovi mediji već izlaze iz okvira uobičajenog medijskog ponašanja te ulaze u prostor ponižavanja žrtava (vidjeti primjer Munire Subašić). S druge strane, ratni zločinci i njihove porodice, te komandanti jedinica koje su počinile genocid (a koji će u međuvremenu biti optuženi za genocid) u diskursu medija u entitetu RS legitimni su i poštovani članovi elite.

Elite, zločinci, žrtve i suočavanje s prošlošću

Nekažnjeni, genocidi traju i nakon počinjenja: zločinci, čak i kada su formalno kažnjeni, i dalje pristupaju javnom diskursu neograničeno i pozitivno se tipificiraju kao heroji, a strukture, institucije i grupe koje su ga planirale, sprovodile, negirale skrivanjem tijela i dokaza, nastavljaju trajati u istom ili formalno promijenjenom obliku.

Premda se u ovdje obrađenom diskursu promaljavaju trenuci empatije, priznanja i ustupaka, teorijska građa o diskriminatornim i rasističkim diskursima poučava nas da su posrijedi samo „prividni“ empatija, priznanje i ustupak. Prividne ustupke smo najzornije pokazali u slučaju *Dana RS* (RS je *prostor slobode* srpskog naroda ali i *dobro mjesto za život drugih*); za prividnu empatiju najbolja je ilustracija detaljno analizirani članak *Nezavisnih*, koji počinje ispoviješću sestre maloljetne žrtve genocida, a završava izjavom zločinca koji negira genocid; dok je prividno priznanje prisutno kroz šturo izvještavanje o zločinima ali bez navođenja počinitelaca i izbjegavanjem kontekstualnih informacija koje bi negativno tipificirale Srbe (primjer glagola *stradati* i njegovih izvedenica).

Kako smo istakli, povezujući teorijske postavke Massey i Haliloviča, genocidni trijumfalizam se manifestira i kroz „sistemska ugrađeno negiranje“ i kroz „zaboravljanje genocida“. Sve ranije opisane diskurzivne strategije doprinose zaboravljanju genocida na jednoj, te konstantnom ponižavanju i diskriminaciji žrtava, na drugoj strani. Nadalje, vodeći se teorijskim postavkama i istraživanjem Parent, ustanovili smo da je negiranje, a genocidni trijumfalizam pogotovo, suštinska i nepremostiva prepreka procesu suočenja s prošlošću za grupu u čije ime je genocid počinjen kao i procesu ozdravljenja grupe nad kojom je počinjen.

Mediji u ovom našem kritičnom kontekstu ne samo da ne doprinose ovim procesima nego ih sistemski sprječavaju i unazađuju. Kako elite provode genocid i negiraju ga u „u kontinuumu“ tako elite i potiču genocidni trijumfalizam, koji se prvenstveno kroz medijski diskurs širi među grupom u čije ime je genocid počinjen te tako u konačnici poprima dimenzije kolektivnog dobra i naslijeđa.

BIBLIOGRAFIJA

Literatura

1. Al Jazeera Balkans. „Ustavni sud BiH ponovo proglasio neustavnim 9. januar kao Dan RS-a“. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2019/3/29/ustavni-sud-bih-ponovo-proglasio-neustavnim-9-januar-kao-dan-rs> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
2. Althusser, Louis (2018). *Ideologija i ideološki aparati države*. Preveli sa francuskog: Ozren Pupovac, Vesna Arsovski. Zagreb: Arkzin.
3. Bećirević, Edina (2009). *Na Drini genocid: istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni*. Sarajevo: Buybook.
4. Bećirević, Edina (2010). „The Issue of Genocidal Intent and Denial of Genocide: A Case Study of Bosnia and Herzegovina“. *East European Politics and Societies: and Cultures*. Vol 2/24.
5. Delalić, Adnan (2021). „Wings of Denial“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 152-179.
6. Duraković, Amina (2021). *Izveštaj o slobodi vjere nevećinskih zajednica u entitetu Republika Srpska*. Sarajevo: Forum za strateška istraživanja. Dostupno na: <https://bit.ly/3Hknn04> [Pristupljeno: 16. 2. 2022.]
7. Džaferagić, Neira (2021). „Zabrinutost za ulogu RAK-a nakon imenovanja direktora iz medija kažnjavanog zbog izvještavanja o ratnim zločinima“. *Detektor.ba*. <https://detektor.ba/2020/08/13/zabrinutost-za-ulogu-rak-a-nakon-imenovanja-direktora-iz-medija-kaznjavanog-zbog-izvjestavanja-o-ratnim-zlocinima/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
8. Džihana, A., Volčić, Z. (2011). *Mediji i nacionalne ideologije: Analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*. Sarajevo: Media Centar.
9. Fairclough, N., Wodak, R. (1997). „Critical discourse analysis: An overview“. U: Van Dijk, Teun (ed.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Vol 2., 55-97.
10. Fairclough, Norman (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. New York – London: Longman.
11. Fairclough, Norman (2016). *Language and Power* (3rd ed.). London – New York: Routledge.
12. Fink, Matthias (2020). *Srebrenica - hronologija jednog genocida. Ili: Šta se desilo sa Mirnesom Osmanovićem*. Preveo sa njemačkog: Avdija Alibašić. Sarajevo: Dobra knjiga.

13. Gačanica, Lejla. ed. (2021), *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2021*. Memorijalni centar: Srebrenica.
14. Gee, James Paul (2011). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and method*. Third Edition. New York: Routledge.
15. Green, Monica. ed. (2020), *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020*. Memorijalni centar: Srebrenica.
16. Halilovich, Hariz (2017a). „Globalization and Genocide“. In: Farazmand A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham.
17. Halilović, Hariz (2017b). *Kako opisati Srebrenicu*. Sarajevo: Buybook.
18. Halilovich, Hariz (2021). „25 Years After Srebrenica: 'Local' Genocide in a Global Context“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 115-125.
19. Ikanović, Edin (2021). *Škola za sve. Analiza Nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje entiteta Republika Srpska i preporuke za pristup obrazovanju bez diskriminacije po etničkom, vjerskom i jezičkom osnovu*. Sarajevo: Forum za strateška istraživanja. Dostupno na: <http://bit.ly/analiza-skola-za-sve> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
20. Jungvirth, Goran (2015). Teza obrane: Pokolj Srebreničana osveta. *Radio Slobodna Evropa*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/teza-odbrane-pokolj-srebrenicana-osveta/26987305.html> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
21. Karčić, Hamza (2021). „The Four Stages of Bosnian Genocide Denial“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 47-51.
22. Karčić, Hikmet (2021a). „Triumphalism: The final stage of the Bosnian genocide“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 99-112.
23. Karčić, Hikmet (2021b). „Srebrenica Genocide Denial: From Dodik to TikTok“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 60-63.
24. Katana, Gordana (2015a). „RTRS i BNTV: Zaustavite planetu, nama su praznici“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-bntv-zaustavite-planetu-nama-su-praznici/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
25. Katana, Gordana (2015b). RTRS i BNTV: Proizvodnja zaborava. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-proizvodnja-zaborava/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]

26. Katana, Gordana (2016a). „RTRS i FTV: Imperija uzvratila udarac“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-ftv-imperija-uzvratila-udarac/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
27. Katana, Gordana (2016b). RTRS i BNTV: Redovni julski izlivi neprofesionalizma. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-redovni-julski-izlivi-neprofesionalizma/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
28. Katana, Gordana (2017a). „RTRS i BNTV: Jedan kriterij za Valentina Inzka, drugi za Emira Kusturicu“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-jedan-kriterij-za-valentina-inzka-drugi-za-emira-kusturicu/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
29. Katana, Gordana (2017b). RTRS i BNTV: Kako izvještavati o Srebrenici? *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-kako-izvjestavati-o-srebrenici/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
30. Katana, Gordana (2018a). „RTRS i BNTV: Sve o jednom prazniku“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-sve-o-jednom-prazniku/>. [Pristupljeno 16. 2. 2022]
31. Katana, Gordana (2019a). „RTRS i BNTV: Slavljenički u Republici Srpskoj“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-slavljenicki-u-republici-srpskoj/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
32. Katana, Gordana (2019b). Komemoracija žrtvama genocida u Srebrenici: RTRS o napadu na Vučića, a BNTV o nevremenu u Grčkoj. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/komemoracija-zrtvama-genocida-u-srebrenici-rtrs-o-napadu-na-vucica-a-bntv-o-nevremenu-u-grckoj/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
33. Katana, Gordana (2020a). „RTRS i BNTV: Praznična šutnja o četničkim provokacijama u Istočnoj Bosni“. *Analiziraj.ba*. <https://analiziraj.ba/rtrs-i-bntv-praznicna-sutnja-o-cetnickim-provokacijama-u-istocnoj-bosni/> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
34. Massey, Simon (2021). „The Bosnian genocide and the 'Continuum of Denial'“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 113-130).
35. Mulagić, Elvedin (2014). *Negiranje genocida nad Bošnjacima*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. New York: Routledge.
36. Nuhanović, Asad (2005). *Fenomen javnosti*. Sarajevo: Promocult.
37. Osmančević, Enes (2015). „Uloga medija u Tranzicijskoj pravdi“. U: Letic, Aleksandra. ed. *Tranzicijska pravda u Bosni i Hercegovini – Zbornik radova*. Bijeljina: Helsinški odbor za ljudska prava u RS, 53-58.

38. Palić, Ismail (2019). „Bilješka o RS-u u bosanskom pravopisu“. *Pismo*. God. 17. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
39. Parent, Genevieve (2016). "Genocide Denial: Perpetuating Victimization and the Cycle of Violence in Bosnia and Herzegovina (BiH)," *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 10: Iss. 2, 38-58.
40. Podboj, Martina (2020). „Narativna analiza kao metoda uvida u diskursnu konstrukciju identiteta“. *Suvremena lingvistika*. Vol. 46 No. 90, 239-264.
41. Reisigl, Martin (2021). „'Narrative! I can't hear that anymore'. A linguistic critique of an overstretched umbrella term in cultural and social science studies, discussed with the example of the discourse on climate change“. *Critical Discourse Studies*. 18:3, 368-386.
42. Richardson, John E. (2007). *Analysing Newspapers. An Approach From Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave MacMillan.
43. Riedlmayer, Andras (2021). „Killing Memory: The Destruction of Srebrenica's Cultural and Religious Heritage“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 126-151.
44. RTRS (2021a): „Osnovni podaci i istorija RTRS“: <https://lat.rtrs.tv/comp/mi.php> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
45. Ryan, Marie-Laure (2007). „Towards a definition of narrative“. U: Herman, D. ed. *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge University Press: Cambridge, 22-36.
46. Stanton, Gregory (2021). „The ten stages of genocide“. U: *Genocide Watch*. <https://www.genocidewatch.com/tenstages>. [Pristupljeno 16. 2. 2022]
47. Suljagić, Emir (2021a). „Genocide by Plebiscite: The Bosnian Serb Assembly and Social Construction of 'Turks' in Bosnia and Herzegovina“, *Journal of Genocide Research*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2021.1885570>. [Pristupljeno 16. 2. 2022]
48. Suljagić, Emir (2021b). „Izvještaj komisije iz RS-a nastavak opsade Sarajeva mirnim putem“. *Anadolu Agency*.
49. Šalaka-Duvnjak, E. (2021). „Hoće li Ramiz Salkić, bivši logoraš, podnijeti zahtjev za priznavanje žrtve ratne torture?“. *Faktor.ba*, <https://www.faktor.ba/vijest/hoce-li-ramiz-salkic-bivsi-logoras-podnijeti-zahtjev-za-priznavanje-zrtve-ratne-torture-/129256> [Pristupljeno 16. 2. 2022]

50. Thompson, Mark (2000). *Proizvodnja rata. Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Drugo izdanje. Prevela s engleskog: Vera Vukelić. Beograd: Media Centar, Free B92.
51. Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R. and Vetter, E. (2000) *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage.
52. Totten, Samuel (2021). „To Deny the Facts of the Horrors of Srebrenica Is Contemptible and Dangerous: Concrete Recommendations to Counter Such Denial“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 27-35.
53. Van Dijk, Teun (1989a). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
54. Van Dijk, Teun (1989b). *News Analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
55. Van Dijk, Teun (1993). „Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*. Vol. 4(2): 249-283.
56. Van Dijk, Teun (1999). *Discourse and Racism*, www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20and%20racism.pdf. [Pristupljeno 16. 2. 2022]
57. Van Dijk, Teun (2006). „Discourse and manipulation“. *Discourse & Society*. Vol 17(2), 359-383.
58. Van Dijk, Teun (2008). *Discourse and Power*. New York: Palgrave MacMillan.
59. Vele, Faruk (2020). „Njemački su sudovi utvrdili: Genocid nije počinjen samo u Srebrenici!“ *Radiosarajevo.ba*. <https://radiosarajevo.ba/metromahala teme/njemacki-su-sudovi-utvrdili-genocid-nije-pocinjen-samo-u-srebrenici/383011> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
60. Veselinović, Gojko (2020). „Dan Republike Srpske i ovaj put mimo Ustava“. *Radio Slobodna Evropa*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dan-rs-mimo-ustava/30366435.html> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
61. Vijesti.ba: „Zbog izjave za Vijesti.ba, Dodik smanjio platu Salkiću“, <https://vijesti.ba/clanak/393866/zbog-izjave-za-vijesti-ba-dodik-smanjio-platu-salkicu> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
62. Wodak, R., Reisigl, M. (2001). „Discourse and Racism“. U: Schiffrin, Tannen, Hamilton (eds) (2001). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers, 373-397.
63. Wodak, Ruth (2020). *Politika straha. Šta desničarski politički diskursi znače*. Prevela s engleskog: Aida Spahić. Sarajevo: Mreža za izgradnju mira.

Literatura korištena za analizu koncepta *narativa*

1. Bećirević, Edina (2021). „25 Years After Srebrenica, Genocide Denial Is Pervasive“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 36-41
2. Bekoe, Dorina (2018). „Book Review: Negotiating Genocide in Rwanda: The Politics of History“. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 12: Iss. 1: 98-100.
3. Belleau, Jean-Phillipe (2021). „For an anthropological approach to denial: Social bonds, pathophobia, and the Duvalier regime in Haiti“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 45-63.
4. Blackie, Laura E. R. and Hitchcott, Nicki (2018). „‘I am Rwandan’: Unity and Reconciliation in Post-Genocide Rwanda“. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 12: Iss. 1: 24-37.
5. Cohen, Stanley (2001). *States of Denial: Knowing About Atrocities and Suffering*. Cambridge: Polity Press.
6. Delalić, Adnan (2021). „Wings of Denial“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 152-179.
7. Gačanica, Lejla. ed. (2021), *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2021*. Memorijalni centar: Srebrenica.
8. Green, Monica. ed. (2020), *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020*. Memorijalni centar: Srebrenica.
9. Halilovich, Hariz (2021). „25 Years After Srebrenica: 'Local' Genocide in a Global Context“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 115-125.
10. Karčić, Hamza (2021). „The Four Stages of Bosnian Genocide Denial“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 47-51.
11. Karčić, Hikmet (2021). „Triumphalism: The final stage of the Bosnian genocide“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 99-112.

12. Meuwese, Mark (2021). „Commemorating colonial violence from the Dutch golden age: New Netherland and Coen’s conquest of the Banda Islands in Dutch memory cultures“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 78-96.
13. Mulaj, Klejda (2017). „Genocide and the ending of war: Meaning, remembrance and denial in Srebrenica, Bosnia“. *Crime and Law Social Change*: 68:2.
14. Parent, Genevieve (2016). „Genocide Denial: Perpetuating Victimization and the Cycle of Violence in Bosnia and Herzegovina (BiH)“. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 10: Iss. 2, 38-58.
15. Stanley, Michelle A. (2021). „Beyond erasure: Indigenous genocide denial and settler colonialism“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 131-147.
16. Tadevosyan, Margarita (2021). „Music as a means to combat genocide denial and assert Armenian identity“. U: Cox, J., Khoury, A., Minslow, S., eds. (2021). *Denial: The Final Stage of Genocide*. Routledge: New York, 163-183.
17. Trahan, Jennifer (2021). „Examining the Benchmarks by Which to Evaluate the ICTY’s Legacy and Lessons for the Future“. U: Karčić, Hi., Turčalo, S., eds. (2021). *Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 47-51.
18. Varnava, Andrekos (2016). „Book Review: Denial of Violence: Ottoman Past, Turkish Present and Collective Violence against the Armenians, 1789-2009“. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 10: Iss. 1: 121-123.

IZVORI

1. Glas Srpske 2015a: Izdanje za 6-9. 1. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2015/01/GlasSrpske2015010609.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
2. Glas Srpske 2015b: Izdanje od 10. 1. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2015/01/GlasSrpske2015011011.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
3. Glas Srpske 2015c: Izdanje od 10. 7. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2015/07/GlasSrpske20150710.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
4. Glas Srpske 2015d: Izdanje za 10. i 11. 7. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2015/07/GlasSrpske2015071112.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
5. Glas Srpske 2015e: Izdanje od 13. 7. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2015/07/GlasSrpske20150713.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
6. Glas Srpske 2016a: Izdanje za 6-7. 1. 2016.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2016/01/GlasSrpske2016010607.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
7. Glas Srpske 2016b: Izdanje za 8-10. 1. 2016.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2016/01/GlasSrpske201601080910.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
8. Glas Srpske 2016c: Izdanje za 9-10. 7. 2015.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2016/07/GlasSrpske2016070910.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
9. Glas Srpske 2016d: Izdanje od 11. 7. 2016.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2016/07/GlasSrpske20160711.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
10. Glas Srpske 2016e: Izdanje za 12. 7. 2016.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2016/07/GlasSrpske20160712.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]

11. Glas Srpske 2017a: Izdanje za 6-9. 1. 2017.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2017/01/GlasSrpske2017010609.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
12. Glas Srpske 2017b: Izdanje od 10. 1. 2017.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2017/01/GlasSrpske20170110.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
13. Glas Srpske 2017c: Izdanje od 10. 7. 2017.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2017/07/GlasSrpske20170710.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
14. Glas Srpske 2017d: Izdanje od 11. 7. 2017.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2017/07/GlasSrpske20170711.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
15. Glas Srpske 2017e: Izdanje od 12. 7. 2017.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2017/07/GlasSrpske20170712.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
16. Glas Srpske 2018a: Izdanje za 6-9. 1. 2018.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2018/01/GlasSrpske2018010609.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
17. Glas Srpske 2018b: Izdanje od 10. 1. 2018.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2018/01/GlasSrpske20180110.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
18. Glas Srpske 2018c: Izdanje od 10. 7. 2018.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2018/07/GlasSrpske20180710.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
19. Glas Srpske 2018d: Izdanje od 11. 7. 2018.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2018/07/GlasSrpske20180711.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
20. Glas Srpske 2018e: Izdanje od 12. 7. 2018.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2018/07/GlasSrpske20180712.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
21. Glas Srpske 2019a: Izdanje od 10. 1. 2019.
<https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2019/01/GlasSrpske20190110.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
22. Glas Srpske 2019b: Izdanje za 8-9. 1. 2019. <http://www.infobiro.ba/>

23. Glas Srpske 2019c: Izdanje od 10. 7. 2019. <https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2019/07/GlasSrpske20190710.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
24. Glas Srpske 2019d: Izdanje od 11. 7. 2019. <https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2019/07/GlasSrpske20190711.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
25. Glas Srpske 2019e: Izdanje od 12. 7. 2019. <https://arhiva.glassrpske.rs/novine/2019/07/GlasSrpske20190712.pdf> [Pristupljeno 16. 2. 2022]
26. Nezavisne novine 2015a: Izdanje za 6-9. 1. 2015. <http://www.infobiro.ba/>
27. Nezavisne novine 2015b: Izdanje za 10-11. 1. 2015. <http://www.infobiro.ba/>
28. Nezavisne novine 2015c: Izdanje od 10. 7. 2015. <http://www.infobiro.ba/>
29. Nezavisne novine 2015d: Izdanje za 11-12. 7. 2015. <http://www.infobiro.ba/>
30. Nezavisne novine 2015e: Izdanje od 13. 7. 2015. <http://www.infobiro.ba/>
31. Nezavisne novine 2016a: Izdanje za 8-10. 7. 2016. <http://www.infobiro.ba/>
32. Nezavisne novine 2016b: Izdanje za 9-10. 7. 2016. <http://www.infobiro.ba/>
33. Nezavisne novine 2016c: Izdanje od 11. 7. 2016. <http://www.infobiro.ba/>
34. Nezavisne novine 2016d: Izdanje od 12. 7. 2016. <http://www.infobiro.ba/>
35. Nezavisne novine 2017a: Izdanje za 6-9. 1. 2017. <http://www.infobiro.ba/>
36. Nezavisne novine 2017b: Izdanje od 10. 1. 2017. <http://www.infobiro.ba/>
37. Nezavisne novine 2017c: Izdanje od 10. 7. 2017. <http://www.infobiro.ba/>
38. Nezavisne novine 2017d: Izdanje od 11. 7. 2017. <http://www.infobiro.ba/>
39. Nezavisne novine 2017e: Izdanje od 12. 7. 2017. <http://www.infobiro.ba/>
40. Nezavisne novine 2018a: Izdanje za 6-9. 1. 2018. <http://www.infobiro.ba/>
41. Nezavisne novine 2018b: Izdanje od 10. 1. 2018. <http://www.infobiro.ba/>
42. Nezavisne novine 2018c: Izdanje od 10. 7. 2018. <http://www.infobiro.ba/>
43. Nezavisne novine 2018d: Izdanje od 11. 7. 2018. <http://www.infobiro.ba/>
44. Nezavisne novine 2018e: Izdanje od 12. 7. 2018. <http://www.infobiro.ba/>
45. Nezavisne novine 2019a: Izdanje za 5-9. 1. 2019. <http://www.infobiro.ba/>
46. Nezavisne novine 2019b: Izdanje od 10. 1. 2019. <http://www.infobiro.ba/>
47. Nezavisne novine 2019c: Izdanje od 10. 7. 2019. <http://www.infobiro.ba/>
48. Nezavisne novine 2019d: Izdanje od 11. 7. 2019. <http://www.infobiro.ba/>
49. Nezavisne novine 2019e: Izdanje od 12. 7. 2019. <http://www.infobiro.ba/>
50. Nezavisne novine 2020a: Izdanje za 6-9. 1. 2020. <http://www.infobiro.ba/>

51. Nezavisne novine 2020b: Izdanje od 10. 1. 2020. <http://www.infobiro.ba/>
52. Nezavisne novine 2020c: Dodik: Ponosni na stvaranje i postojanje Srpske. <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Dodik-Ponosni-na-stvaranje-i-postojanje-Srpske/577392> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
53. Nezavisne novine 2020d: Izdanje od 10. 7. 2020. <http://www.infobiro.ba/>
54. Nezavisne novine 2020e: Izdanje od 11-12. 7. 2020. <http://www.infobiro.ba/>
55. Nezavisne novine 2020f: Izdanje od 13. 7. 2020. <http://www.infobiro.ba/>
56. RTRS 2015a: *Dodik: Srpska – garancija slobode za srpski narod.* <https://www.youtube.com/watch?v=Wm3OycWGYZU> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
57. RTRS 2015b: *Milomir Savčić - Ponosan sam na generaciju koja je stvarala Republiku Srpsku.* https://www.youtube.com/watch?v=kJUOAjOD_bo [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
58. RTRS 2015c: *Predsjednik RS odlikovao zaslužne pojedince i institucije.* <https://www.youtube.com/watch?v=8VrNihysg2Q&t=7s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
59. RTRS 2015d: *Cvijanović čestitala svim građanima Dan i krsnu slavu Republike.* <https://www.youtube.com/watch?v=-bs-XErAqWQ&t=5s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
60. RTRS 2015e: *Senat Republike: Promijenjene geopolitičke okolnosti promijenile i položaj Srpske.* <https://www.youtube.com/watch?v=FrQe2r3pIL4&t=4s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
61. RTRS 2015f: Dodik: Salkićev poziv neprihvatljiv i nepotreban. <https://www.youtube.com/watch?v=0wZD2hh08Hw> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
62. RTRS 2015g: Dodik položio vijenac u Memorijalnom centru Potočari. <https://www.youtube.com/watch?v=a71CdHBgaec> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
63. RTRS 2015h: Dodik zahvalan Putinu i Lavrovu. <https://www.youtube.com/watch?v=frTMOorny9hY> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
64. RTRS 2015i: Imam Halilović poziva na uništenje Republike Srpske. <https://www.youtube.com/watch?v=U09K66YajVg> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
65. RTRS 2015j: Stefanović: U Srebrenicu stigao veliki broj ekstremista. <https://www.youtube.com/watch?v=D3-TmfTQ98U> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
66. RTRS 2015k: Komemoracija u Potočarima, Vučić dočekan zvižducima. https://www.youtube.com/watch?v=YWeiIp6hZ_o [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
67. RTRS 2015l: Vučić zadobio više udaraca kamenjem, delegacija Srbije evakuisana iz Potočara. <https://www.youtube.com/watch?v=xRg1pXLx4qQ> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]

68. RTRS 2016a: Dodik za RTRS: Republika Srpska - izraz ljubavi čitavog srpskog naroda. <https://www.youtube.com/watch?v=UNDLWDXI-Nc> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
69. RTRS 2016b: Obraćanje Dodika i patrijarha Irineja na prijemu povodom Dana Republike. <https://www.youtube.com/watch?v=xF25x6alSa8> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
70. RTRS 2016c: Srećan Dan Republike Srpske. https://www.youtube.com/watch?v=c_GT0zd8k50 [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
71. RTRS 2016d: Republika Srpska slavi 24 rođendan! https://www.youtube.com/watch?v=_jOFUPpolHA [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
72. RTRS 2016e: Dan Republike proslavlja čitava Srpska. <https://www.youtube.com/watch?v=H5j-1zNDZOU> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
73. RTRS 2016f: „Još svečanije, i dogodine slavićemo 9. januar kao Dan Republike“. <https://www.youtube.com/watch?v=e-Z6Pwjyhu4> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
74. RTRS 2016g: Cvijanović: Dan Republike je dan svih građana Srpske. <https://www.youtube.com/watch?v=7P-fRD4iXIQ> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
75. RTRS 2016h: Svjedoci ratnih zločina, zastrašivani, ucjenjivani i prepušteni sami sebi. <https://www.youtube.com/watch?v=4X0YFKMVKfE> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
76. RTRS 2016i: U Potočarima kod Srebrenice održana komemoracija. <https://www.youtube.com/watch?v=2P-WCouBeL0&t=5s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
77. RTRS 2016j: Dodik: U Srebrenici nije bilo genocida, to je manipulacija. <https://www.youtube.com/watch?v=H2h-pcYJhL0&t=1s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
78. RTRS 2017a: Veličanstvena proslava 25. rođendana Republike Srpske. https://www.youtube.com/watch?v=l_nZwUklbOE [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
79. RTRS 2017b: Dan Republike Srpske obilježen u više gradova u Srbiji. <https://www.youtube.com/watch?v=bkPEaPJQfmk> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
80. RTRS 2017c: Dan Republike Srpske proslavljen i u Štutgartu. https://www.youtube.com/watch?v=PbJ-TBT_w1k [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
81. RTRS 2017d: Dan Republike Srpske – otvoreni program RTRS, 1. dio. <https://www.youtube.com/watch?v=NLM1AfnAfgE> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
82. RTRS 2017e: Svečana akademija povodom 9. januara - Dana Republike // Milorad Dodik, predsjednik Republike Srpske. https://www.youtube.com/watch?v=-bAY_UI9f4U [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
83. RTRS 2017f: Svečana akademija povodom 9. januara - Dana Republike // Emir Kusturica. <https://www.youtube.com/watch?v=-j7oTAPOYG4> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]

84. RTRS 2017g: Svečani defile za Dan Republike- postrojen i Treći pješadijski puk.
<https://www.youtube.com/watch?v=G-hAriN2He4> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
85. RTRS 2017h: Komemoracija u Potočarima.
<https://www.youtube.com/watch?v=mloDr9d9nUg> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
86. RTRS 2017i: Srebrenica: Komemoracija žrtvama rata.
https://www.youtube.com/watch?v=_bL6_J7Aov8&t=2s [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
87. RTRS, 2017j: "Srpski zid plača" ispred Skupštine Srbije.
<https://www.youtube.com/watch?v=qeZjuitBveo> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
88. RTRS, 2017k: "Zavetnici": Interes Srpske je na prvom mjestu.
<https://www.youtube.com/watch?v=qhS4GsEbe5M> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
89. RTRS 2018a: Predstavništvo Srpske u Štutgartu proslavilo Dan Republike.
<https://www.youtube.com/watch?v=XbKMhCvUWiA> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
90. RTRS 2018b: Gradovi i opštine u Srpskoj obilježili Dan Republike.
https://www.youtube.com/watch?v=_OU-e9CL87M [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
91. RTRS 2018c: Ponosno i dostojanstveno Srpska slavi 26. rođendan.
<https://www.youtube.com/watch?v=hEBuEAuPVNY> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
92. RTRS 2018d: Srpska obilježila Dan Republike - pokazano suštinsko jedinstvo.
<https://www.youtube.com/watch?v=wdu8hHQzjkg> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
93. RTRS 2018e: Sjećanje na nastajanje Republike Srpske.
<https://www.youtube.com/watch?v=Z1bRsF37o4c> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
94. RTRS 2018f: Priča o Radinki - rođena kada i Republika Srpska.
<https://www.youtube.com/watch?v=R1vYe7smr0A> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
95. RTRS 2018g: Dan Republike sporan, a prefiks "bosanski", iako ukinut, i dalje u upotrebi?!. <https://www.youtube.com/watch?v=RZk15QnZtkA> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
96. RTRS 2018h: Prva posljedica spiska Munire Subašić!
<https://www.youtube.com/watch?v=LqYQLYu4Olk&t=2s> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
97. RTRS 2018i: Sažetak dnevnika na 11. juli 2018. i transkript glavnih priloga, agencija *Media Pulse* (www.mpulse.ba) [ustupljeno za potrebe ovog istraživanja]
98. RTRS 2019a: Srpska proslavila 27.rodendan.
<https://www.youtube.com/watch?v=HqwCDM2N82o> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
99. RTRS 2019b: Kabinet predsjednice - Dan Republike legalan i legitiman.
<https://www.youtube.com/watch?v=h1IutZARJvk> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
100. RTRS 2019c: U Brckom obilježen Dan Republike Srpske.
<https://www.youtube.com/watch?v=yo9e5QkLAAg> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]

101. RTRS, 2019d: Dnevnik 2, 11. 7. 2019. <https://lat.rtrs.tv/av/pusti.php?id=84969> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
102. RTRS, 2019e: Dnevnik 2, 10. 7. 2019. <https://lat.rtrs.tv/av/pusti.php?id=84960> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
103. RTRS 2020a: RTRS – Video, 9. januar 2020. https://lat.rtrs.tv/av/video.php?id=0&arh_d=9&arh_m=1&arh_y=2020 [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
104. RTV 2020b: Dodik: Ponosni na stvaranje i postojanje Republike Srpske. https://www.rtv.rs/sr_ci/region/dodik-ponosni-na-stvaranje-i-postojanje-republike-srpske_1082411.html [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
105. RTRS, 2020c: Dnevnik 2, 10. 7. 2020. <https://lat.rtrs.tv/av/pusti.php?id=91820> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
106. RTRS, 2020d: Dnevnik 2, 11. 7. 2020. <https://lat.rtrs.tv/av/pusti.php?id=91832> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
107. Srpskainfo, 2018a: Srebrenica. <https://srpskainfo.com/tag/srebrenica/page/26/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
108. Srpskainfo, 2018b: Srebrenica. <https://srpskainfo.com/tag/srebrenica/page/25/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
109. Srpskainfo, 2018c: KOMEMORACIJA U POTOČARIMA Izetbegović: Srebrenica će ostati TAMNA MRLJA na savjesti civilizovanog svijeta. <https://srpskainfo.com/komemoracija-u-potocarima-izetbegovic-srebrenica-ce-ostati-tamna-mrlja-na-savjesti-civilizovanog-svijeta/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
110. Srpskainfo, 2018d: Sahranjeno 35 žrtava zločina u Srebrenici (FOTO). <https://srpskainfo.com/sahranjeno-35-zrtava-zlocina-u-srebrenici-foto/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
111. Srpskainfo, 2018e: U Potočarima sve spremno za komemoraciju i sahranu 35 žrtava. <https://srpskainfo.com/u-potocarima-sve-spremno-za-komemoraciju-i-sahranu-35-zrtava/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
112. Srpskainfo, 2018f: Srebrenica: Tabuti sa 35 žrtava iznijeti iz hale Memorijalnog centra (FOTO). <https://srpskainfo.com/srebrenica-tabuti-sa-35-zrtava-iznijeti-iz-hale-memorijalnog-centra/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
113. Srpskainfo, 2018g: GUŽVA U POTOČARIMA Domaćini zarađuju, gosti dijele besplatno. <https://srpskainfo.com/guzva-u-potocarima-domacini-zaradjuju-gosti-dijele-besplatno/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]

114. Srpskainfo, 2018h: Morbidne igre. <https://srpskainfo.com/morbidne-igre/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
115. Srpskainfo, 2018i: Šešić: Munira Subašić treba da prihvati i srpske žrtve kao što je prihvatila bošnjačke. <https://srpskainfo.com/sesic-munira-subasic-treba-da-prihvati-i-srpske-zrtve-kao-sto-je-prihvatila-bosnjacke/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
116. Srpskainfo, 2018j: Stefanović: Tri godine čekamo INFORMACIJU O NAPADU na Vučića, očigledno nije bilo OZBILJNE ISTRAGE. <https://srpskainfo.com/stefanovic-tri-godine-cekamo-informaciju-o-napadu-na-vucica-ocigledno-nije-bilo-ozbiljne-istrage/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
117. Srpskainfo, 2018k: Palma: Jedini genocid od Drugog svjetskog rata je "Oluja". <https://srpskainfo.com/palma-jedini-genocid-od-drugog-svjetskog-rata-je-oluja/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
118. Srpskainfo, 2018l: Tužilaštvo BiH će da provjeri objave Rajka Vasića na društvenim mrežama. <https://srpskainfo.com/tuzilastvo-bih-ce-da-provjeri-objave-rajka-vasica-na-drustvenim-mrezama/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
119. Srpskainfo 2019a: „NE MOŽE NAM NIKO NIŠTA“ Kako su građani doživjeli svečani defile u Banjaluci u čast Dana Republike. <https://srpskainfo.com/ne-moze-nam-niko-nista-kako-su-gradjani-dozivjeli-svecani-defile-u-banjaluci-u-cast-dana-republike/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
120. Srpskainfo 2019b: Tamo daleko... <https://srpskainfo.com/tamo-daleko/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
121. Srpskainfo 2019c: Tjeraju nas da mrzimo BiH. <https://srpskainfo.com/tjeraju-nas-da-mrzimo-bih/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
122. Srpskainfo 2019d: Uzalud sudite. <https://srpskainfo.com/uzalud-sudite/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
123. Srpskainfo 2019e: KOMEMORACIJA U POTOČARIMA Vigemark pozvao političare da stvore uslove za pomirenje. <https://srpskainfo.com/komemoracija-u-potocarima-fejzic-pozivam-nase-komsije-da-pomognu-u-otkrivanju-istine/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
124. Srpskainfo 2019f: Brnabić: Srpski narod ne mogu da terete za genocid. <https://srpskainfo.com/brnabic-srpski-narod-ne-mogu-da-terete-za-genocid/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
125. Srpskainfo 2020g: "NE IDEM U POTOČARE" Grujičić istakao da odaje poštu svim nevino stradalim žrtvama. <https://srpskainfo.com/ne-idem-u-potocare-grujicic-istakao-da-odaje-postu-svim-nevino-stradalim-zrtvama-u-srebrenici/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]

126. Srpskainfo 2020a: Šta je nama deveti. <https://srpskainfo.com/sta-je-nama-deveti/>
[Pristupljeno 16. 2. 2022.]
127. Srpskainfo 2020b: Dan Republike Srpske. <https://srpskainfo.com/tag/dan-republike-srpske/page/6/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
128. Srpskainfo 2020c: „NIJE KRIV CIJELI SRPSKI NAROD“ Zoran Milanović o Srebrenici. <https://srpskainfo.com/nije-kriv-cijeli-srpski-narod-zoran-milanovic-o-srebrenici/>
[Pristupljeno 16. 2. 2022.]
129. Srpskainfo 2020d: "MEĐUNARODNA ZAJEDNICA JE IZNEVJERILA UBIJENE" Incko, Klinton i princ Čarls o Srebrenici. <https://srpskainfo.com/medjunarodna-zajednica-je-iznevjerila-ubijene-incko-klinton-i-princ-carls-o-srebrenici/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
130. Srpskainfo 2020e: UN NIJE IMALA SAGLASNOST PREDSDJEDNIŠTVA Dodik: Usvajanje zakona vratilo bi verbalni delikt u BiH. <https://srpskainfo.com/un-nije-imala-saglasnost-predsjednistva-dodik-usvajanje-zakona-vratilo-bi-verbalni-delikt-u-bih/>
[Pristupljeno 16. 2. 2022.]
131. Srpskainfo 2020f: DODIK PORUČUJE "Uvažiti činjenice, a ne spekulacije o dešavanjima u Srebrenici". <https://srpskainfo.com/dodik-porucuje-uvaziti-cinjenice-a-ne-spekulacije-o-desavanjima-u-srebrenici/> [Pristupljeno 16. 2. 2022.]
132. Srpskainfo 2020g: Linta: Osnovati novi sud za preispitivanje presude za Srebrenicu. <https://srpskainfo.com/linta-osnovati-novi-sud-za-preispitivanje-presude-za-srebrenicu/>
[Pristupljeno 16. 2. 2022.]

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica **111** od
110

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za komunikologiju

Predmet: Završni magistarski rad

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Kenan Efendić

Naslov rada: Trijumfalistički narativi o genocidu u Srebrenici u medijskom i javnom diskursu u BiH

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 108

Potvrđujem:

- da sam pročitao dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio svaku pomoć koju sam dobio pored pomoći mentorice i akademskih tutora.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, 17. 3. 2022.